

Politisk plattform

for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti

Granavolden, 17. januar 2019

1 – Innledning.....	3
2 – Arbeid og sosial.....	5
3 – Barn, familie, likestilling og forbrukerrettigheter.....	13
4 – Justis, beredskap og innvandring	18
5 – Økonomi, skatt og bærekraft	28
6 – Næring og fiskeri.....	33
7 – Landbruk og mat.....	43
8 – Helse og omsorg	47
9 – Kommunal og modernisering	57
10 – Kultur	64
11 – Kunnskap og integrering.....	70
12 – Klima og miljø	83
13 – Olje og energi.....	90
14 – Samferdsel	94
15 – Forsvar	100
16 – Utenriks og utvikling.....	102

1 – Innledning

Trygge Norge for fremtiden - et bærekraftig velferdssamfunn

Målet for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti er at folk kan få leve frie og selvstendige liv. Regjeringen har en sterk tro på at mennesker som blir vist tillit også tar ansvar.

Et fritt samfunn med menneskerettigheter, demokrati og rettsstat oppstår og opprettholdes ikke av seg selv. Vi er avhengige av fungerende fellesskap, felles verdier og institusjoner som rettssikkerhet, personvern, ytringsfrihet, tillit, frie medier, markedsøkonomi, eiendomsrett og frivillighet. Vår kristne og humanistiske arv og tradisjon har gitt oss verdier som menneskeverd, nestekjærlighet og forvalteransvar, og idealer som likeverd, frihet, ansvar for seg selv og for hverandre og respekt for naturen. Regjeringen vil stå opp for disse verdiene og institusjonene som bærer samfunnet vårt.

Til grunn for politikken ligger synet på det enkelte menneskes unike, iboende og ukrenkelige egenverdi, og på at alle har det samme menneskeverd på tross av ulike utgangspunkt, forutsetninger og egenskaper. Regjeringen vil fremme likeverd, likestilling og respekt for den enkeltes frie valg, og bekjempe diskriminering, ufrihet og urettferdighet. Barn er selvstendige individer med individuelle rettigheter og regjeringen vil legge barns beste til grunn for vår politikk.

Norge er et samfunn med små forskjeller, tillit mellom folk og høy grad av trygghet. Vi må ta vare på denne sosiale kapitalen. Regjeringen vil styrke de viktige fellesskapene og bygge samfunnet nedenfra gjennom å spre makt og gi enkeltmennesker, familier og lokalsamfunn mulighet til å styre sin egen hverdag, og til å forme sin egen fremtid. Regjeringen vil slippe fri og støtte opp om det enkelte menneskes skaperkraft og kraften i fellesskapene som dannes på arbeidsplasser, i familier og i frivillige sammenslutninger. Familier og enkeltmennesker må få rom til å ta ansvar for sine oppgaver, på en måte som sikrer valgmuligheter og private rom. Ulike fellesskap gir rom for folk flest til å realisere sitt potensial og ta ansvar for egne liv. Ved å starte og drive bedrifter skapes det arbeidsplasser, verdier og fellesskap. Lokalt og nasjonalt eierskap er viktig for utviklingen av hele Norge.

Muligheter for alle og friheten til å leve egne liv sikres bare gjennom et rettferdig og bærekraftig velferdssamfunn hvor evner og innsats teller mer enn bakgrunn og opprinnelse. Regjeringen vil arbeide for at verdens nasjoner går sammen om å løse de store utfordringene i vår tid. For å oppnå dette må vi bekjempe fattigdom, arbeide for sikkerhet og fred og løse de store klima- og miljøutfordringene i fellesskap. Norge skal ta sitt internasjonale ansvar og støtte internasjonalt samarbeid gjennom NATO, EØS og FN. Norge skal være en pådriver for friere handel, menneskerettighetene og en internasjonal rettsorden. Regjeringen anser FNs bærekraftsmål som sentrale for å løse våre globale utfordringer. Vi vil føre en bærekraftig innvandringspolitikk, som må være restriktiv, rettssikker og ansvarlig.

Regjeringen vil løse de store utfordringene Norge står overfor:

- Skape et bærekraftig velferdssamfunn gjennom å omstille norsk økonomi, skape vekst og flere jobber, bygge infrastruktur i hele landet, fremme det grønne skiftet og sikre flere ben å stå på. Det er gledelig at flere lever lenger, men bærekraften i velferdsordningene avhenger av at flere er yrkesaktive og av nye løsninger. Vi må lykkes bedre med integreringen og sørge for at innvandrere kommer raskere i jobb.

Dette krever et inkluderende arbeidsliv. Den teknologiske utviklingen skaper store muligheter for nye arbeidsplasser, myndiggjøring av folk og effektivisering, men utfordrer også enkelte arbeidsplasser og krever ny kompetanse.

- En offensiv klimapolitikk er nødvendig for å skape økologisk bærekraft, slik at kommende generasjoner skal ha like gode muligheter som oss.

Norge må oppfylle våre klimaforpliktelser og ta vår del av ansvaret for å løse klimautfordringene. Vårt nye arbeidsliv må være grønt, smart og nyskapende. For å styrke mulighetene må det satses mer på ny grønn teknologi, forurensere må betale og vi må utvikle markeder for nullutslippsløsninger. Norge trenger flere ben å stå på økonomisk, slik at vi reduserer vår klimarisiko.

- Sosial bærekraft er avhengig av små forskjeller, tillit mellom folk og redusert fattigdom. Utenforskap bidrar til at folk mister muligheter til å skape sitt eget, gode liv. En god skole og kunnskap er det viktigste for å skape muligheter for alle. Den internasjonale migrasjonen er svært lite forutsigbar og er en stor utfordring, og vi må ha høy beredskap for raske skiftninger. Den løpende utviklingen må møtes med tiltak som sammen skaper en restriktiv, rettssikker og ansvarlig innvandringspolitikk. For å bygge sterke felleskap må vi redusere fattigdom, gjennomføre et integreringsløft og skape et samfunn der folk kan leve frie og selvstendige liv.
- Trygghet er en forutsetning for frihet. Ny kriminalitet skaper utrygghet. Derfor må innbyggerne trygges gjennom rettstaten, et sterkt og effektivt politi og et troverdig forsvar av landet vårt.

Regjeringen mener den politiske plattformen svarer til disse utfordringene, med tiltak som kan gjennomføres i de neste to årene, samtidig som en viderefører og støtter nytt omstillingsarbeid og reformer som strekker seg over tid.

Denne plattformen omtaler hvordan regjeringen vil jobbe for å nå de politiske målene som er beskrevet. Hvor langt regjeringen lykkes i å nå disse målene vil være avhengig av det økonomiske handlingsrommet.

2 – Arbeid og sosial

Regjeringens mål er et trygt og fleksibelt arbeidsmarked med lav arbeidsledighet og høy sysselsetting. Dette er avgjørende for å sikre velferdssamfunnets bærekraft og hindre utenforskap.

Norge har et godt arbeidsliv, men likevel rammes for mange av fattigdom og utenforskap. I fremtiden vil Norge ha behov for å bruke en større andel av arbeidskraften i befolkningen. Et velfungerende arbeidsmarked er også avgjørende for at hver enkelt skal kunne realisere sine drømmer og ambisjoner. Det må alltid lønne seg å jobbe, slik at den enkeltes arbeidsevne kan bidra både til egen utvikling og samfunnets nytte. Flere må stå i arbeid lenger. Vi må bekjempe ungdomsledighet og etablere flere virkemidler for å inkludere flere i arbeidslivet. De seriøse aktørene i arbeidslivet skal støttes og arbeidslivskriminalitet skal bekjempes. Samtidig skal regjeringen arbeide for at det sosiale sikkerhetsnettet styrkes og at velferdssystemene er moderne, bærekraftige og evner å hjelpe dem som trenger det.

Arbeidsmarkedet

Arbeidsmarkedspolitikken bør, sammen med den øvrige økonomiske politikken, støtte opp om verdiskaping, vekst og høy sysselsetting.

Arbeidsmarkedet er i rask endring. En av de store utfordringene vi står overfor er at teknologiendringer, migrasjon og samfunnets økte krav til kompetanse hindrer mange fra å delta i arbeidslivet. Dette vil berøre mange områder av samfunnet og gjør det ekstra viktig å skape nye arbeidsplasser.

Enkelte grupper har særlige utfordringer med å komme seg i arbeid, eller med å holde seg i arbeid over tid. Gjennom inkluderingsdugnaden, integreringsløftet og ny kompetansepolitikk vil regjeringen sikre at folk ikke støtes ut av arbeidslivet og at flere inkluderes. Dette gjelder spesielt personer med nedsatt funksjonsevne, personer med «hull i CV-en», enkelte innvandrergupper og unge mennesker uten fullført utdanning. Regjeringen vil ha et bedre samarbeid mellom arbeidsgivere, NAV, bemanningsbransjen, attføringsbedrifter og andre aktører for å få flere i arbeid. Staten må ta et større ansvar for å ansette personer med nedsatt funksjonsevne og andre som har utfordringer med å komme inn på arbeidsmarkedet. Regjeringen vil prioritere et kompetanseløft som legger til rette for læring hele livet, slik at flest mulig kvalifiseres for arbeidslivet. Kunnskap og kompetanse vil være avgjørende faktorer for å lykkes med et inkluderende arbeidsliv.

Det er en viktig oppgave å legge til rette for at flere kommer inn i arbeidslivet. Regjeringen vil vurdere om det bør gis økonomiske insentiver til personer som ønsker å utføre enkle tjenester for andre, og hvordan det kan gjøres enklere for kunden å betale for og skatte av dette i tråd med lover og regler. Samtidig må den som utfører arbeidet oppnå trygderettigheter som arbeidstaker.

Regjeringen vil:

- Fortsette innsatsen mot langtidsledighet og ungdomsledighet.
- Videreføre og styrke effektive ordninger som lønnstilskudd og arbeidstrening i ordinære virksomheter for å hjelpe flere inn i arbeidslivet.
- Innrette trygde- og skattesystemet for å stimulere til arbeid.

- Utrede et system med fast aktivitetsplikt, arbeid for trygd eller sosiale ytelser for unge som står i fare for å falle permanent ut av arbeidslivet.
- Utvide aktivitetsplikten for sosialhjelpsmottakere til også å gjelde mottakere over 30 år, med klare unntak.
- Sikre at NAV håndhever aktivitetskravet for sykmeldte, eksempelvis i tråd med «Hedmarksmodellen», og sikre bedre oppfølging av og aktivitet for personer som mottar arbeidsavklaringspenger.
- Sørge for mindre sentral detaljstyring og gi NAV større ansvar for å sikre brukerne riktig tiltak til riktig tid.
- Stille strengere krav til NAVs tiltaksleverandører og sørge for at oppnådde resultater tillegges vekt ved tildeling av oppdrag.
- Øke arbeidsmarkedskompetansen og kompetansen om ungdommers utfordringer og muligheter hos NAV.
- Gjennomføre målet om at ingen NAV-brukere under 30 år skal gå ledige i mer enn 8 uker uten å få et tilbud om arbeid, utdanning, arbeidstrening eller annen relevant aktivitet.
- Jobbe for tiltak som kan begrense og stanse eksport av velferdsytelser, blant annet arbeide for aksept i EU for kjøpekraftjustering av velferdsytelser.
- Bedre betingelsene for ideelle organisasjoner og sosiale entreprenører slik at de kan bidra til å løse sosiale utfordringer i samfunnet, særlig ved å få flere inn i arbeidslivet.
- Følge opp og intensivere inkluderingsdugnaden for å få flere inn i arbeidslivet.
- Sette mål om at minst fem prosent av nyansatte i staten skal være personer med nedsatt funksjonsevne eller «hull i CV-en».
- Vurdere endringer og insentiver som gjør det enklere å få utført tjenester i hjemmet på lovlig vis, og hvor skattereglene følges.
- Utrede etablering av et NAV-ombud som del av de fylkesvise pasient- og brukerombudene.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Regjeringens visjon er et samfunn der alle kan delta. De aller fleste har utdanning og arbeid som målsetting, med forventninger om å leve frie og selvstendige liv. Det må legges til rette for personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidsliv og dagligliv. Dette fordi samfunnet trenger arbeidskraften og for at den enkelte skal kunne delta i arbeidslivet. Personer med nedsatt funksjonsevne møter fortsatt barrierer som hindrer like muligheter til aktivitet og deltakelse.

Regjeringen vil:

- Legge bedre til rette for personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet, blant annet gjennom å styrke funksjonsassistentordningen og traineeordninger i offentlig forvaltning.
- Styrke tilbudet om varig tilrettelagt arbeid (VTA) og øke antallet VTA-arbeidsplasser.
- Forbedre tilgangen til hjelpemidler for personer med nedsatt funksjonsevne, slik at det blir lettere å delta i arbeid, utdanning og dagligliv.
- Inkludere flere med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet, blant annet gjennom bedre tilrettelegging og mer bruk av personlige tilretteleggingsavtaler.
- Evaluere gjeldende handlingsplan for universell utforming og etablere en ny i 2020 når dagens handlingsplan går ut.

- Innlemme den statlige tilskuddsordningen for utvidet TT-tilbud i rammen til fylkeskommunene når ordningen er blitt finansiert som en nasjonal ordning.
- Igangsette arbeidet med en stortingsmelding om hvordan utviklingshemmede kan få oppfylt sine menneskerettigheter, og her vurdere Kaldheimutvalgets (NOU 2016:17 *På lik linje*) anbefalinger og ulike tiltak som kan forbedre levekårene for mennesker med psykisk utviklingshemming.
- Beholde pleiepengeordningen som en tidsubegrenset ytelse. Legge bedre til rette for foreldre som har nattlig tilsyn eller er i beredskap gjennom graderingsreglene og vurdere ordninger for økonomisk trygghet for foreldre som ikke har opparbeidet seg rettigheter i dagens pleiepengeordning.

Arbeidsliv

Regjeringens mål er et norsk arbeidsliv med både trygghet og fleksibilitet for arbeidstakere, seriøse arbeidsgivere og et velfungerende og effektivt trepartssamarbeid. Gjennom samarbeidet mellom arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter har Norge skapt et av verdens mest moderne og omstillingsdyktige arbeidsmarkeder. Regjeringen vil videreutvikle det beste i den norske modellen og mener at det er en konkurransefordel for Norge med et likestilt og inkluderende arbeidsliv med høy organisasjonsgrad. Samtidig anerkjenner regjeringen at mange arbeidstakere velger å være uorganisert.

Regjeringen vil føre en aktiv politikk for å bekjempe arbeidslivskriminalitet med målrettede tiltak, økt kontroll og samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter. Regjeringen vil fremover satse på forebygging, holdningsendring og avdekking, samt vurdere økte strafferammer for å bekjempe arbeidslivskriminalitet.

Mange arbeidstakere ønsker mer fleksibilitet for å gjøre det enklere å kombinere jobb og privatliv. Regjeringen vil derfor fortsette arbeidet med å modernisere og tilpasse arbeidsmiljøloven til det arbeidslivet som både arbeidstakere og arbeidsgivere ønsker.

Sykefraværet i Norge er fortsatt for høyt og langt høyere enn land det er naturlig å sammenligne seg med. Regjeringen vil derfor fortløpende vurdere tiltak som kan redusere sykefraværet, særlig langtidsfraværet.

Regjeringen vil legge til rette for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Samtidig vil enkelte komme i situasjoner som gjør at det ikke er mulig for dem å forsørge seg selv. Det kan være ufrivillig arbeidsledighet, sykdom i kortere eller lengre perioder, eller varig redusert arbeidsevne. I slike tilfeller skal den enkelte sikres en anstendig og forutsigbar inntekt.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for et organisert arbeidsliv og et velfungerende trepartssamarbeid.
- Fortsette å styrke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet og svart arbeid ved blant annet å legge frem en ny strategi mot arbeidslivskriminalitet.
- Styrke Arbeidstilsynet og sentrene mot arbeidslivskriminalitet.
- Gjennomgå strafferammene og lovverket for å bekjempe arbeidslivskriminalitet.
- Øke kompetansen om seriøst arbeidsliv hos offentlige innkjøpere i stat og kommune.
- Styrke det internasjonale samarbeidet mot grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet.

- Vurdere anbefalingene fra NOU 2016:1 *Arbeidstidsutvalget – Regulering av arbeidstid - vern og fleksibilitet* i samarbeid med partene i arbeidslivet.
- Arbeide for å etablere en heltidskultur i arbeidslivet gjennom bekjempelse av ufrivillig deltid.
- Beholde fast ansettelse som hovedregel i arbeidsmiljøloven.
- Arbeide for å redusere bruken av midlertidige stillinger i offentlig sektor.
- Opprettholde fagforeningsfradraget på 2019-nivå.
- Foreta en gjennomgang av alle rammevilkår og ordninger for gründere og selvstendig næringsdrivende, blant annet sosiale rettigheter og sykepenges.
- Tilpasse lovverket til at flere skifter arbeid og arbeidsforhold oftere og at mange har andre tilknytningsformer til arbeidslivet enn det som tidligere var vanlig.
- Lovfeste rett til drøfting og varsling i forbindelse med permittering.
- Gjennomgå og vurdere effekten av seniorpolitiske tiltak.
- Vurdere tiltak for harmonisering og forenkling av trygdesystemet.
- Arbeide for å redusere sykefraværet i tråd med den nye avtalen om et inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen).
- Styrke programmer for kompetanseheving i arbeidslivet.
- Vurdere en nasjonal forsøksordning hvor en andel av det statlige trygdebudsjettet overføres til utvalgte kommuner som får ansvar for å finansiere noe av trygden sammen med staten, og får beholde besparelsen dersom de lykkes i å hjelpe utsatte grupper inn i arbeidslivet.
- Stimulere flere kommuner og institusjoner til å ta i bruk fleksible turnusordninger gjennom kunnskapsoverføring og veiledningsmateriell.
- Utvikle veiledningsmateriell for å legge til rette for gode samtaler om samvittighetsfrihet i norsk arbeidsliv, basert på prinsippene fra Samvittighetsutvalget om at reservasjon skal bygge på dyp og viktig samvittighetsoverbevisning som ikke er inngripende for tredjepart eller fører til store ulemper for arbeidsgiver og kolleger.

Pensjon

Regjeringen legger vekt på å sikre en trygg og verdig alderdom. Derfor er det viktig med et forutsigbart, robust og oversiktlig pensjonssystem. Det er også viktig å stimulere til privat pensjonssparing. Det er positivt både for samfunnet og for husholdningene at den enkelte bidrar til å sikre sin egen økonomiske trygghet i pensjonisttilværelsen.

På sikt blir det færre arbeidstakere per pensjonist i Norge. For å sikre økonomisk bærekraft i velferdssamfunnet må hovedprinsippene i pensjonsreformen ligge fast. Pensjonsordningene må legge til rette for mobilitet mellom privat og offentlig sektor.

Regjeringen vil:

- Trygge fremtidens pensjoner gjennom en ansvarlig økonomisk politikk.
- Fortsette gjennomføringen av pensjonsreformen i både privat og offentlig sektor. Dette innebærer blant annet at offentlig tjenstepensjon må gi gode incentiver til arbeid, og legge til rette for mobilitet mellom offentlig og privat sektor.
- Øke den alminnelige aldersgrensen i staten til 72 år, slik den er i arbeidsmiljøloven.

- Følge opp nye avtaler om avtalefestet pensjon, og videreføre statens bidrag til AFP i privat sektor, men ikke øke utover dagens nivå når det gjelder kostnad eller andel, dersom partene i arbeidslivet velger å opprettholde ordningen.
- Gjennomføre en evaluering av pensjonsreformen, herunder utviklingen av den reelle pensjonsalderen og kjøpekraften, for å sikre et bærekraftig pensjonssystem for fremtiden.
- Gjennomgå alle særaldersgrenser for å vurdere om de fremdeles er hensiktsmessige å opprettholde.
- Sette ned et partssammensatt utvalg for å vurdere pensjon fra første krone.
- Vurdere tiltak som bidrar til at eldre arbeidstakere kan stå lenger i arbeid, herunder vurdere ytterligere heving av den øvre aldersgrensen i arbeidsmiljøloven.
- Legge til rette for trygge og forutsigbare rammer for privat pensjonssparing og private tjenestepensjonsordninger.

Målrettet innsats mot fattigdom

Regjeringens mål er et samfunn med små forskjeller. Regjeringen vil målrette innsatsen for å bekjempe fattigdom og sosial nød, spesielt blant barnefamilier. Arbeid er en nøkkelfaktor, og de viktigste virkemidlene vil være en inkluderingsdugnad for å få flest mulig i arbeid og et løft for psykisk helse og rusomsorg.

Fattigdom påvirker helse, utdanningsmuligheter og sosialt liv. Barn som vokser opp i fattigdom fratras muligheter som andre barn har. **Regjeringens førsteprioritet i sosialpolitikken er derfor å bekjempe fattigdom og helseproblemer, særlig blant barnefamilier.** Trygg og god omsorg, og gode barnehager og skoler er grunnleggende for å sikre like muligheter og gode levekår for alle. Arbeidsrettede tiltak, god integrering, trygge og gode boforhold, gode helsetjenester og inkludering i fritidsaktiviteter er viktig for å bekjempe fattigdom. Regjeringens mål er at ingen skal være bostedsløse, at alle skal ha et trygt og godt sted å bo og tilgang til gode, rimelige offentlige tjenester.

Regjeringen vil:

- **Videreføre redusert foreldrebetaling og gratis kjernetid i barnehage for barn av foreldre med lav inntekt.**
- **Innføre ordninger med redusert foreldrebetaling og gratis opphold på SFO/AKS etter skoletid for barn av foreldre med lav inntekt.**
- Gi rett til barnehageplass for alle barn i mottak.
- Styrke helsestasjonene og skolehelsetjenesten.
- Styrke behandlingen og ettervernet innen rusomsorg og psykisk helse.
- Sørge for at økningen i barnetrygd også kan komme familier til gode som er avhengige av ytelser etter lov om sosiale tjenester og lov om bostøtte.
- Legge til rette for at flere kan eie sin egen bolig, for eksempel ved å ta i bruk leie-til-eie-modellen i større grad i hele landet.
- Forsterke det boligsosiale arbeidet.
- **Styrke bostøtten for barnefamilier.**
- Innføre et «fritidskort» **for alle barn fra 6 til fylte 18 år** som kan benyttes til å dekke deltakeravgift på fritidsaktiviteter etter mønster fra ordningen på Island. Ordningen skal være ubyråkratisk og det skal være mulig for kommunene å legge på en lokal andel.

- Styrke støtteordningene til frivillige organisasjoner som driver med sosial inkludering i lokalsamfunn.
- Styrke de frivillige rettshjelpsordningene.
- Støtte frivillighetsentralenes arbeid med blant annet leksehjelp og støtte- og inkluderingstiltak for utsatte barn og unge, gjennom statlige støtteordninger og forsterking og forenkling av ordningen med kontingentstøtte.
- Gjøre det mer lønnsomt å jobbe, spesielt for personer med lave inntekter, blant annet ved å senke skatten på inntekt.

Likeverdsreform

Regjeringen vil gjennomføre en likeverdsreform for å gjøre det enklere for familier som har barn med spesielle behov. Vi vil sikre like muligheter til personlig utvikling, deltakelse og livsutfoldelse for alle. Utgangspunktet for reformen er at mennesker er forskjellige, men at alle har like stor verdi.

Regjeringen vil:

- Sette ned et offentlig utvalg som skal utrede hvordan vi kan sikre et samfunn som gir rom for mangfold og annerledeshet.

Koordinering og forenkling

For å sikre rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, skal myndighetene sikre god koordinering. Foreldre som venter et barn med spesielle behov kan trenge for tettere oppfølging, veiledning og støtte allerede under svangerskapet. Systemet kan oppleves krevende til tross for at retten til koordinator er lovfestet. Det må jobbes for et helhetlig og sammenhengende tilbud tilpasset den enkeltes behov. Samtidig må det sikres at dokumentasjonskravene er på brukernes premisser. Regjeringen har også satt ned et utvalg som skal utrede autismefeltet og beslektede diagnoser som Tourettes syndrom.

Regjeringen vil:

- At foreldre som venter barn med spesielle behov skal få lovfestet rett til koordinator allerede under svangerskapet, inkludert rett til helhetlig veiledning og tilrettelegging., Foreldrene skal også kunne tilbys samtale med andre foresatte til barn med samme diagnose, i samarbeid med pasientorganisasjoner.
- Innføre en koordinatorgaranti som sørger for at familier med barn med spesielle behov sikres en kvalifisert koordinator som kan bidra med utarbeidelse av individuell plan og sikre tilgang til eksisterende hjelpetilbud.
- Forenkle hjelpestøtnadsordninger og ha dokumentasjonskrav med mer tillitsbaserte løsninger.
- Utvikle en modell som sikrer at det finnes et boligtilbud for personer med nedsatt funksjonsevne og pålegge kommunene å tilrettelegge overgang fra barndomshjem og til egen bolig.

- Sikre mer sammenhengende og kompetent helsetilbud til mennesker med psykiske funksjonsnedsettelse etter modell fra «ParkinsonNet».

Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)

BPA handler om å gi mennesker med funksjonsnedsettelse mulighet til å delta i samfunnet på lik linje med sine medmennesker. Beslutningen om den enkelte skal få BPA, og eventuelt hvor mange timer per uke, gjøres av kommunen. Alle mennesker har behov utover helt grunnleggende behov for pleie, omsorg og praktisk hjelp. Det handler også om mulighet til å fylle dagene med meningsfylt innhold for den enkelte, å kunne delta i små og store fellesskap, aktiviteter og fritidstilbud. Regjeringen vil legge til rette for dette på best mulig måte.

Regjeringen vil:

- Definere BPA-ordningen som et likestillingsverktøy, og ikke en helseordning.
- At innvilgelse av timetall for BPA skal være en faglig vurdering. Flytting mellom kommuner skal ikke påvirke timetallet som er innvilget.
- Raskt fjerne den øvre aldersgrensen på 67 år for rett til brukerstyrt personlig assistanse, for dem som allerede har fått innvilget ordningen.
- Gjennomføre en NOU for å sikre at ordningen fungerer etter hensikten, herunder utrede hvordan den kan utvides for å sikre deltagelse i fritidsaktiviteter. Ordningen skal være reelt brukerstyrt.

Inkluderende arbeidsliv

Regjeringen vil ha et samfunn der det er muligheter for alle, og hvor alle som kan får delta i arbeidslivet og ta del i velstandsutviklingen. Derfor har regjeringen igangsatt en nasjonal inkluderingsdugnad i arbeidslivet. NAV, sammen med arbeidsgiverne, skal ha en tydeligere forpliktelse i å tilrettelegge for at personer med nedsatt funksjonsevne kan få tilrettelegging i arbeidslivet. Regjeringen vil ha et bedre samarbeid mellom arbeidsgivere, NAV, bemanningsbransje, attføringsbedrifter og andre tiltaksleverandører for å få flere i arbeid.

Regjeringen vil:

- Tilby flere varig tilrettelagte arbeidsplasser (VTA), spesielt i ordinært arbeidsliv (VTO), og sørge for VTA-plassene i større grad tilbys utviklingshemmede.
- Inkludere flere med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet, blant annet gjennom bedre tilrettelegging og mer bruk av personlige tilretteleggingsavtaler.

Pårørende og familien

Regjeringen ønsker å legge til rette for at alle familier skal kunne skape trygge rammer rundt sitt liv. Stabile og omsorgsfulle familier gir trygge barn som vokser opp til å bli selvstendige voksne. Regjeringen vil at pårørende skal ha mulighet for innflytelse på hjelpetilbudet når brukeren ikke selv

er i stand til å ivareta sitt behandlingsløp. Oppmerksomhet skal rettes mot at pårørende kan ha flere roller, både som avlastere, omsorgspersoner og beslutningstakere for behandlingsløpet.

Regjeringen vil:

- Anerkjenne pårørende som en viktig ressurs innen helse- og omsorgstjenesten.
- Legge frem en egen pårørendestrategi.
- Lovfeste rett til foreldreopplæring for alle foreldre til barn med nedsatt funksjonsevne, etter mal fra foreldreopplæringen som foreldre til barn med hørselshemming og diabetes får, utviklet av Staped og habiliteringstjenesten i samarbeid med brukerorganisasjoner.
- Beholde pleiepengeordningen som en tidsubegrenset ytelse. Legge bedre til rette for foreldre som har nattlig tilsyn eller er i beredskap gjennom graderingsreglene og vurdere ordninger for økonomisk trygghet for foreldre som ikke har opparbeidet seg rettigheter i dagens pleiepengeordning.
- Fremme god helse og gode tilbud for pårørende i krevende omsorgssituasjoner.
- Bidra til at pårørende tas mer på alvor i alle deler av behandlingsskjeden.
- Peke på utfordringer, behov og mulige løsninger for bedre å ivareta pårørende til syke og pleietrengende.
- Utrede en ordning med husvikar ved kortvarig sykdom hos pårørende til barn med store omsorgsbehov.
- Etablere barnehospice som en naturlig del av helsetjenesten i Norge.
- Styrke ordninger der frivillige bidrar til sosial inkludering av barn med spesielle behov.
- Utrede alternative fødselspermisjonsordninger for foreldre som får flerlinger eller barn med spesielle behov.
- Tydeliggjøre kommunenes ansvar for å sikre bruker- og pårørendemedvirkning.
- Legge til rette for at det kan etableres omsorgssentre for kreftrammede og deres pårørende flere steder i Norge, som for eksempel Maggies-senter.
- Utvikle og utprøve brukerstyrt avlastning etter modell av rett til brukerstyrt personlig assistanse (BPA), som i Sola kommune.

3 – Barn, familie, likestilling og forbrukerrettigheter

En god barndom varer livet ut. På samme måte kan en vond barndom få konsekvenser for flere generasjoner. Gode oppvekstvilkår for barna våre vil være et prioritert område for regjeringen.

Regjeringen vil føre en politikk som legger til rette for at alle barn og unge får en trygg og god oppvekst som gir muligheter for alle. Barn og unge er vår viktigste ressurs. Hensynet til barnets beste er grunnleggende.

Familiene skaper og sikrer en trygg ramme rundt barns oppvekst, uansett hvilken form den enkelte familie måtte ha. Menneskets egenverdi, valgfrihet og selvspekt står sentralt i regjeringens familiepolitikk. Familiepolitikken skal støtte opp om familielivet og gi familiene mulighet til å organisere sine egne liv. Det bør ligge tungtveiende argumenter til grunn når politikken blander seg inn i familienes frihet til selv å styre sin egen hverdag.

Regjeringen vil prioritere arbeidet med å sikre gode barnehager og skoler som gir alle barn omsorg, kunnskap og ferdigheter. Det sosiale sikkerhetsnettet må styrkes, slik at barn og unge får god hjelp og oppfølging når de trenger det.

Norge er et av verdens mest likestilte land, men vi har fremdeles utfordringer knyttet til formelle og uformelle strukturer i samfunnet. Utdanningsvalg og yrkesvalg er i stor grad kjønnsdelt, mange kvinner jobber ufrivillig deltid, det er for få kvinnelige toppledere, og ansvaret for barn er ulikt fordelt. Lik lønn for likt arbeid må være en viktig målsetting. Hatkriminalitet og vold i nære relasjoner er et stort og alvorlig problem, og regjeringen vil føre en aktiv politikk som bekjemper dette.

Regjeringen vil føre en aktiv likestillingspolitikk for å sikre at alle mennesker skal oppleve trygghet og ha like rettigheter og muligheter i samfunnet, uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, alder, etnisitet, religion og kjønnsidentitet. For regjeringen innebærer reell likestilling og likeverd at man ikke bare skal ha formelle rettigheter, men også reelle muligheter.

Barnefamilier

Barn har rett til gode omsorgspersoner, og det er foreldrenes ansvar å gi barna trygghet, omsorg og kjærlighet. Barn og familier er forskjellige og har ulike behov. Derfor må hver enkelt familie sikres fleksibilitet og frihet til å velge de løsningene som passer dem best.

De fleste småbarnsforeldre ønsker å kombinere arbeid og familieliv. For familiene er det derfor avgjørende med et godt barnehagetilbud og at arbeidsgivere legger til rette for fleksibilitet på arbeidsplassen. Noen småbarnsforeldre ønsker å jobbe mindre når barna er små, og regjeringen vil legge til rette for at dette skal være mulig.

Velfungerende familier gir trygghet og tilhørighet, og skaper rom for utvikling. Regjeringen mener at det viktigste for barn er å få vokse opp i trygge og stabile familier. Vi lever i ulike familier og et mangfold av familieformer, og barnas rettigheter skal alltid sikres. Det er viktig at samfunnet har gode ordninger for å ivareta barn som likevel ikke opplever trygghet i hjemmet. Barna våre er vårt viktigste ansvar som politikere. De fortjener en trygg oppvekst, enten de er i barnehagen, på skolen, på internett eller i sitt eget hjem. Barns rett til en trygg oppvekst er grunnleggende for å skape et godt samfunn for alle.

Barn som vokser opp i familier med lav inntekt må gis muligheter for utvikling og deltakelse. Regjeringen vil derfor styrke innsatsen rettet mot barn som vokser opp i familier med vedvarende lav inntekt. Regjeringen vil gjennomføre en barnereform der et hovedmål er å gi alle barn like muligheter og styrke økonomien til familier med lav inntekt.

Regjeringen vil:

- Øke barnetrygden med 7 200 kroner for barn fra 0 til fylte 6 år i løpet av perioden.
- Sørge for at økningen i barnetrygd også kan komme familier til gode som er avhengige av ytelser etter lov om sosiale tjenester og lov om bostøtte.
- Innføre et «fritidskort» for alle barn fra 6 til fylte 18 år som kan benyttes til å dekke deltakeravgift på fritidsaktiviteter etter mønster fra ordningen på Island. Ordningen skal være ubyråkratisk og det skal være mulig for kommunene å legge på en lokal andel.
- Øke engangsstøtten til 1 G.
- Opprettholde kontantstøtten.
- Arbeide for å gjøre adopsjonsprosesser raskere og enklere både utenlands og innenlands.
- Forbedre støtteordningene for studenter med barn.
- Gi personer som er i overgangsfasen mellom fullført utdanning og yrkesaktivitet rett til foreldrestipend.
- Følge opp regjeringens foreldrestøttestrategi og styrke det forebyggende arbeidet som kan redusere risikoen for samlivsbrudd og høyt konfliktnivå mellom foreldrene.
- Styrke familievernet, herunder de kirkelige familievernkontorene, og ivareta deres selvstendighet som ideell virksomhet.

Barnevern og familievern

Barn er sårbare og har et særlig behov for beskyttelse, omsorg og kjærlighet. Samtidig er barn individer med selvstendige rettigheter. Barns rett til trygghet og sikkerhet skal alltid prioriteres. Barn har også rett til å bli hørt. Regjeringen mener barnevernet og andre instanser som jobber med barn i større grad må involvere barnet i viktige avgjørelser som angår deres liv.

Regjeringen vil styrke tidlig innsats, forebyggende tiltak og støtte som legger til rette for at flest mulig barn kan vokse opp i sin familie og sitt nærmiljø. Alle etater som jobber inn mot barnefamilier må koordinere innsatsen og samarbeide bedre om å gi et helhetlig tilbud. Et godt familie- og barnevern må være tilpasset det enkelte barn og den enkelte families behov. Regjeringen vil legge til rette for et mangfold av tilbud for å sikre høy kvalitet, valgfrihet og tilpasning til det enkelte barns behov.

Vold mot og misbruk av barn, både fysisk og psykisk, er alvorlige overgrep. Regjeringen vil følge opp opptrappingsplanen mot vold og overgrep gjennom å styrke forebyggende tiltak, behandling og oppfølging.

Regjeringen vil bygge sin politikk for familievern rundt prinsippet om forebyggende arbeid og tidlig innsats for å sikre gode oppvekstvilkår.

Regjeringen vil legge til grunn at barn skal få mulighet til å ha kontakt med begge foreldrene sine, også etter samlivsbrudd. Foreldre har et felles ansvar for at avtalt eller vedtatt samvær skal overholdes. Sabotasje av samvær bør i større grad få økonomiske konsekvenser og eventuelt få

konsekvenser for samværsfordelingen. Regjeringen vil utrede forslag til strengere reaksjoner ved samværs sabotasje.

Regjeringen vil:

- Styrke barns rettigheter og legge hensynet til barns beste til grunn.
- Styrke barnevernsbarns mulighet til medvirkning, og til å klage på tjenestene de mottar.
- Opprette en domstolsordning for behandling av saker knyttet til barn og familie, jf. anbefalingene i NOU 2017:8 *Særdomstoler på nye områder?*
- Utrede om det skal gjøres opptak av samtaler i barnevernssaker for å styrke rettssikkerheten.
- Gjennomføre barnevernsreformen ved å gi kommunene økt faglig og økonomisk ansvar for det kommunale barnevernet.
- Følge opp Stortingets anmodningsvedtak om å øke andelen ideelle tilbydere av institusjonsplasser i barnevernet til om lag 40 prosent innen 2025.
- Innføre kompetansekrav og autorisasjon i de kommunale barnevernstjenestene.
- Gjennomføre kvalitets- og kompetanseløftet i kommunalt barnevern.
- Sikre åpenhet om innhold, kvalitet og pris i barnevernstilbudet og styrke godkjennings- og kontrollordningene med kvalitetskriterier for institusjonene.
- Gi kommunene rett til fritt å velge barnevernstiltak, etter en vurdering av kvalitet, pris og hva som gir best hjelp til det enkelte barn, uavhengig av hvem som leverer tiltaket.
- Gi barn under barnevernets omsorg en bedre tilpasset skolegang.
- Utvide retten til ettervern for barnevernsbarn fra 23 til 25 år.
- Følge opp opptrappingsplanen mot vold og overgrep gjennom å styrke forebyggende tiltak, behandling og oppfølging.
- Styrke kompetansen i barnehage og skole for å avdekke og forebygge vold og overgrep.
- Sørge for at alle Alternativ til vold-kontor (ATV) får et familiemandat og gradvis sikre bedre geografisk spredning av deres tilbud, slik at de blant annet kan gi tilbud og hjelp til unge voldsutøvere.
- Sikre at alle familievernkontor har et tilbud til familier, og styrke familievernets mandat og kompetanse til å forebygge vold og overgrep.
- Sikre de ideelle sentrene for familie og barn som tilbyr foreldreveiledning og bistår ved alvorlige tilfeller av omsorgssvikt.
- Utvide programmet «Familie for første gang» dersom evalueringen i 2019 viser gode resultater.
- Bidra til at tilbudet om megling ved samlivsbrudd blir bedre tilpasset den enkelte families utfordringer.
- Sette ned et ungdomspanel som skal gi råd til regjeringen i aktuelle saker som for eksempel integrering, psykisk helse og frafall i videregående skole.
- Styrke rekruttering av fosterhjem og bedre ettervernet for fosterhjemsbarn.
- Ha som mål at søsken skal vokse opp i samme fosterhjem, der det er mulig og til barnets beste.
- Gjennomgå og bedre vilkårene for fosterfamilier.

Likestilling

Regjeringens mål er at alle skal ha like muligheter og frihet til å treffe egne valg. Regjeringen vil jobbe for likeverd og like muligheter for alle, uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, religion, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering eller hvilken kjønnsidentitet man har. Videre vil regjeringen styrke likestillingen i samfunnet og legge til rette for at alle skal ha mulighet til å kombinere familie- og arbeidsliv. Kjønnsdelte utdanningsvalg bidrar til å opprettholde et kjønnsdelt arbeidsmarked. Regjeringen vil derfor fremme en strategi for å bidra til et mer likestilt utdannings- og arbeidsmarked.

Utdanning, arbeidsliv, integrering og tiltak mot vold i nære relasjoner er viktige innsatsområder i et likestillingsperspektiv. Det er også behov for å styrke kvinneperspektivet i utviklingspolitikken. Regjeringen vil styrke kompetansen i det samlede offentlige hjelpeapparatet og bedre koordineringen av arbeidet mot vold og tvang i nære relasjoner.

Regjeringen vil videreføre Kompetanseløft 2020 for de kvinnedominerte yrkene, blant annet i barnehage-, pleie- og omsorgssektoren. Regjeringen vil også prioritere tiltak som kan bidra til kvinnelig gründerskap og til et mangfold av løsninger innen velferd og velferdsinnovasjon. Regjeringen vil dessuten bidra aktivt i arbeidet mot seksuell trakassering.

Regjeringen vil:

- Fremme tiltak som styrker kvinnelig gründerskap og velferdsinnovasjon.
- Stimulere til at flere skal velge utradisjonelle utdanninger og karrierer for å bidra til et mindre kjønnsdelt arbeidsliv, blant annet ved å gjøre ordninger som «Menn i helse» og «Jenter og teknologi» til landsdekkende ordninger.
- Ha som mål at ledergruppene i statlige selskaper, direktorater og statsetater skal bestå av minst 40 prosent av begge kjønn.
- Sikre LHBTIQ-personers rettigheter, bidra til åpenhet, aktivt motarbeide diskriminering og bidra til at kompetanse om denne gruppen kommer inn i rammeplanen til alle relevante utdannelsesløp.
- Evaluere ordningen med overføring av ansvaret for krisesentrene til kommunene og vurdere tiltak som sikrer et godt krisesentertilbud.
- Bekjempe kjønnslemlestelse.
- Bedre seksualundervisningen i grunnskolen og vektlegge grensesetting og respekt for egne og andres grenser.
- Styrke språkopplæringen og andre målrettede tiltak for at flere kvinner med minoritetsbakgrunn skal kunne delta i arbeidslivet.
- Forsterke arbeidet for likestilling i minoritetsmiljøer, blant annet ved å styrke frivillige organisasjoner som særlig bidrar til integrering av minoritetskvinner i det norske samfunnet.
- Styrke arbeidet mot menneskehandel, vold i nære relasjoner og seksualisert vold mot kvinner.
- Bekjempe rasisme, religiøs diskriminering, antisemittisme, sosial kontroll og fordommer basert på kjønn, seksuell identitet og etnisitet.
- Iverksette tiltak for å motarbeide diskriminering i arbeidslivet, boligmarkedet og på utesteder.
- Sørge for at Norge går foran internasjonalt for å fremme rettigheter for seksuelle minoriteter.

- Styrke Arbeidstilsynets innsats og opprette et lavterskeltilbud for håndhevelse av saker om seksuell trakassering.
- Forebygge seksuell trakassering i skolen.

Forbrukernes rettigheter

Regjeringen mener at gode forbrukerrettigheter er avgjørende for en tillitsbasert markedsøkonomi. I møte med profesjonelle aktører er det avgjørende at den enkelte forbruker har gode og sikre rettigheter, slik at forbrukeren kan ta informerte avgjørelser og beskyttes mot svindel og ulovlig markedsføring, spesielt i forbindelse med kjøp og salg på nett.

I oppfølgingen av Etikkinformasjonsutvalgets arbeid vil regjeringen se på måter å styrke forbrukernes rett til informasjon om hvordan produktene de kjøper, er produsert. Det må være et mål at varer som importeres til Norge ikke er produsert gjennom barne- og slavearbeid, andre kritikkverdige arbeidsforhold, eller måter som krenker menneskerettigheter eller miljø.

Regjeringen ser med bekymring på veksten i markedet for forbrukslån uten sikring og grundig vurdering av låntakers betalingsevne. Slike lån kan skape problemer for dem som allerede har en sårbar økonomisk situasjon. Det er nylig iverksatt en rekke tiltak for å få dette markedet til å fungere bedre. Regjeringen vil vurdere behovet for ytterligere regulering av markedet, blant annet for å bidra til at slike lån gis på en forsvarlig måte. Regjeringen vil også vurdere om det bør være en øvre grense for effektiv rente på usikrede forbrukslån.

Regjeringen vil:

- Legge frem en stortingsmelding om forbrukerpolitikk, med særlig vekt på forbrukernes rettigheter og personvernet i den digitale økonomien.
- Styrke forbrukernes rettigheter og arbeidet mot svindel og ulovlig markedsføring.
- Styrke forbrukernes interesser og de profesjonelle aktørenes ansvar ved bolighandel.
- Følge opp arbeidet fra etikkinformasjonsutvalget, blant annet ved å se på måter å styrke forbrukernes rettigheter til informasjon om hvordan varer er produsert.
- Gjennomføre tiltak for å motvirke usunt kroppspress og fremme positivt selvbilde og selvfølelse hos barn og unge.
- Legge til rette for mer åpenhet om hvilken informasjon ulike aktører samler inn og hva den skal brukes til.
- Arbeide for enklere brukervilkår for digitale tjenester.
- Vurdere om det bør være en øvre grense for effektiv rente på usikrede forbrukslån.
- La dagens salgs- og skjenketider for alkoholholdige drikker ligge fast.
- Flytte rammene for Vinmonopolets åpningstid på lørdager til kl. 10-16.
- Vurdere tiltak som kan gjøre det enklere å bytte bank, herunder mulighet for at kontonummer følger kunden, ikke banken.

4 – Justis, beredskap og innvandring

Regjeringen vil bygge sin politikk på samfunnets og den enkeltes behov for trygghet. Regjeringen vil sørge for at politiet er tilgjengelig og synlig, at domstolene skal ha kapasitet til å behandle saker i tråd med lovbestemte frister og at kriminalomsorgen skal ha kapasitet til å ta imot straffedømte til soning uten nevneverdig kø.

Kriminalitet er grenseoverskridende. Ny teknologi og økonomisk utvikling medfører at nye kriminalitetsformer oppstår. Kriminaliteten blir mer kompleks, og det er en utfordring at organiserte nettverk rekrutterer unge mennesker til gjengkriminalitet lokalt og internasjonalt. Voldtekt, vold i nære relasjoner og vold og overgrep mot barn og unge er også økende utfordringer som det krever særskilt kompetanse å avdekke og bekjempe. Dette utgjør til sammen en virkelighet norsk politi og rettsvesen må omstilles til å kunne håndtere.

Den beste måten å bekjempe kriminalitet på, er å forebygge. Regjeringen vil styrke det kriminalitetsforebyggende arbeidet og rehabiliteringen av straffedømte. For å bryte opp destruktive miljøer når forebyggingen ikke har ført frem er det nødvendig å straffeforfølge lovbrutere. Dette blant annet for å ivareta folk flest sitt behov for trygghet med reaksjoner som forebygger gjentatte kriminelle handlinger.

Politi

Kriminalitetsbildet er i stadig utvikling, og justismyndighetene må rustes for å møte denne. Politiet må ha kompetanse til å bekjempe kriminalitet på nye områder og ha tilgang på nødvendige politimetoder for å kunne forebygge, avverge og etterforske kriminalitet. Samtidig må rettssikkerhet og personvern ivaretas og respekteres. For å kunne beskytte innbyggerne i krisesituasjoner trengs det flere politifolk med god grunntrening og rask tilgang på riktig og godt utstyr, biler og helikoptre.

Regjeringen legger til grunn at politiets metoder skal være effektive, men aldri gå lenger enn det som er nødvendig eller forholdsmessig.

Den beste måten å bekjempe kriminalitet på er forebygging, som er en av politiets viktigste oppgaver. Samarbeid mellom politiet, kommunene og lokalsamfunnet er en forutsetning for å forebygge kriminalitet. Regjeringen mener at det er viktig med tidlig innsats slik at en kriminell løpebane kan brytes så tidlig som mulig.

Politiet har vært og er under betydelig omorganisering. Regjeringen vil legge vekt på å gjennomføre nærpoltireformen fra 2015. Reformen skal sikre politiets mulighet til å jobbe smartere, være tilstede på flere arenaer og besitte ulik kompetanse for å utføre samfunnsoppdraget. Den skal gi bedre og lik kvalitet basert på standardfunksjonene etterretning, politiråd og politikontakt, tjenestekontor, politipatruljen, operasjonssentralen og felles straffesaksinntak. Det er viktig å sikre disse funksjonene gjennom tilstrekkelig politibemanning i hele landet. Regjeringen vil prioritere styrking av tjenestesteder slik at politiet kan være aktivt tilstede der folk er.

Videre er kultur, holdninger, ledelse, forebygging som primærstrategi og etterforskningsløftet viktig for kvalitetshevingen.

Politidistriktene skal i større grad disponere sine ressurser slik de selv mener er hensiktsmessig. Regjeringen vil prioritere økte midler ut til distriktene fremfor til Politidirektoratet.

Regjeringen vil:

- Fullføre arbeidet med nærpolitireformen.
- Arbeide for å nå målet om to politifolk per 1 000 innbyggere innen 2020.
- Gjennomgå politiutdanningen for å sikre utdanning med spisskompetanse som ivaretar fremtidens etterforsknings- og kompetansebehov.
- Tilrettelegge for at flere relevante yrkesgrupper benyttes i politiarbeid.
- Forebygge kriminalitet gjennom holdningsarbeid og målrettet innsats i samarbeid med politiet.
- Videreføre muligheten for å gi punktbevæpning på sårbare steder etter risiko- og sårbarhetsanalyser.
- Videreføre forsøk i utvalgte politidistrikt med elektrosjokkvåpen.
- Sette ned et offentlig utvalg for å evaluere dagens politimetoder.
- Styrke politiets kapasitet og kompetanse til å bekjempe datakriminalitet, herunder øke politiets tilstedeværelse på internett.
- Gjennomgå reglene for bruk av overskuddsinformasjon.
- Opprettholde kommunenes adgang til å innføre lokale regler for tiggging.
- Vurdere særlige satsinger til utstyr i politiet.

Bekjempelse av organisert kriminalitet

Samlet sett har kriminaliteten de siste årene gått ned, men den tar samtidig nye former og gjør at politiet må jobbe på en annen måte. Den blir mer komplisert og organisert, går på tvers av politidistrikt og landegrenser, og foregår i økende grad i den digitale verden. Organiserte kriminelle nettverk er hierarkiske og utfordrende å bekjempe. De driver både økonomisk kriminalitet, handel med våpen og narkotika, og handel og utnyttelse av mennesker.

Menneskehandel er vår tids slaveri, og millioner av mennesker er ofre for dette i verden i dag. Regjeringen vil intensivere arbeidet med å straffeforfølge bakmenn og sikre et helhetlig tilbud til ofre. Samarbeidet mellom politiet, offentlige etater og frivillige organisasjoner, samt samarbeidet på tvers av landegrenser, må styrkes.

Regjeringen vil:

- Ha et tett justispolitisk samarbeid med EU og internasjonale organisasjoner om grenseoverskridende kriminalitet, menneskehandel og terrorisme.
- Sikre et helhetlig tilbud til ofre for menneskehandel.
- Legge til rette for et trepartssamarbeid mellom frivillige organisasjoner, private og det offentlige for å hjelpe prostituerte ut av prostitusjon.
- Forebygge at enslige mindreårige asylsøkere blir ofre for menneskehandel.
- Styrke frivillige organisasjoner som arbeider for å forebygge og bekjempe menneskehandel.
- Opprettholde forbud mot kjøp av seksuelle tjenester.
- Utvide grunnlaget for oppholdstillatelse for ofre for menneskehandel.

Bekjempelse av gjengkriminalitet

I de senere årene har det vært en alvorlig utvikling med etablering av gjengmiljøer som rekrutterer svært unge mennesker. Dette gjør at unge havner i en negativ spiral, og mister kontakten med skole og arbeid. Gjengmiljøene skaper utrygghet og redsel i lokalmiljøene. Regjeringen vil derfor bekjempe gjengkriminalitet for å sikre samfunnsdeltakelse og trygghet for folk flest.

Gjengmiljøene baserer seg på et omfattende nettverk av bakmenn. Det kreves mye ressurser og et omfattende arbeid å straffeforfølge disse. Samtidig er det viktig å hindre rekrutteringen av ordinære gjengmedlemmer, da disse raskt erstattes av nye unge mennesker. I dette arbeidet må det legges vekt på forebygging, bruk av straff og rehabilitering som bidrar til at tidligere gjengmedlemmer ikke kommer tilbake til gjengene etter oppfølging fra samfunnet.

Regjeringen vil:

- Utarbeide en ny handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet.
- Styrke samarbeidet mellom politi, barnevern og skole.
- Vurdere å etablere institusjoner i barnevernet, inkludert bevegelsesrestriksjoner, som kan håndheve reglene for personer under 15 år som begår alvorlig kriminalitet, og som kan utgjøre en fare for seg selv eller andre.
- Sikre tilstrekkelig kapasitet i ungdomsenhetene for innsatte i alderen 15-18 år.
- Sikre barnevernets kompetanse på, og mulighet til, å ivareta barn som begår kriminelle handlinger, herunder å tydeliggjøre barnevernets ansvar. Dette inkluderer å utarbeide klare retningslinjer for samarbeid med politi og andre offentlige etater, og øke kunnskapen om hvilke muligheter lov- og regelverk gir rom for.
- Åpne for mer effektiv inndragning av midler som er ervervet gjennom kriminalitet.
- Opprette et gjengprosjekt som jobber målrettet med å bekjempe gjengkriminalitet.
- Gjennomgå og vurdere aktuelle bestemmelser for å sikre tilstrekkelig hjemmel for oppholdsforbud tilpasset dagens utfordringer, over lengre tid i et større geografisk område.
- Innføre forbud mot machete.
- Forbedre ordningen med ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, med erfaring fra narkotikaprogram med domstolskontroll, for å sikre god rehabilitering av den enkelte og for å redusere tiden mellom kriminell handling og straffereaksjon.

Bekjempelse av vold og overgrep

Voldtekt, vold i nære relasjoner og vold og overgrep mot barn og unge er et alvorlig og omfattende samfunnsproblem. Antallet anmeldelser av seksuelle overgrep mot barn og unge har økt markant de siste årene, herunder spesielt nettrelaterte overgrep.

Politiets ressurser og kompetanse til forebygging og etterforskning av vold, voldtekter og seksuelle overgrep skal styrkes, og det skal legges til rette for bedre samarbeid med politi, skole, helsetjenesten, familievernet, barneverntjenesten og andre relevante etater.

Regjeringen vil føre en helhetlig og offensiv politikk og prioritere arbeidet med å bekjempe vold og overgrep, voldtekt og vold i nære relasjoner.

Regjeringen vil:

- Følge opp opptrappingsplanen mot vold og overgrep mot barn etter intensjonen, med konkrete tiltak og øremerking, gjennom å styrke forebyggende tiltak, behandling og oppfølging.
- Styrke innsatsen mot voldtekt og heve politiets kompetanse på området.
- Legge frem en egen strategi mot internettrelaterte overgrep mot barn.
- Styrke og videreutvikle Statens barnehus.
- Styrke samarbeidet med frivillige organisasjoner som arbeider for å bekjempe vold og overgrep.
- Legge frem en ny handlingsplan mot voldtekt.
- Videreutvikle handlingsplanen mot vold i nære relasjoner.
- Følge opp politireformen ved å fortsette å styrke politidistriktenes ressurser og kompetanse til forebygging og etterforskning av vold, voldtekter og seksuelle overgrep.
- Vurdere formelle krav til etterforskere som skal gjennomføre sentrale avhør i voldtektssaker.
- Kvalitetssikre overgrepsmottakene.
- Utrede og vurdere et kriminalitetsofferfond etter svensk modell.
- Utrede bosteds- og/eller oppholdsforbud for gjerningsperson i offerets bostedskommune i de groveste vold- og sedelighetssakene.
- Gjennomgå ordningen med hemmelig adresse, med sikte på å gi ofrene større frihet og et mer normalt liv.

Rettsstat og rettergang

Justispolitikken skal sikre den enkeltes krav på rettssikkerhet, rettferdighet og likhet for loven. Regjeringen mener det er viktig at de mest sårbare i samfunnet har tilgang på rettshjelp, og ønsker derfor fortsatt å styrke de frivillige rettshjelpstiltakene.

Justissektoren krever mye ressurser, og det er viktig at sektoren er strukturert slik at den er mest mulig effektiv og ubyråkratisk. Regjeringen vil styrke domstolene og kriminalomsorgen, blant annet ved å vurdere organiseringen, med sikte på å frigjøre midler til raskere saksbehandling i domstolene for å redusere restansene, og økt kapasitet og bedre tilbud i kriminalomsorgen.

Regjeringen vil:

- Fortsette satsingen på de frivillige rettshjelpstiltakene.
- Fastsette salærsatsens størrelse i statsbudsjettet etter konsultasjoner med Advokatforeningen.
- **Vurdere rettshjelpsutvalgets arbeid med en reell styrking av rettshjelpsordningene.**
- Prioritere en styrking av påtalemyndigheten, og følge opp Påtaleanalysen.
- Gå imot bruk av religiøse klesplagg og symboler i tilknytning til statlig makt- og myndighetsutøvelse i politi, domstoler og kriminalomsorgen.
- At private aktører og sosiale entreprenører i større grad skal bidra til at innsatte rekrutteres til arbeidslivet.

- Legge til rette for at nye digitale arbeidsmetoder tas i bruk for å bidra til en mer effektiv ressursbruk.
- Styrke arbeidet mot økonomisk kriminalitet.
- Gjennomgå strafferammene og lovverket, og effektivisere inndragning for å bekjempe arbeidslivskriminalitet.
- Arbeide for å opprette et bransjestyrt og digitalt «Nemndenes hus» i Norge.
- Ta initiativ til et bredt samarbeid om nye retningslinjer for å avvikle store straffesaker mer effektivt, og at arbeidet med hurtigspor i domstolene i mindre straffesaker skal fortsette og utvides til flere domstoler.
- Gjennomføre tiltak som effektiviserer straffeprosessen i enkeltsaker uten at rettssikkerheten svekkes. Blant annet skal mekanismene for siling av anker til lagmannsretten, gjennomgå ressursbruk, tidsbruk og kostnadstyper og utrede muligheter for å øke andelen av tilståelsessaker.
- Følge opp straffeprosesslovutvalgets innstilling med tiltak som bidrar til effektivisering og som gjenspeiler endringer i kriminalitetsbildet og den samfunnsmessige utviklingen.
- Trappe opp arbeidet med å innføre lyd- og bildeopptak i norske domstoler.
- Tydeliggjøre regelverket for mistenktes rett til innsyn i egen sak i forbindelse med oppfølgingen av straffeprosesslovutvalgets utredning.
- Utrede fordeler og ulemper ved å skille politi og påtalemyndighet.

Straff og soning

Regjeringen vil beholde det generelle straffenivået, men åpne for mindre justeringer på enkelte områder i tilfeller der straffenivået oppleves som urimelig.

Regjeringen vil redusere bruken av isolasjon, og legger til grunn at bruken av isolasjon kan være skadelig for den innsatte. Kriminalomsorgens beslutninger må være åpne, godt begrunnede og etterprøvbare.

Regjeringen mener det må være en god balanse mellom straff og rehabilitering. De fleste innsatte i norske fengsler skal tilbakeføres til samfunnet, og de må raskest mulig rekrutteres til arbeidslivet etter endt soning. Regjeringen vil jobbe for å øke antall soningsoverføringer av utenlandske innsatte til hjemlandet ved å inngå avtaler med andre stater der menneskerettighetene respekteres.

Regjeringen ønsker å styrke offerets rettigheter, og vil arbeide for ytterligere styrking av offerkontorene.

Regjeringen vil:

- Holde soningskøene nede.
- Beholde det generelle straffenivået i perioden, men åpne for mindre justeringer på enkelte områder innenfor dagens rammer.
- Gjennomgå praksis for strafferabatt i saker med alvorlige lovbrudd, eksempelvis drap, voldtekt og seksuelle overgrep, med sikte på å ivareta Stortingets intensjon ved behandlingen av straffeloven.
- Søke å overføre flere utenlandske statsborgere som begår kriminalitet i Norge, til soning i hjemlandet.

- Arbeide for et mer rehabiliterende straffegjennomføringssystem ved at det legges større vekt på innholdet i soningen.
- Fremme en stortingsmelding om kriminalomsorgen.
- Endre straffeloven slik at forvaringsdømte ikke kan slippe ut tidligere enn om de hadde fått en ordinær fengselsstraff.
- Gjennomgå bruken av varetekt, og vurdere utvidet bruk av alternative tvangsmidler til fengsling under varetekt for å holde varetektsnivået lavest mulig.

Personvern

Regjeringen legger til grunn at personvernet er grunnlovsfestet, at enhver har rett til privatliv og at staten har et ansvar for å sikre vern om den personlige integriteten. Presset mot personvernet blir sterkere som følge av økt bruk av digitale løsninger og internett. Regjeringen vil stille strenge krav til sikker lagring og behandling av personopplysninger, både fra private og offentlige aktører.

Regjeringen vil:

- Følge opp ny personopplysningslov som implementerer EUs personvernforordning, og i denne sammenheng sikre Datatilsynets rolle som tilsynsorgan og ombud.
- Sette ned en personvernkomisjon for å vurdere personvernets stilling i Norge. Denne skal blant annet se på personvern i justissektoren, og hvordan personvernet kan sikres ved økt bruk av digitale løsninger, herunder rettighetene til brukere av sosiale medier.
- Sikre den enkeltes rett til å råde over egne private opplysninger.

Beredskap

Regjeringen vil fortsette arbeidet med å styrke beredskapen for at Norge skal være forberedt på å håndtere kriser, alvorlige situasjoner og nye trusler lokalt og nasjonalt. Arbeidet skal, i tråd med den nye sikkerhetsloven, styrke samhandlingen mellom myndigheter og virksomheter som ivaretar viktige samfunnsfunksjoner. Regjeringen vil styrke arbeidet mot trusler i det digitale rom, styrke bevisstheten både i offentlig og privat sektor og jobbe for å sikre offentlige institusjoner og sentrale funksjoner mot dataangrep.

I norsk redning og beredskap er det en styrke at mange ulike aktører, både offentlige, private og frivillige, er involverte og bidrar på forskjellige måter før, under og etter en hendelse. Regjeringen vil videreføre samarbeidet med de frivillige beredskapsorganisasjonene og ha gode systemer for samvirke.

Regjeringen vil:

- Fullføre beredskapssenteret på Taraldrud innen planlagt tid, i tråd med reguleringsplanen og i samarbeid med lokalmiljøet og naboer.
- Styrke arbeidet med forebygging, klimatilpassing og beredskap mot naturfare, inkludert NVEs arbeid med flom- og skredkartlegging.

- Styrke sikkerheten rundt IKT-driftsanlegg og styrke den nasjonale kontrollen med kritisk IKT-infrastruktur.
- Prioritere en snarlig oppgradering av IKT-systemer i beredskapsstatene, særlig i politiet.
- Gjennomgå beredskapskapasiteten i kommunene, inkludert rollefordeling mellom brannvesen, politi og helsevesen.

Svalbard

Svalbard må forvaltes aktivt i tråd med Svalbardtraktaten, og regjeringen vil jobbe for at Svalbard integreres tydeligere i norsk politikk for nordområdene og Arktis. Det er viktig å bevare bosetting og aktivitet på Svalbard. Svalbard må derfor videreutvikles gjennom satsing på forskning, reiseliv og annen næringsvirksomhet for å erstatte kullvirksomheten. Regjeringen vil sikre stabile og forutsigbare vilkår for reiselivsnæringen. Videre er det viktig å stimulere til innovasjon og nyetableringer, samt satse mer på forskning og høyere utdanning.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for et levedyktig lokalsamfunn på Svalbard.
- Utvikle en strategi for næringsutvikling og innovasjon på Svalbard.
- Styrke norsk forvaltning av Svalbardsonen og integrere Svalbard tydeligere i norsk politikk for nordområdene og Arktis.
- Følge opp strategier innen næringsliv, reiseliv, havn, forskning, utdanning og strategisk infrastruktur på Svalbard.
- Følge opp utredning om energiforsyning på Svalbardbasert på bærekraftige og fornybare løsninger.
- Legge bedre til rette for solid kunnskapsbasert forvaltning av natur- og kulturminneverdier på Svalbard.

En bærekraftig innvandringspolitikk

Antall migranter på verdensbasis har økt betydelig siden årtusenskiftet, og migrasjonsstrømmene er svært lite forutsigbare. Norge må derfor ha en høy beredskap for raske skiftninger. Befolkningsøkning, langvarig konflikt og uro, fattigdom og klimaendringer vil gi store utfordringer med migrasjon også i årene fremover. Samtidig er det en positiv utvikling at stadig flere ønsker å benytte seg av de økte mulighetene til å reise, studere og jobbe lovlig i andre land.

Innvandring har tilført samfunnet viktig kompetanse og bidratt til å dekke mangel på arbeidskraft i flere sektorer. Innvandring gjør oss også til en mer mangfoldig nasjon. Samtidig ser vi utfordringer knyttet til integrering.

Vi må lykkes bedre med integreringen i arbeidslivet. Dette er helt sentralt både for den enkelte og for bærekraften i våre velferdsordninger. Folkeforflytninger setter det norske samfunnet på prøve, uansett årsak. Ikke minst gjelder det den norske velferdsstatens bærekraft. Det norske velferdssamfunnet står overfor en periode med økende andel eldre og mindre økonomisk handlingsrom. Høy innvandring vil være en tilleggsutfordring i dette bildet. Det er derfor nødvendig å regulere innvandringen. Det er viktig å føre en asylpolitikk som holder antallet asylsøkere uten

beskyttelsesbehov lavest mulig, for å bruke ressursene på asylsøkere med beskyttelsesbehov og kvoteflyktninger. Antallet kvoteflyktninger må ses i sammenheng med øvrige innvandrings- og integreringsutfordringer.

Norge skal være en pådriver for å finne gode løsninger for verdens flyktninger, både gjennom hjelp i nærområdene og ved å ta imot kvoteflyktninger.

Muligheten til å søke asyl er en grunnleggende menneskerett. Regjeringen vil føre en restriktiv, ansvarlig og rettssikker innvandringspolitikk innenfor rammene av internasjonale forpliktelser. En rettssikker behandling er avgjørende for å sørge for at de som har krav på beskyttelse, faktisk får det, mens de uten krav skal returneres raskt. Regjeringen vil arbeide for å få på plass returavtaler med flere land for å unngå at personer oppholder seg i Norge uten lovlig opphold.

For å sikre innvandringspolitikken- og regelverkets legitimitet, er det viktig at muligheter for misbruk hindres.

Ved familieinnvandring til Norge mener regjeringen at innvandrerens enten må kunne forsørge seg selv eller bli forsørget av den personen man gjenforenes med. Regjeringen ønsker å bekjempe tvangsekteskap og flerkoneri, og hindre at reglene om familieinnvandring blir undergravet gjennom utnyttelse. Derfor er det behov for å gjennomgå regelverk og praksis og fremme tiltak for å hindre dette.

Barn på flukt er mer sårbare enn voksne. Hensynet til barnets beste må vektlegges som et grunnleggende hensyn i alle utlendingssaker som gjelder barn.

Norge har tatt et stort ansvar over lengre tid, og ansvaret for mennesker på flukt må deles mellom flere land. Derfor støtter regjeringen i utgangspunktet planer om et forpliktende europeisk kvotesystem som gir en permanent fordelingsmekanisme mellom alle europeiske land. For å avhjelpe årsakene til at folk migrerer, vil regjeringen forsterke innsatsen for mer utvikling og demokrati.

Regjeringen vil:

- Sikre rask behandling av asylsøknader uten at det går på bekostning av rettssikkerheten til asylsøkerne.
- Videreføre det vedtatte nivået på kvoteflyktninger.
- Nivået på kvoteflyktninger må samtidig sees i sammenheng med øvrige innvandrings- og integreringsutfordringer, herunder eventuell relokalisering fra EU.
- Fortsatt sørge for rask bosetting av flyktninger.
- Intensivere arbeidet mot falsk ID og falske dokumenter.
- Styrke innsatsen for å avdekke personer som har fått opphold i Norge på falske premisser.
- Styrke rettshjelpsordningene.
- At barn i større grad blir hørt muntlig ved behandling av klager i utlendingssaker.
- Foreta en fornyet gjennomgang av klageordningen på utlendingfeltet.
- Sikre at det avholdes nemndsmøte med personlig oppmøte og at det gis mulighet til å føre vitner under nemndsmøte i Utlendingnemnda i asylsaker der vurderingstemaet er troverdigheten ved en konvertering. Den utvidede adgangen til personlig oppmøte gjelder kun én gang i hver sak.
- Vurdere praksis i klagesaker som knytter seg til forfølgelse på grunn av religion.

- Vurdere forbedringer i ordninger for tvangsprostituerte og ofre for menneskehandel, samtidig som mulighetene for misbruk hindres.
- Videreføre innsatsen for å tilbakekalle tillatelser når beskyttelsesbehovet er bortfalt.
- Opprettholde innsatsen på tvangsretur av utlendinger uten lovlig opphold, og legge til rette for flere assisterte returer. I tillegg etablere program for frivillig retur i samarbeid med relevante organisasjoner.
- Utforme og fremme til Stortinget en ny bestemmelse i utlendingsloven om rett til opphold for utlendinger med krav på subsidiær beskyttelse. Bestemmelsen er en beredskapsordning og iverksettes dersom det blir en betydelig økning i asylankomstene. Oppholdstillatelse på dette grunnlaget skal ikke gi rett til flyktningstatus, med de særrettigheter som etter trygdereglene tilkjennes flyktninger. Personer med subsidiær beskyttelse har rett til bosetting med statlig hjelp og rett og plikt til introduksjonsprogram. De har rett til familiejenforening på samme vilkår som flyktninger. Opptjening av rett til permanent bosettelse starter etter to år.
- Legge til rette for en engangsløsning for eldre ureturnerbare asylsøkere som har bodd lengre enn 16 år i Norge. Løsningen rammes inn slik at den ikke skaper presedens, og vil ikke gjelde for straffedømte.
- Innføre karantenetid for flyktninger som drar på reiser til hjemlandet uten forutgående avtale med norske myndigheter, og som ikke kan sendes ut på grunn av folkerettslige forpliktelser Norge er bundet av. Utmåling av karantenetiden må være forholdsmessig. I karantenetiden opptjenes det ikke botid i henhold til kravet for permanent oppholdstillatelse. Det gis heller ikke tillatelse til familieinnvandring i karantenetiden.
- Videreføre hovedregel om at retten til familiejenforening gjelder nære slektninger som ektefelle og barn.
- Redusere gebyr ved familiejenforening for personer med flyktningstatus.
- Vurdere begrensninger i antall familieetableringer for å bekjempe flerkoneri.
- Fortsette arbeidet for å etablere omsorgssentre i hjemlandet.
- Bruke DNA-testing i alle saker for å avklare slektskap i forbindelse med familiejenforening.
- Legge til grunn at ved familieinnvandring til Norge må man kunne forsørge seg selv, eller bli forsørget av den man gjenforenes med.
- Stramme inn unntak fra selvforsørgelseskravet for personer under grunnopplæring og videregående utdanning, slik at dette bare gjelder dem som er i godkjent opplegg gjennom introduksjonsordningen, i NAV-tiltak eller som omfattes av ungdomsretten til videregående opplæring.
- Stramme inn regelverk og praksis og fremme tiltak for å forhindre proformaekteskap, flerkoneri og gjentagende familieinnvandring.
- At statsborgerskap i Norge skal henge høyt. Det er til gunst for alle dersom tildeling av statsborgerskap også er innrettet slik at det er integreringsfremmende. Derfor vil regjeringen foreslå endringer i statsborgerloven for å oppnå dette. Regjeringen vil utrede og endre statsborgerloven slik at det som hovedregel er åtte års botid for å få statsborgerskap. Det innføres et unntak for personer som etter fastsatte kriterier er selvforsørget og botidskravet for disse settes til seks år. De som har unntak fra dagens hovedkrav og anerkjente flyktninger beholder gjeldende botidskrav.
- Heve krav til norskkunnskaper for å få norsk statsborgerskap til nivå B1.
- Bedre tilbudet til enslige mindreårige med midlertidig opphold gjennom styrket innsats for oppsporing av familie og opplæring som er relevant ved retur, for eksempel gjennom tilpasset videregående opplæring.

- Bidra til å forebygge konflikter og behov for migrasjon gjennom sterk internasjonal innsats, og koble Norge sterkere på de europeiske prosessene for et felles europeisk system som også kan innebære etablering av felles asylsentre utenfor EU og styrking av Schengen-landenes yttergrense.
- Bruke Norges posisjon, blant annet som bistandsyter, til å sikre flere returavtaler og øke aksept for prinsippet om at alle land har plikt til å ta imot egne borgere.
- Videreføre en differensiert mottaksstruktur med blant annet ankomstmottak, integreringsmottak og returmottak, tilpasset asylsøkernes og samfunnets behov.
- Sikre et tilbud med forsterkede mottak som ivaretar sikkerhet og trygghet for omgivelsene.
- Ha raskere og enklere prosedyrer for å søke om arbeidstillatelse, visum og forlengelse og fornyelse av arbeidstillatelser.
- Legge til rette for arbeidsinnvandrere med relevant kompetanse fra land utenfor EØS.
- Opprettholde midlertidig grensekontroll så lenge den sikkerhetspolitiske situasjonen krever det.

5 – Økonomi, skatt og bærekraft

Norge er et land med store muligheter. Høy arbeidsinnsats og produktivitet er grunnlaget for økt verdiskaping i hele landet og muliggjør et godt velferdsnivå. Regjeringen vil basere sin økonomiske politikk på at verdier må skapes før de kan deles. Velfungerende markeder er avgjørende for velstand og økonomisk utvikling. Gjennom å legge til rette for økt verdiskaping og produktivitet, både i næringslivet og i det offentlige, vil regjeringen sikre grunnlaget for fremtidens velferd. Regjeringen vil føre en ansvarlig økonomisk politikk, der den offentlige pengebruken tilpasses situasjonen i økonomien innenfor handlingsregelens rammer.

Den økte bruken av oljepenger skal vris i retning av investeringer i kunnskap og infrastruktur, samt vekstfremmende skattelettelser, i tråd med formålet som ble fastsatt i handlingsregelen.

Verdien av vår fremtidige arbeidsinnsats utgjør den største delen av nasjonalformuen. Regjeringen vil derfor prioritere å styrke arbeidslinjen og investere i kompetanseheving. I tillegg er det viktig å investere i barns trygghet, utvikling og læring.

Petroleumsnæringen vil være en viktig næring for Norge i mange år fremover, men det vil etter hvert bli lavere etterspørsel etter varer og tjenester fra næringen. Derfor trenger Norge flere ben å stå på i årene som kommer.

God omstillingsevne vil bidra til at norske virksomheter står godt rustet til å møte internasjonal konkurranse. Skattesystemet skal være vekstfremmende og legge til rette for styrket konkurransekraft og at det skapes flere nye og lønnsomme arbeidsplasser. Samtidig må skattesystemet være enkelt, forståelig og håndterlig for de som blir beskattet. Regjeringen ønsker et skattesystem som stimulerer til arbeid og innsats, og et lavere skattenivå for å gi mer valgfrihet til familiene. Naturressurser bør beskattes slik at overskuddet tilfaller fellesskapet, samtidig som selskapene kan utvinne lønnsomme ressurser.

Folk investerer i bolig og hytter av hensyn til egen families velferd. Derfor bør de ikke ses på som skatteobjekter på lik linje med andre investeringer. Eiendomsskatt er en usosial form for skatt som rammer uavhengig av betalingsevne. Regjeringen vil derfor fortsette å redusere eiendomsskattesatsen og skattegrunnlaget.

Regjeringen vil:

- Føre en ansvarlig økonomisk politikk basert på handlingsregelen, og holde orden i økonomien.
- Gjøre norsk økonomi mindre sårbar for svingninger i petroleumsvirksomheten gjennom å styrke veksten i fastlandsøkonomien.
- Iverksette tiltak for økt verdiskaping og økt produktivitet.
- **Senke det totale skatte- og avgiftsnivået.**
- Forbedre skattesystemet ved å redusere skattesatser og gjennomgå skattefradrag som har liten tilknytning til inntekt og arbeid med sikte på forenkling.
- Sikre skattegrunnlaget ved å unngå uthuling.
- Beskatte naturressurser slik at overskuddet tilfaller fellesskapet og innrette skattesystemet slik at det fører til samfunnsøkonomisk lønnsomme investeringer.

- Forebygge overskuddsflytting for å sikre skattegrunnlaget og være en pådriver internasjonalt for langsiktige og prinsippbaserte fellesløsninger mot skatteomgåelse.
- Styrke den generelle ordningen for gunstig kjøp og tildeling av aksjer og opsjoner i egen bedrift.
- Vurdere om aksjesparekontoordningen (ASK) kan inkludere unoterte aksjer.
- Vurdere forbedringer i skattefunnordningen.
- Gjennomgå og forenkle merverdiavgiftssystemet med mål om å redusere antall satser.
- Redusere eiendomsskattesatsen med ytterligere én promilleenhet for boliger og fritidsboliger fra 5 til 4 promille.
- Fortsette nedtrapping i formuesskatten for arbeidende kapital.
- Arbeide for gjensidig reduksjon i tollsatsene for å bidra til økt frihandel.
- Sikre de nest fattigste utviklingslandene bedre tollbetingelser enn øvrige mellominntektsland ved å redusere tollsatser for alle varer som omfattes av den norske tollpreferanseordningen.
- Fastholde fjerningen av arveavgiften.
- Utrede en modell med minstefradrag for selvstendig næringsdrivende som alternativ til faktiske fradrag.
- Fjerne engangsavgift for biler over 20 år.
- Avvikle grensen for avgiftsfri import i 2020.
- Videreføre tax free-endringen som ble gjennomført i 2014 der tobakkskvoten kan byttes inn i alkohol.

Staten som selvassurandør

Staten følger selvassurandørprinsippet. Det betyr at hovedregelen er at staten ikke forsikrer seg, men dekker skader og tap når de oppstår. Regjeringen vil utrede og vurdere om gjenanskaffelser hvor staten er selvassurandør bør kunne føres som en 90-post i statsbudsjettet.

Grønt skatteskiift

Klimaendringer er en av vår tids hovedutfordringer. Skatte- og avgiftspolitikken er et viktig virkemiddel for å redusere norske klimagassutslipp. Regjeringen vil bygge klimapolitikken på markedsbaserte og kostnadseffektive tiltak. Hovedvirkemidlene i norsk klimapolitikk er, og skal være, sektorovergripende virkemidler i form av klimagassavgifter og omsettbare utslippskvoter.

Regjeringen vil:

- Trappe opp den flate CO₂-avgiften med fem prosent årlig for alle sektorer frem til 2025. Provenyet brukes til å redusere skatter og avgifter for berørte grupper for å lette omstillingen. Andre relevante avgifter (blant annet HFK/PFK) økes tilsvarende.
- Unntakene for landbruk og fiskeri fjernes dersom det partssammensatte utvalget for fiske og forhandlingene mellom staten og jordbruksorganisasjonene om en klimaavtale ikke kommer frem til tiltak som gir reelle og tilstrekkelige utslippsreduksjoner. Dette skal ses i sammenheng med kompenserende tiltak i samråd med næringene.
- Se eventuell videre opptrapping av CO₂-avgiften etter 2025 i sammenheng med reduksjon i utslippene og omlegging av bilparken.

- Følge en forutsigbar opptrappingsplan for biodrivstoff etter 2020 for å nå målene for utslippskutt i transportsektoren basert på teknologiutviklingen og utviklingen i alternative energibærere. Opptrappingen tar sikte på å foregå uten bruk av biodrivstoff med høy avskogingsrisiko. For å sikre drivstoff til eldre biler innføres 98E0 som sikringsstandard for bensin.
- Ikke øke veibruksavgiften på bensin og diesel. Økte pumpepriser som følge av økte krav til omsetningspåbud for biodrivstoff og økt CO₂-avgift på drivstoff ilagt veibruksavgift skal i sin helhet motsvares med reduserte avgiftssatser på drivstoff.
- Fortsette grønn omlegging av engangsavgiften for kjøp av nye kjøretøy ved å øke CO₂-og NO_x-komponentene, og redusere andre komponenter tilsvarende. Nye utslippsverdier (WLTP) innføres provenynøytralt slik at den grønne omleggingen av engangsavgiften forsterkes.
- Skjerpe virkemidlene for nyttetraffikk, kompensert med avskrivningssatser og annet.
- Starte arbeidet med et bilavgiftssystem som er bærekraftig etter 2025.
- Videreføre skattefordelene for el-bil når det gjelder engangsavgift og merverdiavgift i hele perioden for å nå 2025-målene.
- Vurdere anbefalingene fra ekspertutvalget som har sett på klimarelaterte risikofaktorer og deres betydning for norsk økonomi.

Bedre konkurranse og en mer effektiv offentlig sektor

Vår felles velferd nå og i fremtiden avhenger av en velfungerende og effektiv offentlig tjenestetilbud. Et godt utdannings- og helsetilbud, gode transportsystemer, politi, rettsvesen og et solid sosialt sikkerhetsnett gjør Norge til et godt land å bo i, og bidrar samtidig til konkurransevne og verdiskaping.

For å sikre et bærekraftig velferdssamfunn blir det stadig viktigere å gjennomgå offentlig ressursbruk og tilstrebe bedre bruk av skattebetalernes penger. Det innebærer prioriteringer av utgiftene i statsbudsjettet. Regjeringen vil arbeide for målretting av overføringer til private og for at offentlige investeringer i større grad brukes på samfunnsøkonomisk lønnsomme prosjekter. Samtidig må offentlig sektor fortsatt vise omstillingsevne og -vilje, og tiltak for å effektivisere og avbyråkratisere offentlig sektor må gjennomføres.

Konkurransopolitikken står sentralt i regjeringens arbeid for økt produktivitet, en mer effektiv økonomi og bedre ressursbruk. Konkurranse i markedene bidrar til et bedre tilbud av varer og tjenester med høyere kvalitet og lavere priser. Konkurranse stimulerer norske bedrifter til å bli mer produktive og innovative samtidig som de blir mer konkurransedyktige i internasjonale markeder.

Ny teknologi gir nye muligheter for tjenester og kontakt mellom innbyggerne og det offentlige, og vi må tilpasse organisering og tilbud av offentlige tjenester i takt med endringer i samfunnet. Regjeringen vil fortsatt modernisere offentlige virksomheter med utgangspunkt i et best mulig tjenestetilbud til den enkelte innbygger på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer.

Gjennom omfattende reformer og strukturtiltak har regjeringen de siste årene lagt grunnlaget for å få bedre tjenester og mer ut av ressursene i årene som kommer. Regjeringen vil fortsette dette arbeidet.

Regjeringen vil:

- Sikre mer tilgjengelige offentlige tjenester gjennom digitalisering.
- Øke produktiviteten gjennom strukturreformer som styrker næringslivets vekstmuligheter og tiltak for å effektivisere offentlig sektor.
- Gjennomføre tiltak som bidrar til å forenkle og avbyråkratisere arbeidet i og mellom departementene, direktoratene og etatene.
- Hindre at offentlige økonomiske virksomheter gis særfordeler som fører til konkurransevridning.
- Treffe riktige investeringsvalg ved å prioritere mellom investeringsprosjekter og velge de riktige løsningene som når samfunnsmålene mest kostnadseffektivt, samt sikre god styring og kostnadskontroll underveis i prosjektene.
- Sørge for standarder som bidrar til innovasjon og kostnadseffektive løsninger.
- Sørge for forpliktende gevinstrealisering i digitaliseringsprosjekter og strukturreformer.
- Sørge for at de offentlige overføringene målrettes bedre.
- Legge til rette for å la private tilbydere konkurrere om å levere offentlig finansierte tjenester der det er fornuftig.
- Vurdere om Nye Veier-modellen bør prøves ut i andre statlige sektorer enn i samferdselspolitikken.
- Vektlegge hensynet til arbeidstilbud i utformingen av offentlige velferdsordninger.
- Styrke inkludering og integrering i arbeidsmarkedet, herunder at flyktninger og asylsøkere blir raskt og effektivt integrert, og at færre blir gående på helserelaterte ytelser.
- Vurdere og eventuelt følge opp anbefalingene fra sysselsettingsutvalget (Holden-utvalget).
- Legge til rette for at flere som jobber deltid og som ønsker å jobbe heltid, kan gjøre det.
- Kritisk gjennomgå alle offentlige byggeprosjekter for å se om de kan bygges mer kostnadseffektivt og at de dimensjoneres til formålet de skal tjene.
- Videreføre ABE-reformen, men samtidig vurdere hvordan den kan målrettes bedre for å oppnå målene om avbyråkratisering og effektivisering.
- Arbeide for at regelverket legger til rette for mer effektive arbeidsprosesser, administrative forenklinger og digitalisering.
- Forenkle og automatisere dataflyt mellom næringslivet og skattemyndighetene med sikte på å lette rapportering og å avbyråkratisere.

Finansmarkedene

Velfungerende finansmarkeder er avgjørende for økonomiens vekstevne og folks hverdag, ved at lønnsomme prosjekter får tilgang til kapital til priser som gjenspeiler risikoen, at folk får tilgang til lån og investeringsmuligheter, og at forbrukerne beskyttes. Regjeringen er bekymret for den sterke gjeldsveksten i norske husholdninger, herunder innen forbrukslån. Regjeringen vil legge til rette for et velfungerende kapitalmarked, trygge banker og en konkurransedyktig finansnæring. Regjeringen vil også legge til rette for økt konkurranse og nye forretningsmodeller innen digitalisering, teknologi og finansielle løsninger (fintech), samtidig som personvern og sikkerhetshensyn ivaretas.

Regjeringen vil:

- Vurdere ytterligere innstramminger i adgangen til å yte forbrukslån.

- Gjennomgå eiendomsmevlingsloven med sikte på forenklinger og trygghet for forbrukerne.
- Legge til rette for folkefinansiering både gjennom forenklinger for næringslivet og økt trygghet for forbrukere, og vurdere å etablere et eget regelverk for folkefinansiering i lys av utviklingen internasjonalt, blant annet i EU.
- Utrede utvidet land-for-land-rapportering.

Oljefondet - Statens pensjonsfond utland (SPU)

Oljefondet er en suksess fordi norske politikere har basert seg på grundige faglige utredninger av investeringsstrategien med utgangspunkt i et mål om høyest mulig avkastning til moderat risiko, og med etisk motiverte utelukkelseskriterier blant annet knyttet til våpen, menneskerettigheter og alvorlig miljøskade. SPU skal ikke være et politisk virkemiddel. Regjeringen vil også fremover basere forvaltningen på gjeldende retningslinjer og faglige vurderinger, med målsetting om en langsiktig investeringsstrategi med akseptabel risiko.

Regjeringen vil:

- At SPU skal følge internasjonalt anerkjente standarder for ansvarlig forvaltning.
- At SPU skal følge en ansvarlig investeringspraksis som fremmer god selskapsstyring i de selskap det investeres i, som fremmer åpenhet og som tar hensyn til miljø- og samfunnsmessige forhold.
- Legge frem et forslag til mandat for investeringer i unotert infrastruktur for fornybar energi under miljømandatet, med krav til åpenhet, avkastning og risiko som for øvrige investeringer.
- Vurdere rapporteringskrav rundt SPUs aktive eierskapsutøvelse.
- Sette ned et utvalg som skal gjennomgå de etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland.

6 – Næring og fiskeri

Et sterkt, mangfoldig og konkurransedyktig næringsliv er avgjørende for å opprettholde et godt velferdsnivå i fremtiden. Gode generelle rammevilkår og et skattesystem som stimulerer til bedriftsetableringer, arbeidsplasser og norsk privat eierskap er derfor helt sentralt. Norsk næringsliv består i all hovedsak av små og mellomstore bedrifter. Regjeringen vil derfor sikre rammebetingelser som er tilpasset disse bedriftene.

Regjeringen vil føre en fremtidsrettet næringspolitikk, som legger til rette for verdiskaping og vekst i privat sektor, lønnsomme arbeidsplasser og omstilling av norsk næringsliv. Gjennom kunnskap, forskning og innovasjon, legges grunnlaget for nye jobber med høy verdiskaping, som kan understøtte et bærekraftig velferdssamfunn.

Regjeringen vil satse mer på ny grønn teknologi. Regjeringen vil redusere byråkrati, gjøre det lettere å skape nye bedrifter og mer lønnsomt å investere i norske arbeidsplasser.

Regjeringen bygger næringspolitikken på brede virkemidler som fremmer innovasjon og nyskaping, og som støtter opp om de beste prosjektene på tvers av alle sektorer. Norges rike naturressurser gir grunnlag for aktivitet, innovasjon og næringsutvikling i hele landet. Disse ressursene må tas i bruk på en bærekraftig måte og gi grunnlag for lønnsomme arbeidsplasser. Regjeringen vil føre en industri- og næringspolitikk som legger til rette for å utnytte Norges naturgitte forutsetninger og sterke teknologi- og kompetansemiljøer. Regjeringens mål er at Norge skal bli blant de ledende landene i Europa når det gjelder innovasjon. Det skal være enkelt og ubyråkratisk å starte nye bedrifter og å etablere flere arbeidsplasser.

Det er en klar sammenheng mellom samferdsel og næringsutvikling, særlig i Distrikts-Norge. Regjeringen vil derfor fortsette den sterke satsingen på samferdsel og kommunikasjon i hele landet.

Regjeringen vil:

- Følge opp Prosess21, et samhandlingsforum for minimale utslipp og bærekraftig vekst i prosessindustrien.
- Vurdere hvordan staten kan bidra til at lønnsomme prosjekter har tilgang til kapital, herunder vurdere ordninger knyttet til såkornfond/presåkornfond i lys av Kapitaltilgangsutvalgets utredning og andre pågående prosesser.
- Gjøre det enklere å ta i bruk folkefinansiering i Norge.
- Evaluere mineralloven med sikte på bærekraftig ressursutvikling.
- Forenkle søknadsprosessen og bedre rammevilkårene for mineralnæringen.
- Utarbeide strategier for romnæringen og for små- og mellomstore bedrifter.
- Vurdere forenklinger i avgiftssystemet slik at særavgifter virker i tråd med formålet.
- Legge til rette for utvikling av ny grønn industri i Norge.
- Innrette de næringsrettede virkemidlene og skattesystemet mest mulig effektivt for å stimulere til verdiskaping, omstilling og innovasjon.
- Legge frem en stortingsmelding om helsenæringen som blant annet omhandler hvordan den offentlige helsetjenesten kan bidra til utvikling av innovasjon og utvikling av nye løsninger.
- Følge opp industrimeldingens tiltak for å bidra til at Norge er en kunnskapsdrevet industri- og teknologinasjon.

- Innføre fleksibilitet i grensen for alkoholinnhold (alkoholholdig drikk gruppe 1) som tar høyde for kvalitetsforskjell i produktene for å legge til rette for at mikro- og minibryggerier skal kunne selge produkter i vanlig butikk.
- Legge til rette for at norske bedrifter og institusjoner i større grad deltar i EUs rammeprogram for forskning og innovasjon.

Digitalt løft

Samfunnet er i endring, blant annet som følge av teknologisk utvikling knyttet til digitalisering og automatisering. Utviklingen skaper store muligheter for flere arbeidsplasser i Norge og økt produktivitet og effektivisering, men utfordrer også eksisterende arbeidsplasser og den enkeltes kompetanse. Regjeringen vil at Norge skal være ledende i å anvende nye digitale muligheter i alle sektorer.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for testfasiliteter for utvikling og bruk av ny teknologi i alle næringer.
- Satse på muliggjørende teknologier.
- Legge til rette for lønnsom utvikling av datasentre i Norge.
- Følge opp arbeidet med en helhetlig og samlet strategi for økt digitalisering på tvers av næringer og bransjer gjennom en Digital21-prosess.
- Fortsette arbeidet med digitalisering av offentlige tjenester og kommunikasjon mellom det offentlige og næringslivet.
- Gjøre flere offentlige tjenester tilgjengelig på nett.
- Vurdere hvordan blokkjede-teknologi kan legge grunnlag for ny verdiskaping.
- Fjerne eller endre regelverk som er til hinder for teknologisk utvikling og nye forretningsmodeller i næringslivet og offentlig sektor.

Innovasjon

Kunnskap, forskning og innovasjon er avgjørende for å skape nye jobber med høy verdiskaping. Gode kompetansemiljøer og systemer for å stimulere til forskning og innovasjon øker konkurransekraften for norsk næringsliv og gjør det mer attraktivt å etablere næringsvirksomhet i Norge. Innovasjonsaktiviteten i norsk næringsliv foregår både som knoppskyting i eksisterende bedrifter og gjennom rene nyetableringer. Regjeringen har som mål at Norge skal være et innovativt land og vil styrke satsingen på næringsrettet forskning og innovasjon.

Regjeringen vil:

- Styrke samspillet mellom næringslivet, academia, innovasjons- og forskningsmiljøer.
- Prioritere de næringspolitiske virkemidlene som har høyest innovasjonsgrad og effektivitet.
- Videreføre satsingen på de brede, landsdekkende ordningene.
- Tilrettelegge for kommersialisering av forskningsresultater.
- Legge til rette for næringsklynger som drivkraft for innovasjon.

- Arbeide for å tiltrekke internasjonale selskapers forsknings-, utviklings- og hovedkontorfunksjoner til Norge.
- Ha gode ordninger som stimulerer næringslivets egen forsknings- og utviklingsaktivitet, og videreføre satsingen på næringsrettet forskning og utvikling.
- Igangsette et arbeid for å vurdere hvordan helheten i det næringsrettede virkemiddelapparatet bør innrettes til beste for brukerne.
- Videreutvikle Katapult-ordningen.
- Sørge for at innovasjonsmidler også går til utvikling av nye måter å jobbe på.
- At offentlige innkjøp skal bidra til innovasjon og miljøvennlige løsninger, gjennom for eksempel anbudskrav og utviklingskontrakter.

Gründerskap

Regjeringen vil føre en næringspolitikk som gir gode rammer for gründere og oppstartsselskaper, slik at det blir lettere og tryggere å skape nye arbeidsplasser. Regjeringen vil fortsette arbeidet med å forenkle tilgangen til risikokapital og kompetente investorer, blant annet ved å vurdere å innføre en ordning med investor- og gründervisum for å trekke kapital og innovasjonskraft til Norge.

Regjeringen vil:

- Integreere entreprenørskap bedre i hele utdanningsløpet.
- Styrke samspillet mellom utdanningsinstitusjoner og privat næringsliv.
- Gjennomgå rammebetingelsene for selvstendig næringsdrivende og frilansere for å gjøre det enklere å starte egen virksomhet.
- Heve inntektsgrensen for elev- og ungdomsbedrifter, og forenkle overgangen til ordinær bedrift.
- Vurdere virkemidler for å fremme privatpersoners investeringer i oppstartsvirksomhet, herunder økt skattefradrag.
- Vurdere innretningen av statlige virkemidler rettet mot tilgang på kapital i tidlig- og vekstfase.
- Gjøre det enklere for små bedrifter å delta i offentlige anbud.
- Foreta en gjennomgang av alle rammevilkår og ordninger for gründere og selvstendig næringsdrivende, blant annet sosiale rettigheter og sykepenges.
- Utrede en ordning der selvstendige næringsdrivende beholder opptjente rettigheter til dagpenger i en utvidet periode ved overgang fra lønnet arbeid til egen virksomhet.

Små og mellomstore bedrifter

Norsk næringsliv består i all hovedsak av små og mellomstore bedrifter. Regjeringen vil derfor sikre rammebetingelser som stimulerer til vekst og utvikling. Dette må blant annet skje ved redusert byråkrati og skjemavelde, samt en langsiktig og forutsigbar politikk. På den måten blir det enklere å starte, omstille, fornye og drive små og mellomstore bedrifter.

Regjeringen vil:

- Legge frem en strategi for å styrke små og mellomstore bedrifter.
- Heve grensen for halvårlig innrapportering av moms.
- Heve grensen for revisjonsplikt for virksomheter som bruker autorisert regnskapsfører.
- Vurdere regelendringer for å gjøre det lettere for små og mellomstore bedrifter å etterleve HMS-regelverket, uten at standarden senkes.
- Vurdere om virkemiddelapparatet treffer små- og mellomstore bedrifter godt nok.
- Ha et mål om netto innsparinger for bedriftene som følge av avbyråkratisering.
- At små og mellomstore bedrifter skal få reell mulighet til å konkurrere om relevante offentlige anbud.
- Utrede muligheten for å la selvstendig næringsdrivende og småbedrifter få betale skatter og sosiale avgifter etterskuddsvis.
- Gjennomgå og forbedre opsjonsbeskatning for gründerbedrifter og skatteincentivordningen ved investering i gründer- og oppstartsbedrifter.

Forenkling

Regjeringen har et mål om mest mulig effektiv bruk av fellesskapets ressurser og vil arbeide for en enklere hverdag for folk og bedrifter. Et omfattende skjemavelde og en krevende rapporteringsplikt er en belastning for næringslivet. Unødvendig byråkrati reduserer næringslivets konkurransekraft og evne til verdiskaping. Det offentliges behov for kontroll må balanseres bedre mot næringslivets behov for forenkling.

Regjeringen vil:

- Fortsette å redusere næringslivets kostnader ved å forenkle rapportering, lover og regler. Målet er å redusere kostnadene med 10 mrd. kroner i perioden 2017-2021.
- Fortsette arbeidet med forenklinger for næringslivet, med særlig fokus på forenklinger som kommer små og mellomstore bedrifter til gode.
- Gjennomgå selskapsretten for å fremme økt verdiskaping.
- Videreutvikle Altinn som plattform og ha som mål at næringslivet bare skal behøve å rapportere samme informasjon til det offentlige én gang.
- At hensynet til næringsutvikling skal tillegges mer vekt i gjennomføringen av forenklingstiltak.
- Arbeide for mer samordnet og enhetlig tilsynspraksis overfor næringslivet, og styrke tilsynenes veiledningsplikt.
- Fjerne unødvendig og foreldet lov- og regelverk, herunder fjerne omstillingsloven.

Reiseliv

Regjeringen legger til rette for verdiskaping og lønnsomhet i reiselivsnæringen først og fremst gjennom å etablere gode rammebetingelser for å drive næringsvirksomhet. Reiselivsnæringen er en av verdens raskest voksende næringer, der Norge har gode forutsetninger for å delta.

Regjeringen vil:

- Bygge ut infrastruktur for å få økt tilgjengelighet til distriktsdestinasjonene.
- Styrke merkevarebyggingen av Norge som reisemål.
- Ivareta vår kulturarv og natur gjennom vern tilrettelagt for bruk.
- Redusere skatte- og avgiftsnivået og forenkle skatte- og avgiftssystemet, som også vil komme reiselivsnæringen til gode.
- Gjennomgå ulike hindre som begrenser etablering av handelsbedrifter, med sikte på forenklinger.
- Utvikle modeller innen kulturturisme som kan gi nye forretningsmodeller og samarbeid mellom kulturinstitusjoner og turistnæringen.
- Gi kommunene myndighet til å gi salgs- og skjenkebevilling i samme lokale i tilknytning til bryggeri.

Konkurransse

Virksom konkurranse bidrar til effektiv bruk av samfunnets ressurser, holder kostnadene nede, fremmer innovasjon og reduserer ulikhetene i samfunnet. En velfungerende markedsøkonomi forutsetter et klart regelverk og tiltak mot misbruk av markedsrett.

Konkurransmekanismer og markeder er viktig for å sikre maktspredning i samfunnet og bidrar til innovasjon både i offentlig og privat sektor. Regjeringen vil føre en politikk der offentlig sektor i større grad samarbeider med næringslivet der privat sektor har kapasitet og kompetanse til å bidra med nye løsninger og bedre tjenestetilbud.

Regjeringen vil:

- Gjennomføre tiltak for å sikre like konkurransevilkår mellom offentlig og privat sektor, slik at flere private tjenestetilbydere i større grad kan bidra til å løse fellesskapets oppgaver.
- Klargjøre arbeidsdeling mellom privat og offentlig sektor i tråd med markeds- og teknologiutviklingen.

Eierskap i norsk næringsliv

Små og mellomstore bedrifter står for en stor del av norsk sysselsetting og verdiskaping. Regjeringen har som mål å styrke selveierdemokratiet ved at flere deltar i økonomien som eiere i bedriftene. Spredt eierskap er nødvendig for å fordele makt og ressurser på flere hender, skape en sosial markedsøkonomi og bygge samfunnet nedenfra gjennom vekst og nyskaping.

Lokale eiere gir stabile lokale arbeidsplasser. Sterke og mangfoldige eierskapsmiljøer er viktig for å utvikle lønnsomme og bærekraftige bedrifter og næringsklynger. Privat eierskap er hovedregelen i norsk næringsliv og regjeringen vil føre en politikk som styrker det private, norske eierskapet.

Norge vil fortsatt ha statlig eierskap i utvalgte selskaper. I noen selskaper kan dette være riktig for å ivareta viktige samfunnsansvar og kompetansemiljøer, og for å sikre at hovedkontorfunksjoner er lokalisert i Norge. Regjeringen vil føre en ansvarlig og forutsigbar eierskapspolitikk basert på fastlagte prinsipper for statlig eierstyring. Regjeringen er åpen for verdiøkende transaksjoner og strategiske

allianser knyttet til statens eierposisjoner. Beslutninger skal baseres på aktuelle konjunkturer, markedsforhold, selskapenes finansielle stilling og generelle fremtidsutsikter.

Regjeringen vil føre en politikk som gjør det attraktivt å investere utenlandsk kapital i Norge.

Regjeringen vil:

- Styrke det private, norske eierskapet.
- Gjennomføre en gradvis reduksjon i statlige eierandeler i bedrifter med forretningsmessig avkastning som hovedmål.
- Videreutvikle eierskapspolitikken gjennom fremleggelse av en ny eierskapsmelding.

Handel

Norge har en liten og åpen økonomi, der handel med andre land har vært og er viktig for å oppnå et høyere velferdsnivå enn vi ville klart alene.

Aldri før har så mange blitt løftet ut av fattigdom, og utviklingen de siste tiårene viser at markedsøkonomi og internasjonal handel er viktige forutsetninger for bekjempelse av fattigdom.

Norge skal være en pådriver for åpne markeder og frihandel, både gjennom multilaterale og bilaterale avtaler.

Regjeringen er opptatt av markedstilgang i fremvoksende markeder. Regjeringen vil blant annet jobbe videre med handelsavtaler både med asiatiske land, Mercosur-landene og andre aktuelle handelspartnere.

Importvernet for landbruket videreføres.

Regjeringen vil arbeide for at Norge og andre land har åpne markeder for varer fra utviklingsland.

Regjeringen vil:

- At Norge skal være en aktiv pådriver for frihandel.
- Arbeide for et rettferdig, globalt handelsregelverk under WTO som bygger ned tollbarrierer og sikrer like muligheter for utvikling, også mellom utviklingsland og industriland.
- Arbeide for multilaterale handelsavtaler gjennom WTO, for å skape stabile rammevilkår og like konkurranseforhold globalt.
- Utvikle det handelspolitiske samarbeidet med våre nærmeste handelspartnere, herunder EU.
- Sikre EØS-avtalen som bærebjelke for norske arbeidsplasser og verdiskaping.
- Arbeide for at flere land åpner sine markeder for varer fra utviklingsland.
- Gjennomgå det samlede apparatet som fremmer norske næringsinteresser i utlandet.
- Øke bruken av bilaterale investeringsavtaler (BIT) der dette er mulig og hensiktsmessig.
- Utrede en antislaverilov etter modell fra Storbritannia.

Grønn næringsutvikling

I et lavutslippssamfunn må vi lykkes med å kombinere verdiskaping med bærekraft i produksjon og i forbruk av varer og tjenester. Dette krever en kontinuerlig omstilling av norsk økonomi og næringsliv.

Norge har gode forutsetninger for å utvikle lav- og nullutslippsløsninger. Regjeringen vil føre en politikk som legger til rette for økt konkurransekraft, verdiskaping og innovasjon, gjennom utvikling av bærekraftige og miljøvennlige produkter og løsninger.

Regjeringen vil

- Ha tett dialog med næringslivet for å bidra til lønnsomme, grønne arbeidsplasser.
- Drive en næringspolitikk som legger til rette for lønnsom grønn næringsutvikling.
- Bruke prising av utslipp gjennom kvoter og avgifter, offentlige innkjøp, reguleringer og virkemidler som fremmer teknologisk utvikling til å utløse grønn vekst og skape et større marked for miljøvennlige produkter og tjenester.
- Legge til rette for at Nysnø kan gjennomføre lønnsomme, langsiktige investeringer som bidrar til reduksjon av klimagassutslipp. Regjeringen vil trappe opp investeringskapitalen i Nysnø årlig i perioden. Selskapet oppkapitaliseres på samme måte som Argentum og Investinor.

Ideell sektor

Det sivile samfunn la grunnlaget for Norges velstand og velferd. Regjeringen vil styrke det sivile samfunn som er bygd opp av frivillighet og ideell sektor. Regjeringen anerkjenner at ideelle aktører er en viktig del av velferdssamfunnet og utgjør et viktig alternativ til både det offentlige og kommersielle tilbudet. **Regjeringen vil sikre ideelle aktører frihet fra statlig overstyring og gode rammebetingelser som ivaretar sektorens egenart.**

Regjeringen vil:

- **Tilrettelegge for økt bruk av ideell virksomhet innen relevante samfunnssektorer.**
- Følge opp Stortingets vedtak om å øke andelen av den samlede helse- og omsorgssektoren som er organisert og drevet som ideell virksomhet, og komme tilbake til et måltall i statsbudsjettet for 2020.
- At helseforetakene skal inkludere ideelle aktører i sitt plan- og utviklingsarbeid som likeverdige parter.
- Sikre at regelverket for anskaffelse av helse- og sosialtjenester utnytter handlingsrommet til å sikre ideelle aktører.
- Stille de samme faglige krav til ideelle og private som leverer tjenester til det offentlige.
- Arbeide for å innføre flere langsiktige driftsavtaler i barnevernet.
- Styrke ideelles posisjon i foretaksmodellen og sikre like vilkår mellom offentlige og ideelle tilbud.
- Sikre at RHF-ene og HF-ene ikke bygger og utvikler konkurrerende tilbud til eksisterende tilbud hos private, ideelle aktører.

- Konkretisere Stortingets vedtak om 40 prosent ideell andel i institusjonsbarnevernet innen 2025.
- Invitere ideelle leverandører på arbeids- og velferdsfeltet for å utvikle en strategi som sikrer utvikling av ideell sektors rolle og tilbud.
- Bedre betingelsene for bruk av sosiale entreprenører for å styrke innovasjon og nyskaping på velferdsområdet.

Hav

Norge skal være en ledende havnasjon. For å oppnå dette, vil regjeringen bidra til bærekraftig verdiskaping og sysselsetting i havnæringene. Viktige virkemidler vil være gode rammebetingelser, kunnskaps- og teknologiutvikling, og styrking av havnæringenes internasjonale konkurransekraft. Havet skal være et sentralt interesseområde for norsk utenriks- og utviklingspolitikk ved å vektlegge bærekraftig bruk og verdiskaping, rene og sunne hav. Bærekraftig bruk av hav er også viktig i utviklingspolitikken.

Regjeringen vil følge opp tiltak og initiativer fra havstrategien "Ny vekst, stolt historie", stortingsmeldingen «Hav i utenriks- og utviklingspolitikken», nordområdestrategien og bioøkonomistrategien, og iverksette initiativer knyttet til plast i havene.

Regjeringen vil:

- Styrke Norges profil som havnasjon.
- Arbeide for å utvikle havnæringene.
- Arbeide for å utvikle eksisterende og nye arbeidsplasser basert på havets ressurser.
- Legge til rette for en konkurransekraftig maritim næring i Norge.
- Ha konkurransedyktige skipsregistre.
- Videreføre nettolønnsordningen for sjøfolk.
- Ha en konkurransedyktig rederibeskatning.
- Gi de marine og maritime næringene muligheter til å teste ut i løsninger i fullskala gjennom Demo HAV.
- Bidra til innovasjon gjennom økt næringsrettet forskning på tvers av havnæringene.
- Videreutvikle regjeringens strategi for flytende vindkraft.
- Følge opp arbeidet med Ocean Space Centre.

Fiskeri og havbruk

Fiskeri- og havbruksnæringene er blant de viktigste fremtidsnæringene for Norge. En bærekraftig vekst innen disse sektorene vil skape lønnsomme arbeidsplasser i alle deler av landet. Regjeringen vil videreføre arbeidet med stabile og gode rammevilkår som bidrar til bærekraftig vekst, og som samtidig ivaretar viktige miljø- og naturverdier.

Disse næringene har et betydelig vekstpotensial som kan utløses gjennom bærekraftig organisering og åpne handelsmarkeder. Regjeringen vil derfor føre en politikk som stimulerer til økt handel og markedsadgang.

Ressursene i havet vil bli en sentral del av den nye bioøkonomien og regjeringen vil derfor fremme en bærekraftig vekst i sektoren.

Fiskeri

Våre felles fiskeriressurser er en evigvarende ressurs som kan bidra til vekst og verdiskaping i hele landet, forutsatt en ansvarlig forvaltning. Regjeringen vil derfor basere sitt uttak av havressursene på faglige råd, og bekjempe ulovlig fiske. Det er fortsatt behov for aktiv forvaltning av store sjøpattedyr. Forskning og kunnskapsutvikling er viktig for å øke mulighetene for å beskatte arter som i dag ikke utnyttes kommersielt. Regjeringen vil hindre unødvendig regulering av flåten og modernisere kvoteordningen.

Regjeringen vil:

- Styrke Norge som sjømatnasjon og sikre god markedsadgang for norske produkter.
- Legge til rette for en innovativ, lønnsom og bærekraftig sjømatnæring.
- Vurdere nye tiltak som kan bidra til rekruttering og utvikling i næringen.
- Sikre optimal og bærekraftig utnyttelse av fiskebestandene.
- At årlige totalkvoter fastsettes basert på faglige råd.
- Ikke gjennomføre strukturendring for fartøy under 11 meter.
- Ikke foreta omfordeling av fiskeressurser mellom fartøygrupper.
- Ikke gjøre endringer hva gjelder taket for strukturordningen i de ulike flåtegruppene. Strukturkvoter faller tilbake til gruppen ved periodens utløp.
- Etablere en finansieringsordning knyttet til finansiering av overflødige båter som følge av samfiskeordningen.
- Rydde opp i uheldige sider ved pliktsystemet.
- At grunnprinsippene i deltakerloven, Fiskesalgsloven og havressursloven ligger fast.
- Trappe opp kampen mot ulovlig fiske og annen fiskerikriminalitet.
- Arbeide for at industrien får tilstrekkelig tilgang på råstoff.
- Arbeide for at det blir skapt større verdier av hver kilo fisk og andre marine ressurser.
- Øke den nasjonale satsingen på forskning innenfor hvitfisknæringen, blant annet på fangstmetoder, bearbeiding, levendelagring, logistikk og markedsføring.

Havbruk

Havbruksnæringen er en av fremtidens næringer i Norge. Regjeringen vil gjøre havbruksnæringen mer konkurransedyktig og allsidig gjennom nyskaping, produktutvikling og satsing på eksportfremmende tiltak. Havbruksnæringen har fortsatt et stort vekstpotensial, men det er en forutsetning at videre vekst i næringen er bærekraftig.

Ny teknologi gjør at næringen i fremtiden vil kunne drive på andre lokaliteter og med mindre risiko for rømming enn i dag. Samtidig må næringen intensivere arbeidet med bekjempelse av sykdom og for å redusere risiko for rømming.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for bærekraftig vekst gjennom praktisering og videreutvikling av trafikklysordningen.
- Få på plass et fremtidsrettet regelverk knyttet til offshore havbruk.
- Stimulere kommunene til å stille lokaliteter til rådighet for næringen blant annet gjennom bruk av havbruksfondet.
- Øke satsingen på forskning, innovasjon og teknologiutvikling.
- Bruke utviklingstillatelser til å utvikle nye og bedre løsninger for havbruk og sjømatnæringen.
- Fortsette en restriktiv linje hva gjelder miljøkrav til havbruksnæringen og håndtering av produksjonsfisk.
- Samarbeide med næringen for å bekjempe lakselus, sykdomsspredning og rømming.

7 – Landbruk og mat

Regjeringen vil ta vare på det unike ved norsk matproduksjon, som lav medisinerbruk, høy dyrevelferd og en lang verdikjede. Regjeringen baserer hovedlinjene i landbrukspolitikken på forståelsen som de fire partiene har stilt seg bak i forbindelse med behandlingen av Meld. St. 11 (2016-2017) Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon. Landbrukspolitikken skal fortsatt bygge på disse fire bærebjelkene: Et velfungerende importvern, samvirkebaserte markedsordninger, forhandlingsinstituttet med årlige jordbruksoppgjør, og en eiendomspolitikk for å sikre den selveiende bonden. Regjeringen baserer sin landbrukspolitik på en klar forståelse av at bonden er selvstendig næringsdrivende.

Jordbruk

Jordbrukets viktigste samfunnsoppdrag er å produsere de mat- og fôrvarene som det er naturlig å produsere i Norge, og dekke mest mulig av innenlands etterspørsel og lønnsom eksport. Det sikrer også bosetting og ivaretagelse av kulturlandskapet. Regjeringen ønsker et aktivt og lønnsomt jordbruk over hele landet, med produksjoner og foretaksstrukturer som bygger på lokale jord-, beite-, skog- og utmarksareal. Et jordbruk der inntektsmuligheten også sikres for ulike bruksstørrelser, er en viktig forutsetning for å nå dette målet. Regjeringen vil, i dialog med landbrukets organisasjoner, utvikle strategier for bærekraftig matproduksjon som også bidrar til å nå mål på klima- og miljøområdet. Landbruket går gjennom en modernisering som vil fortsette, og som bidrar til landbruk i hele landet. Regjeringen vil legge grunnlaget for et livskraftig og fremtidsrettet jordbruk og reduserte kostnader gjennom den økonomiske politikken generelt, og mer direkte ved å bidra til investeringer og bruk av ny teknologi i matproduksjonen. Handlingsrommet for en særnorsk prisutvikling er begrenset, og det vil bli avgjørende at næringen har et bærekraftig kostnadsnivå.

Regjeringen vil videreføre avtaleinstituttet med årlige separate jordbruksoppgjør, og vurdere å fornye metodikken for å beregne pristap knyttet til markedsbalanse.

Regjeringen mener at et velfungerende og forutsigbart importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne opprettholde et landbruk over hele landet og øke matproduksjonen. Regjeringen vil ta hensyn til de naturgitte konkurranseulempene for norsk landbruk. I bilaterale og multilaterale handelsforhandlinger vil regjeringen ivareta interessene til norsk jordbruk og et velfungerende importvern.

Lokal matproduksjon er viktig for fremtidens landbruk. Markedet for «lokalmat» og økologisk mat vokser, og økt forbrukerorientering kan gi landbruket flere ben å stå på. Regjeringen vil stimulere til større mangfold ved å øke satsingen på geografisk opprinnelsesmerking og spesialitetsmerking. Regjeringen vil også forenkle regelverket for foredling av mat på egen gård, under forutsetning av at helsemessig matvaretrygghet opprettholdes.

Landbruket er en viktig bidragsyter i det grønne skiftet, både gjennom binding av karbon og produksjon av fornybar, biobasert energi og drivstoff. Samtidig er reduserte klimagassutslipp fra landbruket helt nødvendig. Et bærekraftig jordbruk er en forutsetning for å sikre ressursene og miljøverdiene for fremtiden. Regjeringen vil føre en politikk som gir insentiver til mindre utslipp og nødvendige klimatiltak i landbruket. Regjeringen vil forhandle med partene i jordbruket om en frivillig og forpliktende klimaavtale for jordbruket.

Regjeringen vil:

- Sikre et velfungerende importvern og politisk handlingsrom for å ivareta norsk matproduksjon i bilaterale og multilaterale forhandlinger.
- Videreføre produsentenes ansvar for markedsbalanseringen der produsentsamvirkene står for markedsbalanseringen. Samvirkenes tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevridende for noen. Omsetningsrådets funksjon og sammensetning videreføres.
- Vurdere verktøyene for markedsbalansering i dialog med landbrukets organisasjoner i de årlige jordbruksoppgjørene.
- Gi bonden større næringsfrihet.
- Arbeide for at næringsutøverne i alle produksjoner og på alle typer bruk skal ha reell mulighet til inntektsutvikling på linje med andre i samfunnet. For å sikre rekruttering og inntektsmuligheter for dem som bruker hele eller mesteparten av arbeidskraften sin i næringen, er det viktig å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre i samfunnet. En bærekraftig kostnadsutvikling, god markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsutviklingen. Målet er at inntekter for bonden i størst mulig grad hentes fra markedet.
- Føre en landbrukspolitikk med utgangspunkt i at bønder er selvstendig næringsdrivende med muligheter og ansvar for å utvikle foretaket sitt til en lønnsom arbeidsplass med et trygt arbeidsmiljø og attraktive levekår.
- Gjennomføre flere forenklinger som reduserer byråkratiet og gjør bondens hverdag enklere.
- Sikre et landbruk over hele landet, og styrke arbeidsdelingen i norsk jordbruk slik at arealer til korn- og grøntproduksjon opprettholdes, mens tyngden av den gressbaserte husdyrproduksjonen blir liggende i distriktene.
- Konesjonsgrensen for svin og fjørfe skal ikke settes høyere enn i dag, og skal bidra til å sikre geografisk spredt produksjon. Kvoteordningen for melk videreføres.
- Bruke jordbruksoppgjørene til å styrke grunnlaget for en variert bruksstruktur og en geografisk produksjonsfordeling som sikrer produksjonsgrunnlaget i hele landet. Dagens tilskuddsprofil innebærer en nedtrapping i husdyrtilskuddene ved økt driftsomfang, og det er naturlig at denne nedtrappingen holdes på dagens nivå for å bidra til at produksjon utover et visst driftsomfang baseres på markedsinntektene.
- Legge til rette for en velfungerende varekjede for mat med effektiv konkurranse i alle ledd, både i matindustrien og handelen.
- Innføre lov om god handelsskikk med tilsyn som innehar selvstendig beslutningskompetanse i løpet av 2020.
- Fortsette satsingen på lokal mat og drikke, og forenkle regelverket for foredling på eget bruk.
- Styrke den selveiende bonden ved praktisering av jord- og konsesjonsloven. Det vil ikke bli gjennomført ytterligere liberalisering i jord- og konsesjonslovgivningen, og regjeringen vil videreføre bo- og driveplikten for å sikre at matjorda brukes til matproduksjon.
- Vurdere innrettingen på kapitaltilgangen og investeringsvirkemidlene for alle bruksstørrelser gjennom Innovasjon Norge for å bidra til fornying av driftsbygninger og rekruttering.
- Følge opp jordvernstrategien. Stortingets vedtatte jordvern mål skal nås, og deretter vil regjeringen vurdere et nytt måltall for nedbygging av dyrket jord.
- Stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet.
- Legge til rette for urbant landbruk.

- Styrke landbruksutdanningen og iverksette kompetanserettede tiltak for å stimulere til rekruttering i næringene.
- Ha en næringspolitikk som legger til rette for en effektiv og lønnsom næringsmiddelindustri, der konkurransen blir ivaretatt.
- Utrede nytteeffekten av opplysningskontorene, og om aktivitet, ressursbruk og organisering er målrettet for å løse dagens opplysningsbehov.
- Forsterke satsingen på god dyrevelferd, herunder gradvis innføring av dyrepoliti i alle landets fylker.
- Styrke FOU med tanke på utvikling av plantesorter og dyreegenskaper som er godt tilpasset fremtidige klimakrav og endrede produksjonsforhold.
- Sette ned et lovutvalg som kun har som formål å samle landbrukslovgivningen i færre og mer oversiktlige lover, men uten politikkendringer.
- Bedre miljøtilstanden i jordbruket gjennom økt skjøtsel og istandsetting av kulturlandskap, naturmangfold og kulturminner.
- Videreføre arbeidet for å sikre norske forbrukere trygg mat gjennom godt regelverk og tilsyn langs hele produksjonskjeden.
- At Norge fortsatt skal være et foregangsland når det gjelder lite antibiotikabruk og lav forekomst av antibiotikaresistens i husdyrholdet.

Skogbruk

Tilveksten i norske skoger er betydelig større enn hogsten. Det bidrar til karbonbinding, men viser også potensial for å skape nye og større verdier basert på skogens ressurser. Skog- og utmarksressursene kan spille en viktig rolle i bioøkonomien. Regjeringen vil derfor følge opp bioøkonomistrategien. Regjeringen vil føre en skogpolitikk som legger til rette for å skape økte verdier av norske skogressurser og som bidrar til frivillig vern av skog.

Regjeringen vil:

- Følge opp skogmeldingen, med sikte på å utvikle skogbruket i alle deler av landet.
- Styrke grunnlaget for skogbruket gjennom kostnadsreducerende tiltak, fjerning av flaskehalsen i infrastrukturen og utbygging av skogsbilveier og tømmerkaier.
- Legge til rette for økt avvirkning i skogen og samtidig styrke ivaretagelsen av miljøhensyn i skogbruket.
- Følge opp kravet til nyplanting etter hogst.
- Verne 10 prosent av skogen gjennom privat frivillig vern og vern av offentlig eide skogarealer. Vernet skal gjennomføres på en slik måte at det får minst mulige konsekvenser for avvirkningen og skognæringens bidrag til det grønne skiftet.
- Føre en næringspolitikk som også kommer norsk treforedlingsindustri til gode.
- Følge opp bioøkonomistrategien og videreutvikle de tiltakene som stimulerer til bruk av tre.
- Stimulere byggebransjen til nyskaping og bruk av tre som byggemateriale.
- Legge til rette for at nye lønnsomme arbeidsplasser skapes i bionæringene.
- Utrede muligheten for å innføre retningslinjer for hvor lenge dødsbo kan eie en landbrukseiendom.
- Legge til rette for å videreutvikle skogressursene og forsterke skogens bidrag til CO₂-opptak og lagring av karbon, gjennom et aktivt skogbruk og utnyttning av produksjonsmulighetene.

- Sørge for samordnet naturkartlegging ved at det standardiserte naturtype- og naturbeskrivelsessystemet – Natur i Norge (NiN) – legges til grunn for Miljøregistreringer i skog (MiS) og annen offentlig finansiert kartlegging av naturtyper.
- Legge til rette for nærings- og teknologiutvikling basert på «negative utslipp» som kan bidra positivt til de langsiktige miljømålene.

Reindrift

Den samiske reindriften er en viktig kulturbærer for det samiske folk. Grunnlaget for dette sikres gjennom en bærekraftig og dyrevelferdsmessig forsvarlig bruk av beiteområdene. Derfor vil regjeringen i samarbeid med reindriftnæringen legge til rette for en økologisk bærekraftig reindriftnæring. Næringen må fortsette markedsorienteringen.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for en økologisk bærekraftig reindriftnæring som gir grunnlag for økonomisk lønnsomhet og samisk kultur.
- Følge opp reindriftsmeldingen, blant annet gjennom endringer i reindriftsloven.
- Skjerpe kravene til offentliggjøring av reintall.
- Sanksjonere mot ny reintallsposisjonering for å hindre tilpasning på en måte som fortrenger aktører som har forholdt seg lojalt til tidligere fattede vedtak.
- Arbeide for å få på plass norsk-svensk reinbeitekonvensjon.
- Bekjempe dyresykdommen skrantesyke.
- Vurdere innretningen på tilskudd til reindrift med tanke på både å stimulere til næringsutvikling ved å belønne matproduksjon samtidig som man ivaretar kulturbaserte aspekter ved reindriften.

Pelsdyr

Regjeringen vil gjennomføre en styrt avvikling av pelsdyrnæringen. Det tas sikte på å fremme en lovproposisjon til Stortinget om forbud mot pelsdyrhold med en avviklingsperiode for eksisterende produsenter frem til årsskiftet 2024/2025.

For å unngå at avviklingen krenker EMK tilleggsprotokoll 1 artikkel 1 og for å gi pelsdyrprodusentene nødvendig forutsigbarhet legges det opp til at eksisterende næringsaktører pr. 15.1.2018 får økonomisk kompensasjon for tap av retten til å drive pelsdyrhold, jf. den juridiske vurderingen som er vedlagt Meld. St. 8 (2016-2017). Kompensasjonsordningen utredes og klargjøres i løpet av 2019 for å gi aktørene nødvendig trygghet for gjennomføring av avviklingen. Det vurderes også om andre tiltak bør iverksettes for å lette omstilling til annen landbruksproduksjon for aktuelle produsenter. I tillegg vil staten ta initiativ til et samarbeid med kommuner der pelsdyrnæringen er av vesentlig betydning for å sikre omstillingstiltak og fleksibilitet for pelsdyrprodusenter som omfattes av avviklingen. Krav til forbedret dyrevelferd i pelsdyrnæringen som følger av Meld. St. 8 (2016-2017) og Innst. 151 S (2016-2017), gjennomføres ikke i avviklingsperioden.

8 – Helse og omsorg

Regjeringen vil prioritere arbeidet med å sikre god helsehjelp til den enkelte pasient, og en trygg og verdig eldreomsorg. Helse- og omsorgstjenesten må organiseres med utgangspunkt i pasientenes behov, og pasientene skal sikres et likeverdig tilbud av helsetjenester over hele landet. Regjeringens ambisjon er å skape pasientens helsetjeneste. Hver enkelt pasient skal oppleve respekt og åpenhet i møte med helsetjenesten og slippe unødvendig ventetid. Ingen beslutninger om pasienten skal tas uten pasienten.

Det er et offentlig ansvar å sikre gode helse- og omsorgstjenester til alle. Regjeringen vil sørge for et godt samarbeid med ulike private og ideelle aktører som bidrar til innovasjon, mangfold, kvalitet og valgfrihet i tjenestetilbudet.

Helsekøene må fortsatt reduseres, og tilbudene må forbedres gjennom nye og bedre måter å jobbe på. Regjeringen vil sikre valgfrihet for brukerne og styrke de ansattes kompetanse. Økt digitalisering og effektivisering må frigjøre mer tid til helsehjelp og pleie. Tilbudet til de mest utsatte, særlig innen rus og psykisk helse, samt syke eldre, må fortsatt styrkes.

Folkehelse

Det aller viktigste helsearbeidet er arbeidet for å hindre at folk blir syke. Regjeringen vil legge prinsippet om å forebygge der man kan og reparere der man må til grunn i folkehelsearbeidet.

En god og forebyggende folkehelsepolitikk skal legge til rette for at den enkelte kan ta gode valg for egen helse. God helse og gode levekår henger sammen, og folkehelsearbeidet må legge til rette for en bedre helse for alle. Dette vil også bidra til å redusere sosial ulikhet. Helsevanene som etableres tidlig i livet, påvirker mulighetene til å lykkes i skolen og i arbeidslivet. Det helsefremmende arbeidet i nærmiljøet bør skje i samarbeid mellom kommunen, frivillige organisasjoner, private og brukerorganisasjoner. En god folkehelsepolitikk er en forutsetning for et bærekraftig velferdssamfunn.

Regjeringen vil:

- Legge frem en stortingsmelding om folkehelsepolitikken.
- Forsterke samarbeidet med næringslivet for et sunnere kosthold.
- At psykisk helse skal være en integrert del av folkehelsearbeidet, blant annet arbeid for å motvirke ensomhet.
- At Norge skal være en global pådriver for koordinert arbeid mot antibiotikaresistens.
- Styrke det rusforebyggende arbeidet rettet mot ungdom, herunder styrke rusundervisningen i skolen.
- Utarbeide en ny tobakksstrategi, med mål om en generasjon uten tobakksavhengighet.
- Legge til rette for økt fysisk aktivitet i skole og SFO med mål om én times daglig fysisk aktivitet innenfor dagens timetall, uten at det går på bekostning av lærernes metodefrihet.
- Samarbeide med frivillige for å utvikle tilbud til utsatte barne- og ungdomsgrupper, eldre og kronisk syke.
- Videreføre samarbeidet med friluftsråd og friluftslivsorganisasjoner om lavterskel friluftstilbud i nærmiljøene, og følge opp friluftsmeldingen.

- **Finansiere levekårsundersøkelser og helsestatistikk for mennesker med psykiske og fysiske funksjonsnedsettelse og deres familier.**
- Prøve ut ordninger med å gjennomføre fireårskontrollen i barnehage.
- Arbeide for fortsatt god oppslutning om barnevaksinasjonsprogrammet, og vurdere nye tiltak for å sikre dette.
- Videreføre hovedlinjene i dagens alkoholpolitikk, som er: Vinmonopolet, regulerte salgs- og skjenketider, alkoholavgifter og reklameforbudet.
- Ikke øke dagens taxfree-kvot.
- Legge frem en nasjonal alkoholstrategi for å følge opp gjeldende målsetning om reduksjon i skadelig alkoholkonsum, og etablere et samarbeid med idretten og arbeidslivets parter om bevissthet rundt holdninger til alkohol i idrett og arbeidsliv og verdien av alkoholfrie arenaer.

Primærhelsetjenesten

Helse- og omsorgstjenestene i kommunene skal moderniseres og styrkes. **Samarbeidet med spesialisthelsetjenesten må bedres for å sikre sammenhengende, trygge tjenester som ivaretar den enkeltes behov.** Andelen eldre i befolkningen er økende, og stadig flere har kroniske sykdommer og sammensatte omsorgsbehov. Regjeringen vil stimulere til rekruttering av kritisk helsefaglig kompetanse **for å redusere presset på primærhelsetjenesten.** Regjeringen vil sikre alle tilgang til en kompetent og godt organisert primærhelsetjeneste, uansett hvor man bor i landet.

Regjeringen vil:

- Forbedre og modernisere fastlegeordningen, for å bedre rekruttering med sikte på god legedekning i hele landet. Regjeringen vil evaluere ordningen og sikre tilstrekkelige tiltak for å beholde og rekruttere nye fastleger på kort og lang sikt.
- Øke antall **LIS1-stillinger**, for å imøtekomme rekrutteringsutfordringene i fastlegeordningen og spesialistmangelen i spesialisthelsetjenesten.
- Ha samhandling mellom kommunene og sykehusene som et av hovedtemaene i neste nasjonale helse- og sykehusplan, og i den forbindelse ha en god prosess med kommunene (KS) for å sikre deres perspektiv i arbeidet.
- Innføre krav om at fastleger skal tilby e-konsultasjon til dem som ønsker det.
- **Legge til rette for tverrfaglige primær- og oppfølgingsteam i kommunene.**
- Fortsette satsingen på en tverrfaglig helsestasjons- og skolehelsetjeneste som skal sørge for god tilgang på hjelp og støtte til barn og unge.
- Stimulere til et løft for jordmortjenesten for å sikre tilstrekkelig jordmorkapasitet over hele landet.
- Sikre flere plasser i jordmorutdanningen.
- **Arbeide for at kravet om psykolog i alle kommuner fra 2020 kan gjennomføres.**
- Legge frem en stortingsmelding om prioritering i primærhelsetjenesten basert på NOU 2018:16 *Det viktigste først*.
- Opprettholde og videreutvikle innsatsen for å forebygge tannhelseproblemer, særlig for eldre.
- Videreutvikle tannhelsetjenesten, og gradvis utvide skjermingsordningene.
- Gjennomføre en kartlegging av oppgavene til de regionale kompetansesentrene for tannhelse og evaluere dem.

- Iverksette en forsøksordning der kommuner som selv ønsker det kan overta ansvaret for tannhelsetjenesten.
- Vurdere hvordan statlige tilskudd til bedriftshelsetjenester kan utvides til flere bedrifter.
- Bidra til økt rekruttering av kritisk helsefaglig kompetanse til kommunesektoren i samhandling med sektoren.
- Tilrettelegge for mer praksis i kommunehelsetjenesten for alle helsefagutdanningene.

Omsorg for eldre og pleietrengende

Regjeringen vil sikre en god og verdig omsorg tilpasset individuelle behov. Velferdsteknologi må i større grad tas i bruk for å øke kvaliteten på tjenestene. Tilbudet må bygges videre ut for å gi alle som trenger det et helhetlig helse- og omsorgstilbud, med tid til den enkelte.

Regjeringen vil gjennomføre kvalitetsreformen for eldre «Leve hele livet». Reformen skal bidra til at eldre kan mestre livet lenger, er trygge på at de får god hjelp når de har behov for det, at pårørende kan bidra uten at de blir utslitt og at ansatte kan bruke sin kompetanse i tjenestene. Reformen skal styrke kvaliteten i det som er grunnleggende: mat og måltider, aktivitet og fellesskap, helsetjenester og sammenheng i tjenestene. For å sikre at reformen gjennomføres i hele landet, vil regjeringen etablere et støtteapparat som skal bistå kommunene med å tilpasse reformen etter lokale behov og ressurser. «Leve hele livet» skal bidra til kompetanseheving i tjenesten og bedret kvalitet.

Regjeringen vil:

- Følge opp kommunenes arbeid med å gjennomføre kvalitetsreformen «Leve hele livet».
- Bidra til at kommuner i større grad legger til rette for fritt brukervalg innen hjemmetjenesten.
- Utrede en fritt brukervalgsordning i kommunene, etter modell fra Sverige.
- Følge opp kompetanseløft 2020 videre og sikre tilstrekkelig kapasitet til etter- og videreutdanning i helse- og omsorgstjenesten.
- Gi tilskudd til både netto tilvekst og rehabilitering av plasser i sykehjem og omsorgsboliger.
- Jobbe for et demensvennlig samfunn.
- Styrke demensforskningen og stimulere til tidlig medisinskfaglig utredning av personer med demenssymptomer.
- Stimulere til at flere kommuner gjennomfører forebyggende hjemmebesøk for eldre.
- Sørge for bedre kunnskap om kvaliteten i omsorgstjenesten, både blant offentlige og private leverandører.
- Legge til rette for å utvide bruken av objektive kvalitetsindikatorer og målinger av brukertilfredshet i kommunene, og sikre åpenhet om denne kunnskapen.
- Styrke både kommunal og privat utbygging av trygghetsboliger, sykehjemsplasser, hospice, demenslandsbyer og private bofellesskap.
- Opprette flere tværfaglige oppfølgingsteam som skal bidra med koordinering og yte tilrettelagte, flerfaglige tjenester.
- Samarbeide med trossamfunnene slik at eldre i institusjon gis mulighet for og tilbud om noen å snakke med om åndelige og eksistensielle spørsmål, samt tilrettelegge for at flere eldre får mulighet til å lage elektronisk livstestamente.

- Legge til rette for at flere kommuner tar i bruk velferdsteknologi, og vurdere belønningsordninger for kommuner som satser forebyggende for eldre.
- Legge til rette for at flere eldre kan bo hjemme.
- **Utvide prøveordningen med statlig finansiering av omsorgstjenester, både i tid og i antall kommuner.**
- Gi et bedre tilbud til eldre på institusjon gjennom å legge frem en nasjonal strategi for godt kosthold og sunn ernæring hos eldre.
- Etablere en tilskuddsordning til kjøkken i sykehjem, blant annet basert på erfaringer fra Danmark.
- Etablere et eget eldreombud etter modell av Barneombudet.
- Sikre at par som ønsker det, skal kunne bo sammen på sykehjem eller i omsorgsbolig.
- Ytterligere redusere egenandelen for personer som bor på dobbeltrom mot sin vilje.
- At tilbud om aktiv livshjelp, smertelindring og omsorg til personer i avslutningsfasen av livet, skal være tilgjengelig for alle som trenger det.
- Fremme en egen sak for Stortinget om palliativ omsorg og oppfølging av NOU 2017:16 *På liv og død – Palliasjon til alvorlige syke og døende*.

Spesialisthelsetjenesten

«Pasientens helsetjeneste» betyr at kvaliteten på behandlingen skal være høy, ventetiden så kort som mulig og at pasienten skal bli hørt i alle deler av helsetjenesten. Pasientene skal møtes med kunnskap og respekt. God informasjonsflyt og kommunikasjon mellom kommunehelsetjenesten, fastlegen og spesialisthelsetjenesten er viktig for å sikre dette. Gjennom en oppdatert nasjonal helseplan skal de overordnede prioriteringene for helsetjenestene gis, samtidig som det enkelte sykehus gis handlingsrom og fleksibilitet slik at behandlingen kan bli best mulig. Regjeringen vil jobbe for et helhetlig og trygt fødetilbud i små og store sykehus.

Fritt behandlingsvalg er viktig for å korte ned sykehuskøene. Både ideelle og private tjenester er viktige, likeverdige partnere og kan avlaste og redusere helsekøene i det offentlige. Det er fortsatt for store variasjoner i kvaliteten ved sykehusene, og regjeringen vil derfor jobbe for bedre kvalitet og økt åpenhet om kvaliteten i tilbudene.

Regjeringen vil:

- Sikre trygge sykehus og gode helsetjenester, uansett hvor i landet man bor.
- Styrke samarbeidet mellom store og små sykehus, blant annet tildeling av oppgaver fra de større sykehusene, hospiterings- og rotasjonsordninger.
- Legge frem en oppdatert nasjonal helse- og sykehusplan med vekt på digitalisering, kompetanse, rekruttering, psykisk helse og samhandling med kommunene.
- Nasjonal helse- og sykehusplan skal inneholde en gjennomgang av de prehospitale tjenestene og en helhetlig beskrivelse av investeringsplanen for sykehusene.
- Ytterligere redusere ventetiden før oppstart av behandling eller utredning, og underveis i behandlingsforløpet.
- At avtalespesialistene skal kunne rettighetsvurdere pasienter, delta i utdanning av nye spesialister og omfattes av innsatsstyrt finansiering.
- Styrke kapasiteten og kompetansen i de akuttmedisinske tjenestene utenfor sykehus.

- Utvikle og innføre pakkeforløp for flere lidelser, herunder pakkeforløp for hjerneslag, smertebehandling, utmattelse, muskel- og skjelettlidelser, rus, psykisk helsevern og egne pakkeforløp for «kreftpasienter hjem».
- Gi flere kreftpasienter og andre med alvorlig sykdom tilgang til utprøvende behandling.
- Styrke bekjempelsen av vold og overgrep ved å sørge for sosialpediatere på alle barneavdelinger, tilstrekkelige midler til medisinske undersøkelser på barnehusene og ved å styrke behandlingstilbudet til unge overgripere.
- Stimulere til videreutvikling av tilbudet om Avansert hjemmesykehus for barn.
- Utvide fritt behandlingsvalg til nye områder.
- Legge til rette for ny helse- og velferdsteknologi og nye arbeidsmetoder ved å gjøre finansieringsordningene steds- og teknologinøytrale.
- Metodevurdere innføring av offentlig finansierte legemidler og nye metoder i spesialisthelsetjenesten opp mot kriteriene i Prioriteringsmeldingen.
- Øke bruken av private avtalespesialister, uten at dette skal svekke de mindre sykehusene. Etablere økonomiske insentiver som sikrer at sykehusene rapporterer fullverdige tall til kvalitetsregistre.
- Videreføre dagens styringssystem, men gi mer myndighet og ansvar til det enkelte sykehus.
- Videreutvikle aktivitetsbasert finansiering til å omfatte mer sammenhengende pasientforløp og videreføre 50 prosent aktivitetsbasert finansiering.
- Desentralisere spesialisthelsetjenester slik at disse er tilgjengelige i pasientenes nærmiljø, så langt det er mulig og hensiktsmessig.
- Styrke helseforskningen, særlig på kroniske sykdommer og utmattelsesykdommer.
- Gjennomføre en prosess med kommunene i Vest-Finnmark om å bygge ut spesialisthelsetjenestetilbudet på klinikk Alta, slik at befolkningen får dekket en vesentlig større del av behovet for sykehustjenester der. I forbindelse med vurderingen av den nye regionreformens konsekvenser for inndelingen av helseforetaket, foreslå at Finnmarkssykehuset blir en del av UNN.
- Sikre stedlig ledelse i sykehusene.
- Legge bedre til rette for investeringer i sykehusbygg og ny teknologi gjennom å vurdere endringer i investeringsordningene for sykehus, herunder lengre nedbetalingstid, rentebetingelser og låneordningen.
- Ta raskt i bruk nye teknologiske løsninger for avstandsoppfølging og målinger, til beste for pasientene.

Rus

Regjeringen vil føre en kunnskapsbasert ruspolitikk, med mål om forebygging av rusproblemer, skadereduksjon og rusfrihet. Å redde liv og sikre verdighet må alltid være grunnlaget for en human rusomsorg. De tiltakene som har størst effekt skal prioriteres.

Regjeringen mener den enkelte rusavhengige skal få god hjelp og behandling. De som ønsker hjelp til et liv i rusfrihet skal også få styrket hjelp og oppfølging til det. Regjeringen vil fortsette å styrke rusomsorgen, spesielt rehabilitering og ettervern, samt forsterke kampen mot overdosedødsfall, og sikre verdighet for rusavhengige.

Regjeringen vil gjennomføre en rusreform basert på mandatet og forslagene til rusreformutvalget, og endre myndighetenes reaksjoner mot personer som tas for bruk og besittelse av narkotika til eget bruk fra straff til hjelp, behandling og oppfølging.

Regjeringen vil ikke legalisere bruk og besittelse av narkotika. Politiet kan fortsatt avdekke bruk og besittelse og jobbe forebyggende, særlig blant ungdom. Dette er ikke til hinder for mer vekt på skadereduksjon.

Regjeringen vil:

- Følge opp opptrappingsplanen for tilbudet til rusavhengige, herunder styrket ettervern.
- Gjennomføre en rusreform basert på rusreformutvalgets mandat og arbeid, for å sikre et bedre tilbud til rusavhengige der ansvaret for samfunnets reaksjon på bruk og besittelse av illegale rusmidler til eget bruk overføres fra justissektoren til helsetjenesten. Politiet skal kunne pålegge at den rusavhengige skal møtes med helserettede tiltak, og manglende oppfølging vil medføre sanksjoner. Regjeringen vil ta stilling til de enkelte forslagene til hvordan reformen skal gjennomføres etter at utvalgets arbeid har vært på høring. Målet er at nødvendige vedtak og lovendringer skal være gjort i løpet av 2021.
- Forsterke samarbeidet med frivillige aktører og sosiale entreprenører.
- Øke bruken av helsefaglige tiltak og metoder som reaksjon på mindre alvorlige narkotikarelaterte lovbrudd, herunder bruk av ungdomskontrakt, i påvente av en rusreform.
- Styrke narkotikaprogram med domstolskontroll.
- Inkludere flere legemidler og sørge for økt valgfrihet i LAR, og fortsette arbeidet med et forsøk med heroinassistert behandling innenfor LAR.
- Ytterligere prioritere rehabiliteringstilbudet i LAR (bolig, arbeid og aktivitet, og sosial oppfølging) i forbindelse med fullføringen av opptrappingsplanen.
- Gjennomføre en helhetlig evaluering av legemiddelassistert rehabilitering (LAR).
- Utarbeide en ny strategi mot overdosedødsfall.
- Innføre pakkeforløp for rusbehandling innen 2020 etter mal av pakkeforløp for kreft, der ruspasienter umiddelbart går fra avrusing til behandling.
- Sikre at de som er motivert for det, får tilbud om medikamentfri behandling ved rusavhengighet.
- Øke bevilgningen til forskning på ulike typer forebyggende og behandlende tiltak for rusavhengige som er rettet mot rusfrihet.
- Utrede en ordning med fritt brukervalg i kommunene, som tilrettelegger for at rusavhengige også kan søke seg til omsorgstilbud utenfor spesialisthelsetjenesten.
- Styrke lavterskel- og behandlingstilbud for barn av rusavhengige.
- Tilrettelegge for familierettede behandlingstilbud.
- Styrke forebyggende tiltak mot rusmisbruk overfor barn og ungdom, blant annet gjennom Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak (SLT) i kommunene.
- Styrke tilbudet om avrusning og livsmestring for innsatte med narkotikaproblemer.
- Etablere flere behandlingsplasser og bedre ettervern for alkoholmisbrukere.
- Styrke forskningen på rusbruk og behandling, og etablere et nasjonalt kvalitetsregister for spesialisert rusbehandling.

Psykisk helse

Psykisk helse er en av regjeringens viktigste satsingsområder. Regjeringen vil gi et særlig løft for barn og unges psykiske helse gjennom en egen opptrappingsplan. En god psykisk helse er viktig for å ha god livskvalitet, og for å mestre hverdag, skole og jobb. Terskelen for å få hjelp må være lav, og hjelpen må være tilgjengelig i den enkeltes nærmiljø. Innsatsen må derfor settes inn tidligst mulig for dem som sliter med psykiske problemer. At psykiske lidelser oppstår må forebygges, blant annet ved å forhindre mobbing og sosial isolasjon blant barn, unge og voksne. Arbeid og aktivitet skal være en integrert del av behandling og oppfølging. Regjeringen vil bygge ned hindrene for å oppsøke hjelp, blant annet for minoritetsbefolkningen.

Regjeringen vil:

- Innføre pakkeforløp innen psykisk helse.
- Prioritere tidlig innsats og forebyggende tiltak
- Legge frem en helhetlig forpliktende opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse. Foreta en revisjon av alle tvangshjemler, basert på anbefalingene fra Tvangslovutvalget.
- Innføre «jobbresept» og videreutvikle ordningen med grønn resept for å aktivisere pasienter som en del av behandlingstilbudet.
- Legge til rette for tilbud om aktivitet og arbeid, for eksempel Fontenehus.
- Stimulere til tverrfaglig samarbeid mellom tjenestene.
- Styrke det ambulante behandlingstilbudet i psykisk helsevern.
- Forsterke innsatsen mot unødig medikamentbruk blant barn og unge som søker psykisk helsehjelp.
- Styrke behandlingstilbudet innen psykisk helsevern i kriminalomsorgen.
- Styrke samarbeidet med frivillige og andre private aktører for å legge til rette for et mangfold av tilbud.
- Videreføre og forsterke samarbeidet mellom barnevern og ungdomspsykiatri.

Legemidler

Regjeringen vil sikre pasientene likeverdig og rask tilgang til nye og effektive legemidler. Legemiddelpolitikken skal bidra til økt pasientsikkerhet, god behandling, lave kostnader for det offentlige og innovasjon. Regjeringen vil sikre at legemidler er tilgjengelige på det norske markedet og sikre tilgang til nødvendige legemidler uavhengig av betalingssevne. Det nordiske samarbeidet skal videreutvikles og forsterkes innen metodevurdering, godkjenning og innkjøp av legemidler.

Regjeringen vil:

- Styrke forskningen på vaksiner.
- Sikre riktig bruk av legemidler.
- Ta nye legemidler raskere i bruk.
- Effektivisere metodevurdering og beslutningsprosesser i helsetjenesten.
- Sikre at legemiddelpolitikken, herunder innkjøp av legemidler, bidrar til forskning og innovasjon.
- Legge frem en handlingsplan for kliniske studier i Norge.

- Redusere belastningen av egenandelene ved å holde dem på et moderat nivå, samtidig som man forbedrer skjermingsordningene for kronisk syke.
- Innføre et hurtigløp for godkjenning av nye legemidler.

E-helse og digitalisering

Digitalisering og bruk av nye e-helseløsninger er en forutsetning for å skape pasientens helse- og omsorgstjeneste og gjøre tjenesten bærekraftig for fremtiden. Derfor vil regjeringen realisere «Én innbygger – én journal» og pasientenes digitale helsetjeneste. Digitale løsninger og ny teknologi må gå fra pilotstadiet til å bli den nye måten å jobbe på. Bruk av nasjonale e-helseløsninger må være en del av helse- og omsorgstjenestens sørge-for-ansvar.

Regjeringen ønsker å legge til rette for næringsutvikling innen e-helse gjennom forskning og innovasjon. Det må stimuleres til utvikling av brukervennlig velferdsteknologi, og det må gis opplæring i bruk av ny teknologi både for brukere og ansatte. For pasientene skal det i fremtiden være enkelt og naturlig å ha kontakt med helsetjenesten på nett.

Regjeringen vil:

- Realisere «Én innbygger – én journal». En løsning for kommunene og integrasjon med spesialisthelsetjenestens løsninger prioriteres først.
- Etablere en ny finansierings- og styringsmodell for økonomisk bærekraftige nasjonale e-helseløsninger med sikte på innføring fra 2020.
- Legge til rette for samfunnsøkonomisk effektiv konkurranse og innovasjon i leverandørindustrien for e-helseløsninger.
- Legge til rette for bedre utnyttelse av Norges samlede helsedata for å utvikle bedre og mer treffsikre helsetjenester, innenfor rammen av godt personvern og god datasikkerhet.
- Etablere Helseanalyseplattformen for å effektivisere og forenkle tilgangen til helsedata, samtidig som personvern og sikkerhet styrkes.
- Legge til rette for gode mobile helseløsninger når pasienten ønsker det, som økt bruk av digitale selvtester, hvor også personvernet ivaretas.
- Gjøre finansieringssystemet av spesialisthelsetjenesten teknologi- og stedsnøytralt for å bedre legge til rette for nye digitale løsninger og nye måter å jobbe på i helsetjenesten.

Abortforebyggende tiltak og reproduktiv helse

God seksuell helse er viktig for den enkeltes livskvalitet. Barn, unge og voksne trenger kunnskap og trygghet for å sette grenser og for å ta selvstendige valg om egen kropp og seksualitet. Gjennom god informasjon og andre tiltak vil regjeringen arbeide for forståelse og toleranse for mangfold, og dermed redusere fordommer og diskriminering.

Regjeringen vil:

- Tilby veiledning gjennom helsestasjonen slik at foreldre og foresatte har nødvendig kunnskap til å kunne snakke med barna om kropp, kjønn, seksualitet, trygghet og grenser.

- Legge frem en handlingsplan for å redusere antall uønskede graviditeter og svangerskapsavbrudd med en tredjedel på ti år.
- Sikre gode undervisningsopplegg i barnehage og skole, slik at barn og unge har kunnskapen, ferdighetene og holdningene de trenger for å respektere hverandre og ta informerte valg.
- Bygge ut informasjons- og veiledningstjenester om prevensjon og uønsket graviditet, som internett- og telefontjenester, helsestasjoner for ungdom, studenthelsetjenester og veiledningstjenester.
- Fjerne åpningen for abort av en eller flere friske flerlinger (fosterreduksjon) i et svangerskap før grensen for selvbestemt abort. Utover dette gjøres det ikke endringer i abortloven.
- Gradvis utvide ordningen for gratis langtidsvirkende prevensjon opptil kvinnen er 24 år. Samarbeide med interesseorganisasjoner om tiltak for å redusere risiko for spredning av seksuelt overførbare sykdommer.

Gen- og bioteknologi

Regjeringen vil at medisinsk bruk av bioteknologi skal utnyttes til det beste for mennesker i et samfunn der det er plass til alle. Dette skal skje med respekt for menneskeverd, menneskerettigheter og personlig integritet og uten diskriminering på grunnlag av arveanlegg, basert på etiske normer nedfelt i vår vestlige kulturarv.

Genetisk og bioteknologisk kunnskap, og praktisk bruk av denne innenfor helsetjenesten, har vært en viktig del av nyvinningene innen moderne medisin til beste for menneskene. Det er viktig for regjeringen at Norge ivaretar de konkurransefortrinnene vi allerede har, og legger til rette for spesialiserte kompetansemiljøer på dette feltet. Innenfor disse grensene vil regjeringen legge til rette for persontilpasset medisin.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for den medisinske teknologiutviklingen innen gjeldende prioriteringskriterier, samtidig som den enkeltes rettigheter, personvern og helse ivaretas.
- Ikke gjøre endringer i bioteknologiloven, med mindre de fire partiene er enige om det. Det er enighet om følgende endringer:
 - Sette ned aldersgrensen for når barnet har rett på å få vite sæddonors identitet fra 18 år til 15 år.
 - Innføre krav om politiattest og barneomsorgsattest for å godkjennes for assistert befruktning.
 - Etablere ordninger for å utvide lagringstiden for befruktede egg.
 - Fastsette aldersgrenser for IVF med mulighet for unntak for nedre aldersgrense.
 - Endre ordningen slik at det blir enklere for en familie å få samme donor til alle barna, og vurdere grensen for antall barn per donor.
 - At inseminasjon ikke skal regnes inn i det statlige tilbudet om tre forsøk med assistert befruktning.
 - Opprettholde ikke-anonym sæddonasjon, og innføre en plikt for foreldre til å informere barnet dersom det er unnfanget gjennom assistert befruktning, for å ivareta barnets rett til å kjenne sitt biologiske opphav.
- Legge til rette for økt forskning og videreutvikle spesialiserte kompetansemiljøer innen gen- og bioteknologi.

- Stimulere til videreutvikling av persontilpasset medisin.
- Legge til rette for at resultater fra både klinisk forskning og medisinsk grunnforskning kan overføres til diagnostikk og pasientbehandling.
- Utvide retten til å lagre ubefruktede egg for kvinner som blir infertile i ung alder.

Habilitering og rehabilitering

Habiliterings- og rehabiliteringstilbudet må styrkes for å gi folk muligheter til å mestre hverdagen og delta i utdanning, arbeids- og samfunnsliv. Målet er å kunne leve et mest mulig selvstendig liv ut fra egne forutsetninger og ønsker. Det er viktig med gode tilbud både i kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten.

Regjeringen vil:

- Gi dem som har rett til rehabilitering mulighet til selv å velge hvor de skal få behandlingen.
- Sette kommunene i stand til å ta et større ansvar for rehabiliteringstilbudet for de vanligste pasientgruppene.
- Innarbeide rehabilitering i pakkeforløp der dette er en naturlig del av behandlingsforløpet.
- Styrke tilbudet om behandlingsreiser.
- Sikre at foreldre fortsatt skal ha mulighet til å velge mellom ulike tilbud innen intensiv trening og rehabilitering av barn.

9 – Kommunal og modernisering

Regjeringen vil legge til rette for levende lokalsamfunn i hele landet. Vi vil spre makt og bygge samfunnet nedenfra. Et sterkt lokalt folkestyre gir folk og lokalsamfunn frihet og mulighet til å styre sin egen hverdag og samfunnsutvikling. Statlig detaljstyring og byråkrati må reduseres og mer makt og myndighet må desentraliseres til lokalsamfunn og deres folkevalgte.

Kommunene er en av bærebjelkene i folkestyret og velferdssamfunnet. Kommunestrukturen må tilpasses dagens og fremtidens utfordringer. Større og sterkere kommuner kan gi bedre velferdstjenester, en mer bærekraftig samfunnsutvikling og et sterkere lokalt selvstyre. Kommunereformen må derfor fortsette, gjennom positive insentiver og verktøy for gode lokale prosesser.

Regionreformen skal gjennomføres. Færre fylkeskommuner vil gi grunnlag for sterkere regioner som kan gi bedre tjenester og drive en mer samordnet samfunnsutvikling. Dette legger til rette for utbygging av attraktive bo- og næringsområder og gode, miljøvennlige transportløsninger.

Regjeringen vil:

- Styrke det kommunale selvstyret og redusere statlig og regional detaljstyring. Enkeltmenneskers rettigheter og rettssikkerhet skal ivaretas.
- Gjennomføre regionreformen og overføre oppgaver og ansvar til fylkene i tråd med oppgavemeldingen.
- Legge til grunn at fylkeskommunene skal være en regional utviklingsaktør i tråd med regionreformen.
- Gi kommunene et større ansvar der dette kan gi et bedre og mer helhetlig tilbud, blant annet når det gjelder barnevernstjenester.
- Videreføre kommunereformen gjennom positive insentiver og verktøy for gode lokale prosesser.
- Åpne for flere forsøk der kommuner og fylkeskommuner kan få overført oppgaver eller prøve ut nye arbeidsformer der dette kan gi bedre og mer samordnede tjenester.
- Redusere byråkratiet og bidra til en mer effektiv offentlig forvaltning. Færre fylkeskommuner skal samlet sett føre til færre ansatte i administrative stillinger, færre heltidspolitikere på regionalt nivå og mer ressurser til tjenester som kommer innbyggere og næringsliv til gode.
- Følge opp valglovutvalgets innstilling, herunder vurdere å endre valgkretsene ved stortingsvalg slik at de samsvarer med de nye regionene, og gi velgerne større innflytelse ved valg.
- Sikre kommunene gode, forutsigbare økonomiske rammer, med særlig vekt på kommunenes kjerneoppgaver.
- Sørge for et inntektssystem som gir innbyggerne gode, likeverdige tjenester over hele landet og som ikke forhindrer frivillige endringer i kommunestrukturen.
- Gjøre nødvendige endringer i inntektssystemet for fylkene etter regionreformen.
- Forenkle øremerkede ordninger slik at det gis større handlingsrom for kommunene og mindre byråkrati i stat og kommune.
- Forsterke samarbeidet mellom staten og kommunene om digitalisering, klart språk og andre tiltak som fremmer brukerorientering, innovasjon og effektivitet.
- At eiendomsretten skal være et bærende prinsipp i lover og regler.

- Legge stor vekt på lokaldemokratiet i plan- og bygningsaker samtidig som viktige nasjonale hensyn skal ivaretas.
- Gi Fylkesmannen ansvaret for samordning av statlige innsigelser, med mål om å redusere innsigelser fra statlige myndigheter.
- Forenkle planbehandlingen gjennom å harmonisere plan- og bygningsloven og sektorlover
- Redusere planleggingstid i statlig planarbeid, og legge til rette for raskere og mer effektiv planlegging i kommuner og fylkeskommuner.
- Innføre nytt regelverk for selvkostberegning av kommunale avgifter som sikrer lave gebyrer og effektive tjenester for innbyggerne.
- Stille nasjonale krav til tilfredsstillende norskkunnskaper der det er nødvendig av hensyn til helse, sikkerhet og kvalitet i tilbudet, herunder i helsesektoren og i barnehager. Kommunene må som arbeidsgiver sikre at ansatte har nødvendig språkkunnskap for å ivareta sine oppgaver, for eksempel gjennom kompetansehevende tiltak.
- Legge vekt på at innhold i og dimensjonering av utdanningene i større grad gjenspeiler kompetansebehovene i kommunesektoren.
- Bidra til økt rekruttering av kritisk kompetanse til kommunesektoren i samhandling med sektorene.
- Beholde en god toppfinansieringsordning for ressurskrevende tjenester.

Nordområdene

Regjeringen vil føre en offensiv nordområdepolitikk, der de lange linjene i nordområdepolitikken videreføres. Regjeringens visjon er at nordområdene skal være en fredelig, skapende og bærekraftig region. Dette krever et samspill mellom utenriks- og innenrikspolitik. Internasjonalt samarbeid er viktig for å utløse det fulle potensialet for vekst og er en forutsetning for å hevde Norges interesser i nordområdene. Regjeringen vil følge opp nordområdestrategien, med vekt på internasjonalt samarbeid, næringsutvikling, kunnskap, infrastruktur, miljøvern, sikkerhet og beredskap.

Regjeringen vil:

- Opprettholde Arktis som en fredelig, forutsigbar og stabil region basert på internasjonalt samarbeid og respekt for folkerettslige prinsipper.
- Samarbeide internasjonalt om grenseoverskridende utfordringer som klimaendringer, miljø og ressursforvaltning, helse og sikkerhet.
- Legge til rette for å øke verdiskaping og innovasjonsevne i nordnorsk næringsliv basert på landsdelens ressurser, herunder styrke leverandørutviklingsprogrammet.
- Fortsette samarbeidet mellom akademia og næringslivet på områder der landsdelen har fortrinn.
- Sørge for et godt utdanningstilbud.
- Arbeide for at Nord-Norge har en effektiv og sammenhengende infrastruktur som bidrar til bærekraftig utvikling og omstillingsdyktighet for landsdelens næringsliv.
- Styrke sikkerhet og beredskap knyttet til økt aktivitet i nord.
- Redusere klimagassutslipp og forurensning i samsvar med nasjonale mål og internasjonale forpliktelser.
- Videreføre og videreutvikle Regionalt nordområdeforum. Det etableres et sekretariat for Regionalt nordområdeforum i Vadsø.

- Legge frem en ny stortingsmelding om regjeringens nordområdepolitikk.
- Videreføre støtte til folk-til-folk samarbeidet i nord.

Distriktpolitikk

Regjeringen vil legge til rette for levende lokalsamfunn og vekst i hele Norge.

Distriktpolitikk skal gjøre det mulig å bo, arbeide og drive et aktivt næringsliv i både byer, tettsteder og distrikter. Regjeringen vil føre en politikk som bidrar til å sikre et likeverdig tjenestetilbud i hele landet. Det er mange politikkområder som til sammen utgjør en god distriktpolitikk. Regjeringen vil føre en politikk innenfor kommunestruktur, kompetanse, næringsutvikling, landbruk, fiskeri, samferdsel, kommunikasjon, kunnskap og helse som bidrar til livskraftige lokalsamfunn og distriktsentre.

Gode kommunikasjonsløsninger er viktig for folk, verdiskaping og arbeidsplasser i hele landet, herunder et effektivt transportsystem, utbygd mobildekning og bredbånd. Det er avgjørende for å sikre vekstkraftige regioner i hele landet at man har et næringsliv som er i stand til å ta vare på og skape nye lønnsomme arbeidsplasser. Bærekraftig utnyttelse av naturressurser må også gi positive ringvirkninger for lokalsamfunnene.

Regjeringen vil bidra til å desentralisere makt og myndighet gjennom å flytte ansvar og oppgaver nærmere innbyggerne. En god distriktpolitikk handler også om å styrke koblingene mellom bedrifter og offentlige institusjoner i byer og distrikter.

Regjeringen vil:

- Prioritere virkemidler som kan styrke innovasjon og nyetablering i alle deler av landet, med vekt på gründere.
- Beholde ordningen med regionalt differensiert arbeidsgiveravgift der bedrifter i distriktene betaler en lavere avgift for sine ansatte.
- Gi lokalt handlingsrom gjennom å utvide kommunenes dispensasjonsmulighet fra eksisterende lokalt vedtatte planer innenfor rammeverket av nasjonalt regelverk.
- Gi kommuner og fylkeskommuner utvidet forvaltningsansvar i verneområder.
- Lokalisere nye offentlige kompetansearbeidsplasser over hele landet, også utenfor de største byene. Ny statlig virksomhet skal som hovedregel etableres utenfor Oslo.
- Følge opp planen om utflytting av statlige arbeidsplasser fra 2016, og arbeide for ytterligere utflyttinger i perioden.
- Sikre helhetlig oversikt og koordinering av flytting, nedleggelse og opprettelse av statlige arbeidsplasser. Ved strukturendringer vil regjeringen sikre en fortsatt god regional fordeling av statlige kompetansearbeidsplasser.
- Fortsette arbeidet med å forenkle utmarksforvaltningen gjennom samordning og digitalisering.
- Revidere statlige planretningslinjer for strandsonen med sikte på mer differensiert forvaltning i spredt bebygde strøk, slik at det blir større lokal handlefrihet samtidig som man ivaretar rekreasjonsmuligheter og vern av kulturlandskap.
- Legge til rette for økt bredbåndsutbygging, blant annet gjennom å videreføre statlige bidrag til bredbåndsbygging i distriktene.

- Legge til rette for etter- og videreutdanning med mulighet for desentraliserte modeller for utdanning for å bidra til næringslivets og offentlig sektors kompetansebehov.
- Legge til rette for rask utbygging av ladeinfrastruktur i hele landet, gjennom en kombinasjon av offentlige virkemidler og markedsbaserte løsninger, for å holde tritt med økningen i andel elektriske transportmidler.
- Styrke Merkurprogrammet for å sikre folk i distriktene tilgang til en nærbutikk og bokhandel av god kvalitet.

Bolig og stedsutvikling

Regjeringen vil legge til rette for stedsutvikling med høy kvalitet gjennom en samordnet areal- og transportplanlegging. God arealplanlegging er et virkemiddel for å kunne nå de langsiktige klima- og miljømålene. Regjeringen vil styrke lokaldemokratiet og legge til rette for god medvirkning samtidig som plan- og bygningsloven forenkles. Eiendomsretten er en grunnleggende forutsetning for regjeringens boligpolitikk. Den gir trygghet for den enkelte og fremmer ansvar og skaperkraft.

Regjeringen vil arbeide for at alle har et trygt og godt sted å bo. Flest mulig skal ha mulighet til å eie sin egen bolig. Boligsosiale ordninger bidrar til at vanskeligstilte kan skaffe og beholde en god bolig og er en viktig del av det sosiale sikkerhetsnettet.

Boliger, infrastruktur og næringsområder skal kunne bygges raskere og rimeligere. Offentlige reguleringer skal ikke unødvendig forsinke eller fordyre prosessen. Forenklingsarbeidet skal derfor fortsette gjennom mer effektive planprosesser og fulldigital byggesaksprosess.

Levende lokaldemokrati avhenger av stort handlingsrom for kommunene innen arealplanlegging og lokal samfunnsutvikling. Regjeringen vil derfor tydeligere avgrense planleggingsansvaret mellom det regionale og lokale nivået, samordne og tydeliggjøre statlige føringer og regelverk.

Regjeringen vil:

- Fortsette arbeidet med områdesatsing i de store byene for å løfte bydeler med sosiale utfordringer.
- Sørge for en god bostøtteordning som er målrettet mot dem som trenger den mest.
- Sørge for at tiltaket «fra leie til eie» gir flere anledning til å eie sitt eget hjem.
- Sørge for at Husbanken har tilstrekkelige rammer til å dekke boligsosiale behov, herunder til boligsosiale forsøksprosjekter, og har fleksible ordninger tilpasset den enkeltes og kommunenes behov.
- Videreføre tiltak mot boligspekulasjon og hyblifisering.
- Forenkle og tydeliggjøre regelverk for eksisterende bygg, med sikte på å utvide boligeieres handlingsrom til å gjøre endringer på egen eiendom.
- Forenkle krav til saksbehandling og redusere antall søknadspliktige tiltak. I denne sammenheng skal det utrede å fjerne søknadsplikt for plattning og terrasse, gjøre det lettere å etablere utleiedel i tilknytning til egen bolig, og utvide kravene til søknadsfri garasjebygging.
- At kommunene skal være primær planmyndighet. Fylkesplaner skal derfor i utgangspunktet være rådgivende.
- Gjennomgå praktiseringen av krav til saksbehandling for forenklet byggesøknad, og sikre kort saksbehandlingstid.

- Sikre bedre sammenheng mellom planlegging og byggesaksbehandling, rekkefølgekrav og utbyggingsavtaler.
- Forenkle prosessene og regelverket for gjennomføring av fortetting og transformasjon i byer og tettsteder.
- Gi kommunene mulighet til å stille krav til miljø- og klimahensyn i planarbeidet.
- At staten tar et større ansvar for klimatilpassing av egen eiendom og infrastruktur, samt samarbeide med kommunene for å sette dem bedre i stand til å håndtere nye utfordringer som følge av klimaendringene, inkludert et forbedret tilbud fra NVE for veiledning om arealplanlegging.
- Utvikle energikravene til bygg i tråd med klimaforliket.
- Styrke forsknings- og utviklingsarbeid som kan gjøre nye boliger mer miljøvennlige, uten at utbygging fordyres unødvendig.
- Styrke plan- og arkitekturkompetansen i kommunene.
- Stimulere til økt bruk av tre som byggemateriale.
- Videreføre høye krav til universell utforming ved utbygging av boliger, infrastruktur og næringsområder.
- Legge til rette for mer bruk av digitale løsninger for å skape et enklere møte med en døgnåpen offentlig sektor. Legge til rette for digitale plan- og byggesaksprosesser og sikre bedre selvbetjeningsløsninger for offentlige kartdata, plandata og bygnings- og eiendomsinformasjon.
- Gjennomgå kostnadsvirkningene av regelendringer på plan- og bygningsområdet hvert fjerde år.
- Åpne for alternative boformer i større grad, herunder gjennomføre et pilotprosjekt med mikrohus.
- Forenkle bygningstekniske krav for plassering av campingvogner, «spikertelt», villavogner og bobil på campingplass.
- Stimulere til oppgradering av eldre boliger.
- Gjøre det enklere å følge lover og regler i byggenæringen, og forsterke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet i samarbeid med næringen.

Urfolk og nasjonale minoriteter

Regjeringen vil legge til rette for at samer og nasjonale minoriteter i Norge skal få utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Samene har status som urfolk i Norge. Jøder, kvener/norskfinner, romanifolk/tatere, skogfinner og rom har status som nasjonale minoriteter.

Regjeringen vil:

- Bevare Sametinget og konsultasjonsordningen mellom Sametinget og regjeringen.
- Utvikle samisk næringsliv, herunder reiseliv, knyttet til samisk kultur og de tradisjonelle samiske næringer.
- Følge opp NOU 2016:18 *Hjertespråket* sammen med Sametinget.
- Følge opp tiltakene i Handlingsplan mot antisemittisme.
- Følge opp Målrettet plan for kvensk språk.
- Fortsette arbeidet med å følge opp NOU 2015:7 *Assimilering og motstand*.

- Følge opp arbeidet med å etablere et permanent kultur- og ressurscenter som en del av den kollektive oppreisningen til norske rom.
- Legge frem en ny stortingsmelding om politikk og tiltak overfor nasjonale minoriteter i løpet av perioden.

En brukerorientert, moderne og effektiv offentlig forvaltning

Regjeringen vil videreutvikle offentlig forvaltning for å sikre at den er brukerorientert, effektiv, resultatorientert og moderne.

Arbeidet med innovasjon i offentlig sektor må forsterkes for å sikre gode tjenester, bedre samordning og god bruk av samfunnets ressurser. Tjenestene må ta utgangspunkt i den enkeltes behov og bli mer samordnet på tvers av nivåer og sektorer. Det skal legges til rette for et større mangfold og mer valgfrihet i offentlige tjenester.

Arbeidet med digitalisering av offentlige tjenester skal fortsette i tråd med føringene i Digital Agenda for Norge. IKT-sikkerheten må ivaretas og tilpasses et nytt trusselbilde.

Regjeringen vil:

- Utarbeide en stortingsmelding om innovasjon i offentlig sektor.
- Forsterke innsatsen for klart språk i forvaltningens kommunikasjon med innbyggerne.
- Videreutvikle tiltak for bedre styring og ledelse, særlig rettet mot digitalisering, innovasjon, brukerorientering og samordning.
- Utvikle en strategi for digitalisering i offentlig sektor for å forsterke innsats, samarbeid og samordning.
- Videreutvikle medfinansieringsordningen for digitaliseringsprosjekter i staten.
- Forsterke samarbeidet om digitalisering med kommunesektoren, herunder tiltak for økt bruk av velferdsteknologi og digitale verktøy og læringsressurser i skolen.
- Utvikle digitale løsninger som tar utgangspunkt i brukernes behov på tvers av sektorer og forvaltningsnivå.
- Etablere en sentral markedsplass for skytjenester.
- Utvikle en strategi for å bidra til tilstrekkelig og oppdatert IKT-kompetanse i forvaltningen.
- Styrke den digitale kompetansen i befolkningen, blant annet gjennom digitale veiledningssentre over hele landet.
- Kartlegge og vurdere hvordan statlige publikumstjenester kan legges til kommunale servicekontor for å bidra til en effektiv forvaltning og god tilgjengelighet.
- Sørge for bedre etterlevelse av regelverk om universell utforming av IKT-løsninger i offentlig sektor.
- Forsterke tiltak for å ivareta personvernet og sikre at den enkelte har størst mulig råderett over egne personopplysninger.
- Utvikle retningslinjer og etiske prinsipper for bruk av kunstig intelligens.
- Sørge for at veksten i antall ansatte i statsforvaltningen er lavere enn den generelle sysselsetningsveksten og at antall ansatte i sentralforvaltningen er lavere i 2021 enn i 2017.

Åpenhet og innsyn

Åpenhet og innsyn er grunnleggende i et demokrati. Åpenhet gir borgerne mulighet til større innflytelse i beslutningsprosesser og er svært viktig for å opprettholde tillit til det politiske systemet. Dessuten er åpenhet et sikkerhetsnett mot maktmisbruk og korrupsjon. Alle offentlige dokumenter skal som hovedregel være åpne for innsyn. Dokumenter kan bare unntaksvis unntas fra offentlighet. Offentlige data skal være lett tilgjengelige, så langt som mulig utleveres i relevante og søkbare formater, og ha en pris som ikke overstiger det offentliges kostnader ved å distribuere dem. Åpenhet og innsyn er en viktig del av demokratiet og regjeringen vil oppdatere offentleglova.

Regjeringen vil:

- At offentlige data skal være lett tilgjengelige i åpne formater og under fribrukslisens.
- Legge til rette for at offentlige postjournaler så langt som mulig digitaliseres og gjøres tilgjengelige i søkbart format.
- Legge til rette for at offentlige sakspapirer kan publiseres i søkbare formater.
- Følge opp forslag om registreringsplikt av regjeringsmedlemmers verv og økonomiske interesser i tråd med Stortingets vedtak.

Arbeidsgiverpolitikk i staten

Staten skal være en moderne og attraktiv arbeidsgiver som evner å rekruttere, utvikle og beholde kompetente medarbeidere. Regjeringen skal følge opp strategien for arbeidsgiverpolitikk i staten.

Regjeringen vil:

- Sørge for at staten er en tydelig og profesjonell arbeidsgiver som bidrar til å videreutvikle trepartssamarbeidet.
- Bidra til å utvikle gode verktøy for kompetanseutvikling for statens ansatte.
- Gjennomføre inkluderingsdugnaden for å bidra til at flere kommer i jobb, blant annet ved å øke antallet plasser for traineer med nedsatt funksjonsevne og sørge for at minst 5 prosent av nyansatte i staten skal være personer med nedsatt funksjonsevne eller «hull i CV-en».
- Bidra til at statens virksomheter i samarbeid med lokale tillitsvalgte har mest mulig handlingsrom til å fordele lønnsmidler i tråd med lokale behov.
- Styrke virksomhetenes innflytelse over arbeidsgiverpolitikken gjennom aktiv bruk av Arbeidsgiverrådet.
- Legge bedre til rette for praksis- og traineeopphold for studenter i departementene, direktoratene og statsetatene.

10 – Kultur

Kunst og kultur er ytringer med samfunnsbyggende kraft, og kulturpolitikken skal bygge på ytringsfrihet og toleranse. Kulturlivet og sivilsamfunnet er viktige forutsetninger for en opplyst offentlighet, og dermed en investering i demokratiet og allmenndannelsen. Kulturen skal være fri, med personlig engasjement og frivillighet som grunnlag.

Regjeringen mener at kulturlivet, frivilligheten og medieoffentligheten er selvstendige byggesteiner i samfunnet. De skal kunne utvikle seg mest mulig på egne premisser uten statlig overstyring, men det offentlige skal legge til rette for utvikling og et mangfold av private og offentlige finansieringskilder. Det er en viktig oppgave å verne om vår kulturarv.

Kunst- og kulturlivet

Regjeringens mål er et kulturliv hvor et mangfold av aktører gir varierte opplevelser til flest mulig. Regjeringen vil at makten i den offentlige kulturpolitikken skal være spredt, og vil styrke det frie feltet innen kunst og kultur. Det publikumsrettede kulturlivet er en viktig del av kulturpolitikken. Regjeringen vil legge til rette for at flere kunstnere og kulturarbeidere kan skape sin egen arbeidsplass. Regjeringen vil derfor gjennomgå rammevilkår og ordninger for gründere og selvstendig næringsdrivende for å sikre deres sosiale rettigheter, samt redusere skjemaveldet og sørge for kompetanse om entreprenørskap og forretningsdrift.

Regjeringen har som mål å få flere utenlandske aktører til å bruke Norge som utgangspunkt for sine kulturproduksjoner. Regjeringen vil satse på kulturell innovasjon og tilrettelegging for overgang til nye plattformer og formater.

Tilgjengelighet til kunst og kultur er et gode for både produsenter og forbrukere. Ingen skal urettmessig tjene på andres åndsverk. Den som skaper et åndsverk, skal ha vern mot misbruk og sikres rimelig vederlag. Regjeringen vil stimulere til verdiskaping og investeringer i norsk innhold. Film og dataspill er eksempler på viktige kreative næringer som regjeringen vil legge til rette for. Regjeringen vil sikre at den norske kulturnæringen har minst like gode rammebetingelser som andre næringer.

Regjeringen vil:

- Stimulere til maktspredning i kulturlivet, både geografisk, organisatorisk og økonomisk.
- At offentlig støtte til kultur i større grad skal gå til fremvisning, ikke bare produksjon.
- Legge til rette for forutsigbare rammevilkår for kunst- og kulturinstitusjoner, blant annet ved å vurdere modeller for mer forutsigbare tilskuddsordninger.
- Legge til rette for det frie feltet innen kunst og kultur, og bidra til forutsigbarhet for grupper og frilansere på ulike kunstfelt.
- Videreføre gode og langsiktige stipendordninger for kunstnere.
- Legge til rette for at flere kunstnere og kulturarbeidere kan skape sin egen arbeidsplass og forenkle regelverket.
- Styrke den private finansieringen av kulturfeltet blant annet gjennom OPS og insentivordninger som gaveforsterkningsordningen.
- Bidra til kvalitet og mangfold i kulturlivet og vektlegge kulturens næringspotensial.

- Videreføre kunstnerassistentordningen.
- Fortsette satsingen på Talent Norge.
- Vurdere utvidelse av insentivordningen for film- og TV-produksjon i Norge.
- Gjennomgå tilskuddsordningene på filmområdet for å vurdere om de er tilpasset endringene og sikre at de bidrar til å nå de filmpolitiske målene.
- Legge til rette for økt eksport av norsk kunst og kultur gjennom gode insentivordninger og større samling av kompetansen i klyngemiljøer i alle deler av landet.
- Forenkle regelverket og redusere søknadsbyråkratiet i kultursektoren.
- Videreføre arbeidet med digital formidling av kunst og kultur.
- Videreføre støtte til utvikling av dataspillteknologi til underholdning, læring og kulturformidling.
- Bevare Nasjonalgalleriet som kunstgalleri tilknyttet Nasjonalmuseet, forutsatt at det ikke påløper store kostnader til rehabilitering.
- Vurdere innretning og fordeling av tippemidler til kulturbygg og frivillighetseide bygg innenfor rammen av dagens tippenøkkel.
- Arbeide for en modernisert åndsverkslov.
- Sikre at rettighetshavere skal ytes vederlag for sitt arbeid uavhengig av formidlingsplattform.
- Legge til rette for at norske åndsverk gjøres tilgjengelig på internett når vernetiden utløper.

Barne- og ungdomskultur

Regjeringen mener at barn og unge skal ha mulighet til å skape sin egen frivillighet og til å organisere sin egen ungdomskultur. Regjeringen vil gi barn og ungdom kulturell ballast, opplæring og glede i møte med ulike kunstuttrykk. Regjeringen vil se på ordninger som gir flere barn mulighet til å delta i kulturaktiviteter, idrett og friluftsliv. Regjeringen vil også at flere barn skal få et kulturskoletilbud gjennom å legge til rette for samarbeid mellom kulturskole, skolefritidsordninger og frivilligheten, samtidig som kulturskolens egenart ivaretas. Regjeringen vil sikre kommunene frihet til selv å finne de løsningene som gir best kulturskole- og fritidstilbud hos seg, men legge til rette for tilgjengelighet, mangfold og kvalitet i det tilbudet som blir gitt.

Regjeringen vil:

- Legge frem en stortingsmelding om barne- og ungdomskultur.
- Legge til rette for samarbeid mellom kulturskolene, skolefritidsordninger og frivilligheten, og på denne måten sikre flere barn tilgang til kulturskolene gjennom økt tilgjengelighet og gode ordninger for lavinntektsfamilier.
- Styrke kulturskolenes rolle som regionale talentaktører.
- Vurdere hvordan kulturtilbudet for barnehagebarn kan forbedres nasjonalt.
- Sikre en fortsatt god Frifond-ordning for barne- og ungdomsorganisasjoner og uorganisert frivillig aktivitet.
- Innføre et «fritidskort» for alle barn fra 6 til fylte 18 år som kan benyttes til å dekke deltakeravgift på fritidsaktiviteter etter mønster fra ordningen på Island. Ordningen skal være ubyråkratisk og det skal være mulig for kommunene å legge på en lokal andel.

Frivillighet og idrett

Frivillighet skaper lokalt engasjement, fellesskap, integrering og kulturell og demokratisk bevissthet. Regjeringen vil bidra til at frivilligheten vokser frem nedenfra, friere fra politisk styring og med en utvikling på egne premisser, gjennom blant annet brede og ubyråkratiske støtteordninger. Økonomisk situasjon og sosial bakgrunn skal ikke være til hinder for deltagelse og frivillig innsats. Midler og tiltak rettet mot barn og unge skal prioriteres.

Regjeringen vil sikre gode rammebetingelser for den organiserte og den egenorganiserte idretten, særlig den som retter seg mot barn og unge. Den organiserte idretten har et særlig ansvar for å sikre at terskelen for deltagelse er så lav at alle skal kunne delta. Offentlig støtte skal i sterkere grad kanaliseres til lokalt engasjement og bidra til mangfoldet av aktiviteter. Regjeringen mener det er positivt at internasjonale idrettsmesterskap legges til Norge, også innen idrett for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det er viktig å beholde arrangørkompetansen, for å sikre kvalitet på fremtidige mesterskap.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for bredde og mangfold gjennom gode støtteordninger for frivilligheten, og prioritere barne- og ungdomsaktivitet.
- Gjennomføre en forenklingsreform for frivilligheten.
- Styrke det frivillige kulturlivet, som kor, korps og amatørteater.
- Bedre rammevilkårene for frivillige organisasjoner, herunder momskompensasjonsordningen.
- Legge til rette for at en størst mulig andel av idrettsfinansieringen skal gå til aktivitet og anlegg, ikke til administrasjon.
- Gjennomgå og bedre vilkårene for egenorganisert idrett, inkludert anlegg.
- Sikre at en høy andel av anleggsmidlene går til nærmiljøanlegg, folkehelseiltak og breddeidrett.
- Legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne får delta i frivillighet og idrett.
- Legge til rette for at organisasjoner og idrettslag enklere kan inkludere minoriteter.
- Legge frem en egen stortingsmelding om idrettspolitik.

Spillpolitikk

Regjeringen vil føre en politikk som legger til grunn det sosiale ansvaret og hensynet til spilleavhengige, samtidig som den vektlegger behovet for endring som følge av teknologisk utvikling. For mange er spill hyggelig rekreasjon, og spill gir inntekter til samfunnsnyttige formål. Regjeringen vil videreføre krav om at inntekter fra pengespill i Norge skal tilfalle frivillige og ideelle formål, samtidig som støtteordningene må bidra til organisasjonenes utvikling på egne premisser.

Regjeringen vil:

- Videreføre enerettsmodellen, og vurdere muligheten for å åpne opp for flere humanitære og frivillige aktører innenfor rammen av det ESA-godkjente unntaket.
- Gjennomføre en bred og ekstern evaluering av norsk spillpolitikk.

- Legge frem en handlingsplan mot spilleavhengighet.

Museer og kulturarv

Regjeringen vil vektlegge mangfoldet av kulturarv i Norge. Kulturarven representerer både vår felles historie og store økonomiske og kulturelle verdier, og bidrar til identitet og fellesskapsfølelse. Museer og kulturinstitusjoner bør vekke engasjement blant folk og i større grad ha mulighet til egenfinansiering. Kulturarven ivaretas best gjennom bruk og forvaltning. Regjeringen vil styrke arbeidet med håndverkets status og bevaring av håndverkstradisjoner.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for utvikling av kulturnæringsvirksomhet knyttet til museer og kulturarv.
- Gjennomføre en helhetlig vurdering av museumsreformen og gjennomgå statlige virkemidler og finansieringen av museene etter konsolideringsprosessen for å sikre forutsigbare rammer.
- Starte arbeidet med en ny museumslov.
- Gjøre vår nasjonale kulturarv mer tilgjengelig ved å styrke museenes forsknings- og formidlingskompetanse.
- Legge bedre til rette for digitalisering av arkivsektoren og formidlingsvirksomhet i museene.
- Videreutvikle et nordisk samarbeid om utdanning innen små og utsatte håndverksfag i kulturfeltet.
- Gjennomføre en utredning som vurderer næringspolitiske sider ved den immaterielle kulturarven.

Språk, bibliotek og litteratur

Språk er grunnlaget for tenkning og samhandling, en viktig del av kulturarven og en forutsetning for deltakelse i demokratiet. Regjeringen vil sikre gode bruks- og opplæringsvilkår for de offisielle språkene i Norge og de to likestilte målformene i norsk.

Norsk deltakelse på bokmessen i Frankfurt 2019 er en viktig utenrikskulturell satsing som gir gode muligheter for langsiktig profilering av norsk kultur. Regjeringen vil føre en aktiv litteraturpolitikk og vektlegge behovet for digital omstilling både når det gjelder bokmarkedet og bibliotekene. Regjeringen vil videreføre fastprisordningen for bøker, men vurdere hvordan konkurransen i bokmarkedet kan bedres.

Regjeringen vil:

- Fremme forslag om ny helhetlig språklov som viderefører prinsippene i dagens lovverk knyttet til sidestilte målformer, tegnspråk og minoritetsspråk, og vurdere tiltak for å styrke hoved- og sidemålsopplæring for tidlige alderstrinn, samt åpne for lokale forsøk.
- Avvikle det avgiftsmessige skillet mellom papirbøker og e-bøker og innføre merverdiavgiftsfritak også på e-bøker.
- Vurdere hvordan konkurransen i bokmarkedet kan forbedres.

- Videreføre og revidere innkjøpsordningene for litteratur, med sikte på blant annet økt tilgjengeliggjøring og inkludering av digitale plattformer.
- Satse på folke- og skolebibliotekene, blant annet gjennom å styrke arbeidet med digitale plattformer og nye modeller for drift av bibliotek.
- Jobbe videre med digitalisering av de store ordbokprosjektene.
- Sikre fellesnordisk språkforståelse ved å arbeide for at film og fjernsyn sendes teksten, ikke dubbet, når programmet er statlig finansiert eller støttet.
- Styrke de nasjonale leseprosjektene.

Medier, internett og offentlighet

Regjeringens mediepolitikk skal legge til rette for ytringsfrihet, pressefrihet og informasjonsfrihet, for god nyhetsproduksjon over hele landet, og en bredt anlagt offentlig samtale i det digitale mediesamfunnet. Mediepolitikken skal stimulere til innovasjon og nyskaping, og samtidig opprettholde den frie pressens tradisjoner og grunnverdier i en ny tid. Regjeringen vil ha en mediestøtte som er forutsigbar, ubyråkratisk og med størst mulig avstand til politiske myndigheter.

NRK er en viktig fellesinstitusjon i Norge, og skal sikres stabil og god finansiering. Regjeringen legger verdiene i NRK-plakaten til grunn for sitt arbeid.

Regjeringen vil verne om det åpne nettet, samtidig som personvern hensyn og opphavsrettigheter ivaretas.

Regjeringen vil:

- Sikre NRK som et ikke-kommersielt allmennkringkastingstilbud av høy kvalitet.
- Arbeide for at NRK i minst mulig grad svekker aktivitetsgrunnlaget til medier som henter sine inntekter i markedet.
- Vurdere tilpasning av NRK-plakaten slik at den ivaretar hensynet til mediemangfold i en digital verden.
- Opprettholde mediemangfoldet og muligheten for alternative og reklamefinansierte allmennkringkastingstilbud.
- Modernisere mediestøtten for å sikre et mangfold av utgivelser på ulike plattformer, norsk journalistisk innhold, og videreføre innovasjonsordningen for digital medieutvikling.
- Fjerne dagens lisens og endre finansieringsmodellen for NRK slik at den er mer fremtidsrettet, sikrer redaksjonell uavhengighet og legitimitet, styrker den sosiale profilen og er enkel og ubyråkratisk. All mediestøtte skal samles i én ordning.
- Vurdere om produksjoner der NRK selv eier opphavsretten skal gjøres digitalt tilgjengelig under fribrukslisens.
- Arbeide for at internasjonale medieaktører som opererer i Norge må forholde seg til norske konkurransevilkår.
- Fremme en ny lov om medieansvar der kildevernet og redaktøransvaret vurderes.
- Innføre merverdiavgiftsfritak for elektroniske tidsskrifter, og sikre at ordningen ivaretar utviklingen av det digitale mediesamfunnet gjennom å tilrettelegge for elektroniske utgaver av trykte tidsskrifter som ikke må være helt identiske med den trykte utgaven.
- Håndheve prinsippet om nettnøytralitet, slik at internett gir like mulighet for alle og bidrar til mediemangfold.

Kirke, tro og livssyn

Regjeringen vil føre en helhetlig og aktivt støttende tros- og livssynspolitikk, som anerkjenner tros- og livssamfunnenes rolle og betydning for enkeltmennesker og som samfunnsskapende kraft.

Regjeringen vil hegne om og beskytte den enkelte borgers tros- og livssynsfrihet og respektere de ulike tros- og livssynssamfunnenes egenart og rett til selvbestemmelse i lære- og ordningsspørsmål. Lovgivning og finansiering skal sikre likebehandling mellom alle tros- og livssynssamfunn. Grunnloven sier at Den norske kirke er Norges folkekirke, og at den skal understøttes som sådan. Den norske kirke har dermed en særlig stilling og rolle i det norske samfunnet. Den skal ha ressurser som gjør at den kan være til stede i hele landet, utføre kirkens oppdrag og gi mennesker gode tjenester i alle livssituasjoner.

Trossamfunn må forholde seg til norske lover og regler.

Regjeringen vil:

- Føre en aktiv og støttende tros- og livssynspolitikk, der lovgivning og finansieringsordninger bygger på prinsipper om likebehandling og tros- og livssynsfrihet.
- Sikre Den norske kirkes særlige stilling som landsdekkende og demokratisk folkekirke gjennom lovgivningen og forutsigbare finansieringsordninger.
- Ha en bred gjennomgang av offentlig tros- og livssynspolitikk og legge frem en stortingsmelding for tros- og livssynsfeltet i løpet av våren 2019.
- Utarbeide en strategi for hvordan alle fredede og verneverdige kirker kan sikres et forsvarlig vedlikeholds nivå.
- Gjennomgå ordningene for bygg som brukes som forsamlingslokaler for tros- og livssynssamfunn utenom Den norske kirke, herunder legge til rette for at det kan bygges flere livssynsnøytrale seremonirom.
- Anerkjenne barns trosfrihet og rett til å tilhøre og være medlem av et tros- eller livssynssamfunn.
- Forbedre tilhørighetsordningen og fjerne forrangsbestemmelsen for Den norske kirke.
- Gi tilskudd til alle tros- og livssynssamfunn som har over 50 medlemmer.
- Forplikte tros- og livssynssamfunn som mottar tilskudd til å opplyse om bidrag fra utlandet over en viss størrelse og basert på dette vurdere ytterligere reguleringer, herunder krav om gjensidighet mellom landene.
- Trekke tilbake økonomisk støtte til trossamfunn som oppfordrer til brudd på norsk straffelov eller mottar støtte fra stater som ikke praktiserer religionsfrihet.
- Kreve skriftlig bekreftelse fra tros- og livssynssamfunn som fremmer krav om tilskudd, om at de er kjent med og vil overholde vilkårene for tilskudd.
- Gi religiøse ledere kunnskap om den religiøse lederrollen, demokrati, likestilling, negativ sosial kontroll, vold og overgrep, radikaliserings og voldelig ekstremisme, med videre.
- Samarbeide med trossamfunnene slik at eldre og pasienter i institusjon, personell i forsvaret og mennesker under kriminalomsorgen gis mulighet for og tilbud om noen å snakke med om åndelige og eksistensielle spørsmål.
- Stimulere til økt samarbeid mellom kommunene og trossamfunnene for å løse sosiale og diakonale utfordringer.

11 – Kunnskap og integrering

Kunnskap er grunnlaget for demokrati, verdiskaping og velferd. Barnehagen og skolen skal gi barn trygge rammer og bygge opp nødvendige ferdigheter for å realisere drømmer og ambisjoner. En skole som gir kunnskap til alle, gir muligheter til alle. Skolen skal også formidle kulturarv, verdier og allmenndannelse, se hver enkelt elev i et helhetlig perspektiv, og løfte alle elever, uavhengig av elevens bakgrunn og utgangspunkt. En god skole er det viktigste vi kan gi det enkelte menneske, og er også avgjørende for et norsk samfunn med fortsatt høy tillit, små forskjeller og sosial mobilitet.

Regjeringen vil prioritere tidlig innsats i skolen for å sikre hjelp til elever som sliter, og mener at hver enkelt elev må gis kunnskap og ferdigheter til å gripe de muligheter fremtidens arbeidsliv byr på.

Barnehager

Vi vet stadig mer om hvor viktige de tidlige årene i barnas liv er for deres senere utvikling. Nettopp derfor er kvalitet, kompetanse og trygghet i barnehagene viktig. Barnehagen skal gi trygg og god omsorg og samtidig stimulere til lek, læring og utvikling på barns premisser. Godt barnehagemiljø krever kompetanse og samspill både mellom barn og trygge voksne, og barna imellom.

Regjeringen ønsker et mangfoldig barnehagetilbud og vil legge til rette for at alle barn får mulighet til å gå i barnehage. Mangfoldet i barnehagesektoren har vært avgjørende for full barnehagedekning og utviklingen av kvalitet og ulike pedagogiske profiler.

Barnehagen kan gi barna gode sosiale ferdigheter og forståelse for egne og andres grenser, og regjeringen vil fremheve viktigheten av trening i sosial kompetanse. Språk er nøkkelen til like muligheter i skolen og i samfunnet.

Læring må skje gjennom lek, og den enkelte barnehage må ha frihet til å legge til rette for et stimulerende miljø som støtter opp om barns lyst til å leke, utforske, lære og mestre. Små barn utvikler ferdigheter gjennom lek, og det er ingen motsetning mellom lek og læring. Lek har verdi i seg selv og er en god arena for mestring og utvikling.

Gode barnehager er aller viktigst for de mest sårbare barna, barn som trenger sosialt fellesskap, trygge og kompetente voksenpersoner og språklig stimuli og utvikling. Derfor vil regjeringen følge opp arbeidet med aktiv rekruttering til barnehager i områder med høy andel minoritetsspråklige barn, og gode moderasjonsordninger som gjør barnehage tilgjengelig for alle.

Regjeringen vil:

- Fortsette arbeidet med kompetanseheving for å heve kvaliteten i barnehagen.
- Over tid øke andelen barnehagelærere i barnehagene til 50 prosent.
- Lovfeste retten til et godt barnehagemiljø.
- Styrke etter- og videreutdanningen slik at flere ansatte får barnefaglig kompetanse.
- Sikre et mer forutsigbart opptakssystem.
- Gjennomgå reguleringen og finansieringen av private barnehager for å sikre god kvalitet, likebehandling av barn og mangfold i barnehagesektoren.
- Styrke språkopplæringen i barnehagene.

- Vektlegge trening i sosial kompetanse og utvikling av sosiale ferdigheter.
- Sikre en mangfoldig eierstruktur og barnehager med ulike profiler.
- Legge til rette for at alle barn får mulighet til å gå i barnehage.
- Styrke rekrutteringen av menn til barnehagene.
- Ha seksualitet og grensesetting som tema i barnehagene.
- Utvikle et bedre og mer uavhengig tilsynssystem for barnehagene.
- Videreføre likebehandlingen av offentlige og private barnehager.
- Styrke samarbeidet mellom foreldre, barnehage, skole, skolefritidsordning og andre kommunale tjenester.

Skole

Skolen skal både utdanne og danne, og være en trygg arena for mestring. Skolens viktigste oppgave er å utvikle elevenes kunnskaper, ferdigheter og forståelse, samt evne til å anvende kompetansen. Skolen og skolens innhold må tilpasses at elevene møter et nytt samfunns- og arbeidsliv der andre kompetanser og egenskaper er viktige, samtidig som behovet for grunnleggende ferdigheter ligger fast. Skolens formålsparagraf skal i større grad løftes frem i skolehverdagen. Gjennom fornyelsen av læreplanverket vil regjeringen gi skolen et verdiløft, sikre at læreplanene ruster elevene for fremtidens samfunns- og arbeidsliv, samt gi lærere og elever mer tid til å gå i dybden på det enkelte fag.

Fremdeles opplever for mange barn og unge at skolehverdagen preges av dårlig skolemiljø, mobbing og trakassering. Regjeringen vil styrke kompetansen om utvikling av gode skole- og læringsmiljø, samt fortsette arbeidet med rask og trygg håndtering av mobbesaker. Et inkluderende og trygt skolemiljø krever systematisk innsats. Skolen må bygge et lag rundt eleven. Tidlig innsats er avgjørende, og de spesialpedagogiske ressursene må brukes så tidlig som mulig i opplæringsløpet.

Friskoler utgjør en liten andel, men et viktig mangfold i norsk skole. Regjeringen vil sikre retten til å etablere og drive friskoler, beholde dagens friskolelov, og legge til rette for friskoler med alternativ pedagogikk, livssynsmessig grunnlag og en egenart som representerer et alternativ til den offentlige skolen. Integreringshensyn skal tillegges vekt ved godkjenning av friskoler.

Regjeringen vil:

- Gjennomføre fornyelsen av Kunnskapsløftet og sikre mer dybdelæring, relevant innhold, forenkling, tydeligere prioriteringer og bedre sammenheng mellom fagene i læreplanene.
- Fortsette satsingen på elevenes grunnleggende ferdigheter til å lese, regne, uttrykke seg skriftlig og muntlig, og bruke digitale verktøy.
- Bygge et lag rundt eleven som inkluderer lærere, spesialpedagogiske ressurser og skolehelsetjeneste.
- Gjøre skolestarten mer fleksibel, ved å senke terskelen for utsatt eller fremskutt skolestart.
- Gi kommunene mulighet til å prøve ut nye modeller for fleksibel skolestart.
- Videreføre arbeidet mot mobbing i skolen og satse på forebygging av mobbing på digitale flater.
- Legge til rette for økt fysisk aktivitet i skole og SFO/AKS med et mål om én times daglig fysisk aktivitet innenfor dagens timetall, uten at det går på bekostning av lærernes metodefrihet.

- Bidra med veiledning og kunnskap for bedre kosthold i SFO/AKS, og åpne for flere matkultursenter som kan løfte kompetansen på ernæring.
- Videreføre kartlegging av læringsresultater gjennom hele skoleløpet, med sikte på avdekke elevenes behov for individuell tilrettelegging og oppfølging.
- Videreføre åpenhet om kartleggingsresultater på skolenivå.
- Gjennomgå kvalitetsvurderingssystemet i etterkant av fagfornyelsen, i samarbeid med partene.
- Lovfeste retten til et leirskoleopphold i løpet av grunnskolen.
- Bedre overgangen mellom barneskole og ungdomsskole, og ungdomsskole og videregående opplæring.
- Bedre oppfølgingen av elever med høyt læringspotensial.
- Innføre ordninger med redusert foreldrebetaling og gratis opphold på SFO/AKS etter skoletid for barn av foreldre med lav inntekt.
- Styrke kvaliteten i SFO/AKS gjennom utarbeidelse av en nasjonal rammeplan, som også gir rom for lokale variasjoner.
- Stimulere til utradisjonelle valg for å redusere kjønnsforskjeller i skole og i utdanningsvalg.
- Følge opp arbeidet med nedre grense for skolekvalitet og systematisk oppfølging av skoleeiere med vedvarende svake resultater på læringsmiljø og faglig utbytte.
- Vurdere om svømmeundervisningen kan konsentreres til tidligere i skoleløpet enn i dag.
- Øke kapitaltilskuddet til friskolene.
- Legge til rette for at friskolene har mulighet til å gi undervisning av samme kvalitet som den offentlige skolen.
- Innføre en ekstra skoletime med realfag.
- Utrede språkdelt ungdomsskole.
- Sikre retten til læremidler på begge målformer.
- Sikre at om lag halvparten av undervisningen i KRLE skal brukes til kunnskap om kristendom. De nye læreplanene og kompetansemål må gjenspeile dette.
- Videreføre tilskudd for skoleklasser til å få dekket deler av utgiftene til skoleturer i regi av «Hvite busser» el. som en del av handlingsplanen mot antisemittisme.

Tidlig innsats

Alt for mange går ut av grunnskolen med svake lese- og skriveferdigheter. Regjeringen mener at elever som sliter må få hjelp tidligere i skoleløpet, og tilsvarende for barn i barnehage. Det er derfor viktig at barnehagene og skolene har tilgang på spesialkompetanse, som for eksempel spesialpedagoger, helsesykepleiere, logopeder og psykologer. Hjelpen må også nå elever som opplever mobbing, vanskelige familiesituasjoner eller psykiske plager.

Alle barn har behov for trygghet i overgangen fra barnehage til skole. Barn utvikler seg ulikt og det er et grunnleggende premiss at det er skolen som skal tilpasse seg barnas utvikling, ikke omvendt. De yngste barna i skolen har et særskilt behov for omsorg og læring gjennom både fri og styrt lek. Samtidig er opplæring i grunnleggende ferdigheter og tett oppfølging av dette særlig viktig de første årene i skolen, da det legger et viktig grunnlag for mestring og læring senere i skoleløpet.

Regjeringen vil:

- Styrke tidlig innsats for å sikre at elever som strever raskt får hjelp og kan oppleve mestring og læring.
- Prioritere tidlig innsats fra 1. til 4. klasse, og ha som mål at ingen elever skal gå ut av grunnskolen uten å ha lært å lese, skrive og regne skikkelig.
- Evaluere situasjonen til de yngste barna i skolen og sikre at det tas hensyn til de yngste barnas hverdag i arbeidet med nye læreplaner.
- Vurdere hvordan de yngste barnas tilbakemeldinger om egen skolehverdag kan bli en del av kvalitetssystemet og informasjonsgrunnlaget til skoleledelse og skoleeiere.
- Ha mål om å gi alle skoler tilgang til lærerspesialister i begynneropplæringen.
- Styrke skolehelsetjenesten, særlig innen psykisk helse, og forbedre samarbeidet mellom hjem og skole.
- Legge frem en stortingsmelding om tidlig innsats og inkluderende fellesskap.
- Vurdere å innføre krav om at skolene på barnetrinnet skal ha tilstrekkelig med tilgjengelige ressurser med faglig fordypning i spesialpedagogikk.
- Forbedre det spesialpedagogiske støttesystemet for å sikre at barn får raskere og bedre hjelp og at fagkompetansen kommer barna til gode.
- Gjøre endringer i støttesystemet slik at mer spesialpedagogisk og annen relevant kompetanse er til stede i barnehage og skole, tettere på barn og elever.
- Gjennomgå regelverk og andre tiltak for å sikre at flere barn og elever skal få inkluderende spesialpedagogisk oppfølging av lærer med relevant kompetanse.
- Kartlegge bruken av andre yrkesgrupper enn lærere i spesialundervisningen, med sikte på at alle elever skal få nødvendig faglig tilrettelegging og oppfølging.

Lærersatsing

En god lærer er avgjørende for elevenes læring og mestring i skolen. Regjeringen vil fortsette den kraftige satsingen på videreutdanning, slik at alle elever skal møte en lærer med god fagkunnskap i faget de underviser i. Lærerne må ha den nødvendige pedagogiske friheten til å gi elevene best mulig opplæring, og kunne følge opp hver enkelt elev.

Mangel på utdannede lærere er en av de største utfordringene i skolen, og regjeringen mener derfor at det er behov for et fortsatt lærerløft. For at læreryrket skal bli attraktivt for flere, må vi ha en god og attraktiv lærerutdanning, og sørge for at utdanning lønner seg, også for lærere.

Regjeringen vil:

- Ha som mål at alle lærere skal ha fordypning i fagene de underviser i.
- Gjennomføre en offensiv satsing sammen med sektoren for å rekruttere flere lærere, også fra andre yrker.
- Sikre desentralisert utdanning for å rekruttere flere lærere til distriktene.
- Følge opp lærernormen, herunder finansiering gjennom frie inntekter fra 2020.
- Fortsette den kraftige satsingen på etter- og videreutdanning og utvide videreutdanningstilbudet til flere fag.
- Følge opp de eksisterende kompetansekravene og vurdere ekstra innsats for å sikre at alle lærere som mangler fordypning i undervisningsfag får tilbud om dette.

- Vurdere hvordan ufaglærte i skolen kan få utdanning og undervisningskompetanse.
- Øke antallet lærerspesialister til totalt 3000 innen fire år.
- Vurdere innfasing av kompetansekrav i relevante fag.
- Fortsette arbeidet med å styrke lærerutdanningene, blant annet gjennom strategien «Lærerutdanning 2025».
- Styrke rekrutteringen av menn til læreryrket.
- Redusere skolebyråkratiet gjennom å fjerne tidstyver, slik at læreren får mer tid til hver enkelt elev.
- Gjennomføre forsøk med lokalt lederskap på tvers av sektorer for å gi bedre tjenester til sårbare barn og unge.
- Følge opp nasjonale rammer for en mentorordning for nyutdannede lærere.
- Utrede en sertifiseringsordning for lærere og mulig beskyttelse av lærertittelen i løpet av perioden.
- Ha tettere samarbeid mellom skoler og undervisningsinstitusjoner gjennom universitetsskoler, hospiteringsordninger og forskningssamarbeid.
- Legge til rette for flere karriereveier i skolen.
- Styrke skolelederrollen med tilbud om etter- og videreutdanning.
- Jobbe videre for å styrke de samiske lærerutdanningene, slik at samiske barn får et godt tilbud i barnehage og skole.

Digital kompetanse og innovasjon

En av de viktigste oppgavene vi har som samfunn er å sørge for at norsk ungdom kan gå ut i arbeidslivet, og samfunnet for øvrig, med solide kunnskaper og ferdigheter, nysgjerrighet og en kreativitet som kan bidra til nyskaping. Digitale ferdigheter er en av de grunnleggende ferdighetene alle elever skal beherske når de fullfører skolen. De trenger derfor mer kunnskap om og bedre forståelse for IKT.

Skolen må ta innover seg betydningen av teknologiutvikling og digitaliseringen av samfunnet som elevene lever i og skal møte etter endt utdanning, både i innhold i læreplaner, bruk av digitale læremidler og teknologi for å sikre mer og bedre læring og mestring, samt i utdanning og kompetanseheving for lærere.

Regjeringen vil:

- Gi skolen et digitalt løft gjennom mer kunnskap om og bruk av digitale læremidler og vekt på utvikling av teknologiforståelse, digital dømmekraft og skaperkraft.
- Øke innovasjons- og entreprenørskapskompetansen i hele utdanningsløpet.
- Stimulere til tettere samarbeid mellom skoler, bedrifter og forskningsmiljøer.
- Styrke Ungt Entreprenørskap som en viktig arena for samarbeid med arbeidslivet.
- Sikre at lærerutdanning og videreutdanning for lærere integrerer digital kompetanse i alle fag.
- Sikre at elever får kunnskap om og forståelse for teknologi, algoritmisk tenkning og koding i flere fag, allerede tidlig i skoleløpet.

- Legge til rette for et åpent og tilgjengelig digitalt læremiddelmarked for elever, lærere, skoleeiere og læremiddelprodusenter, som stimulerer til mangfold og utvikling av smarte digitale læremidler.
- Gi innovasjon og skaperkraft en god plass i fremtidens skole.

Videregående opplæring

Videregående opplæring skal gi elever grunnlag for videre studier eller yrkesaktivitet. Her legges grunnlaget for den enkeltes karrierevei, og det er derfor viktig med en god rådgivningstjeneste. Regjeringen har som mål at innen 2030 skal ni av ti elever som påbegynner videregående opplæring fullføre og bestå.

Regjeringen vil:

- Styrke rådgivnings- og veiledningstjenesten, herunder gi fylkeskommunene og karrieresentrene en sterkere rolle i utdanningsvalg i grunnskolen, og videreføre en egen rådgiverutdanning.
- Gjøre det enklere for yrkesgrupper med erfaring fra annet arbeidsliv å bli ansatt i skolen som rådgivere.
- Gi elever som har svake resultater fra ungdomsskolen, bedre tilpasset overgang til videregående opplæring gjennom tilbud som Ung11.
- Videreføre et tett samarbeid med høyere utdanningsinstitusjoner for å sikre at elever som ønsker det kan ta fag på høyere nivå.
- Ha tettere oppfølging av elever som står i fare for å falle ut av skolen, og utvide mulighetene til å ta opp igjen fag for elever som mangler grunnlag for karakter.
- Evaluere effekten av fraværsgrensen.
- At fravær grunnet obligatoriske timer for trafikkopplæring skal unntas fra fraværsgrensen.
- Sikre elevenes rett til å vurdere undervisnings- og læringsmiljøet i skole og lærebedrift.
- Ha flere opplæringsarenaer gjennom hele skoleløpet hvor ungdom som sliter med motivasjonen, får jobbe praktisk og variert som en del av skolehverdagen.
- Beholde en reell mulighet til å drive friskoler som supplement og alternativ til den offentlige videregående skolen.
- Utrede ulike modeller for fritt skolevalg som sikrer elevenes rett til å velge skole og som ivaretar hensynet til en desentralisert skolestruktur.
- Starte arbeidet med å gjøre engelsk til obligatorisk fag på Vg2 og Vg3.
- Utrede muligheten for å etablere et hurtigløp for privatister, til selvkost, i starten av juni hvert år, med mulighet for å få endret vitnemålskarakter innen hovedopptaket til høyere utdanning.
- Legge til rette for landslinjer innen realfag og språk på et høyt nivå.

Yrkesfag

Det er stort behov for arbeidstakere med fag- og yrkesutdanning, og regjeringen mener derfor at det er nødvendig å heve statusen til yrkesfagene og redusere frafallet ved utdanningene. Mesterbrev er

like viktig som mastergrad. Fagutdanningene i videregående opplæring må bli mer praksisnære og mindre teoretiske. Det trengs flere læreplasser og flere tilpassede utdanningsløp.

Regjeringen vil:

- Åpne for flere tilpassede utdanningsløp, som vekslingsmodeller, praksisbrev og lærerkandidatordningen.
- Fortsette arbeidet med å skaffe flere læreplasser, blant annet gjennom å bedre de økonomiske ordningene, digitale løsninger for formidling av læreplass, stille klare krav til det offentlige om å ta inn lærlinger og jobbe sammen med fylkeskommuner og arbeidslivet.
- Gjennomføre tiltak som gjør det enklere å ta flere fagbrev for å møte endringer i arbeidslivets etterspørsel og krav til bredde i kompetanse.
- Stille krav om at alle statlige etater og underliggende virksomheter skal ha lærlinger.
- Gjennomføre fornyelsen av de yrkesfaglige studieprogrammene.
- Innføre et nytt, praktisk og arbeidslivsrettet håndverksfag som valgfag i ungdomsskolen.
- Gi arbeidslivet og partene større innflytelse over innholdet i yrkesopplæringen.
- Utvikle modeller som bidrar til oppdatert og kvalitetssikret utstyr ved de yrkesfaglige studieretningene, og øke utstyrsstipendet for de dyrere yrkesfaglige studieretningene.
- Fortsette satsingen på etter- og videreutdanning av yrkesfaglærere gjennom yrkesfaglærerløftet.
- Styrke hospiteringsordningen for yrkesfaglærere og videreføre lektor 2-ordningen.
- Sette krav til at alle fylker må tilby YSK (Yrkes- og studiekompetanse), som kombinerer yrkesfag og studiespesialisering og hvor man oppnår studiekompetanse og fag/svennebrev på fire år, samt utvide ordningen til flere fag og skoler.
- Vurdere mer fleksible løp innen yrkesfaglig opplæring, med utvidet mulighet for å kombinere praksis og skole.
- Innføre lengre lærlingperioder for enkelte fag- og svennebrev, i samråd med partene i arbeidslivet.
- Vurdere en tettere kobling mellom avgivende skoler og lærebedrifter også gjennom lærlingetiden.

Høyere yrkesfaglig utdanning

Regjeringen mener at det må skapes flere jobber. Fagskolene er et viktig virkemiddel for å nå målet om at flere må kvalifiseres for disse jobbene. Fagskoleutdanning betegnes ofte som «arbeidslivets utdanning», fordi utdanningstilbudet drives og utvikles i nært samarbeid med arbeidslivet. Dette gir muligheter til å skreddersy utdanningene til arbeidslivets kompetansebehov, og det gir studentene relevant utdanning.

Regjeringen vil:

- Gjennomføre et kvalitetsløft i fagskolene og likestille fagskolestudenter med andre studenter.
- Stimulere til tettere samarbeid mellom skoleeiere og næringsliv for å heve kvaliteten og sikre praksisnær utdanning.

- Bedre overgangsordningene mellom fagskole og høyskole/universitet.
- Øke kunnskapen om fagskoleutdanning i rådgivningstjenestene.
- Legge til rette for et mangfold av offentlige og private fagskoler.

Høyere utdanning

Et godt utdanningssystem er en forutsetning for et velfungerende arbeids- og næringsliv. Regjeringen vil øke investeringene i universiteter og høyskoler, og satse på kunnskap og forskning. Som et lite land må Norge satse på å utvikle noen fagmiljøer til å bli verdensledende, samtidig som vi satser på forskning og utvikling der hvor vi har særlige fortrinn og behov. Regjeringen mener undervisningskvaliteten i høyere utdanning må styrkes. Det må lønne seg å være en god underviser i akademia. Alle som underviser på universiteter og høyskoler skal ha relevant kompetanse, og god undervisning må gi merittering.

Regjeringen vil:

- Øke antall studieplasser i tråd med arbeidslivets behov og studentenes ønsker.
- Videreføre gratisprinsippet i høyere utdanning.
- Gjennomføre Kvalitetsmeldingen for høyere utdanning og Humaniorameldingen.
- Styrke kvaliteten på utdanningene gjennom styrking av Dikus kvalitetsprogrammer.
- Videreutvikle ordningen med Sentre for fremragende undervisning (SFU).
- Legge til rette for at utdanningsinstitusjonene kan ta i bruk supplerende inntaksformer.
- Stimulere til utvikling av digitale læringsressurser og mer fleksible undervisningsopplegg, samt innføring av digital vurdering og eksamen i fag der det er naturlig.
- Legge til rette for at studenter i større grad kan få relevant arbeidspraksis under studiene.
- Legge til rette for mer innovasjon og entreprenørskap innenfor høyere utdanning.
- Legge frem en stortingsmelding om samarbeid mellom arbeidsliv og høyere utdanningsinstitusjoner, med vekt på praksis.
- Starte arbeidet med bygging av Vikingtidsmuseet.

Studentvelferd

For at retten til utdanning skal være reell, er det viktig med en god studiefinansiering og et godt velferdstilbud til studenter. Alle skal kunne ta høyere utdanning uavhengig av bakgrunn, økonomi og bosted.

Regjeringen vil:

- Opprettholde et høyt nivå på utbygging av studentboliger.
- Fullføre innfasing av 11 måneders studiestøtte.
- Forbedre støtteordningene for studenter med barn.
- Gi personer som er i overgangsfasen mellom fullført utdanning og yrkesaktivitet, rett til foreldrestipend.
- Styrke arbeidet med oppfølging av studentenes psykiske helse.

- Legge frem en stortingsmelding om internasjonal studentmobilitet, herunder vurdere situasjonen for studenter fra det globale sør.
- Innføre prøveordning med kombinerte omsorgs- og studentboliger.

Forskning

For å utvikle et bærekraftig velferdssamfunn og et konkurransedyktig næringsliv, vil regjeringen ha en langsiktig og forpliktende satsing på forskning. Regjeringen vil satse på hele spekteret av forskningsinstitusjoner, og legge til rette for økt samspill og samarbeid mellom offentlige og private forskningsaktører. Offentlig finansiert forskning skal ha høy kvalitet og være uavhengig av politiske føringer og særinteresser. Mest mulig av forskningen i Norge skal finansieres gjennom frie bevilgninger og gjennom åpne nasjonale forskningsprogrammer.

Regjeringen vil:

- Over tid øke den offentlige forskningsinnsatsen ut over én prosent av BNP i en omstillingsfase, og særlig prioritere muliggjørende teknologier og forskning som bidrar til økt verdiskaping.
- Følge opp langtidsplanen for forskning og høyere utdanning, og opptrappingsplanene som er en del av denne.
- Ha som mål at økte forskningsbevilgninger skal utløse økte private investeringer.
- Styrke Forskningsrådets åpne programmer som legger avgjørende vekt på kvalitet, som Fri Prosjektstøtte, Sentre for fremragende forskning, Sentre for forskningsdrevet innovasjon og forskningssentre for miljøvennlig energi.
- Arbeide for og stimulere til økt internasjonalisering av forskning, herunder prioritere styrket deltakelse i EUs rammeprogrammer.
- Tilrettelegge bedre for kommersialisering av forskning blant studenter og forskere.
- Sikre god utnyttelse av instituttsektoren ved å ta i bruk hele bredden av forsknings- og kunnskapsmiljøene.
- Stimulere til mer forskning i næringslivet og sterkere samhandling med academia.
- Gjøre forskningen mer tilgjengelig ved å stimulere til mer åpen forskningsformidling og mer åpne data.
- Forenkle byråkratiet rundt søknader om forskningsmidler.
- Styrke eksisterende forskningsmiljøer og stimulere til flere verdensledende forskningsmiljøer.

Lære hele livet

En av fem voksne har ikke fullført videregående opplæring, og har derfor økt risiko for utenforskap. Til tross for økt omstillingsbehov, går deltakelsen i etter- og videreutdanning ned. Mange bedrifter melder om et udekket kompetansebehov. Regjeringen vil føre en kompetansepolitikk som bidrar til å gi befolkningen kunnskapen og ferdighetene de trenger for å stå i arbeid i møte med nye krav til omstilling, og for å få nye jobber når arbeidslivet er i endring.

Arbeidslivet endrer seg raskt og stiller økende krav til kompetanse. Alle har behov for påfyll av kunnskap underveis i karrieren. Regjeringen vil legge til rette for bedre kompetanse- og

karriereutvikling på ulike arenaer og gjennom hele livet. Folkehøyskoler er en viktig del av mangfoldet i utdanningstilbudet.

Regjeringen vil:

- Gjennomføre kompetansereformen «Lære hele livet» for at ingen skal gå ut på dato i arbeidslivet og for at flere skal kunne stå i jobb lenger.
- Styrke program for opplæring i arbeidslivet gjennom Kompetansepluss-ordningen.
- Vurdere hvordan det kan bli enklere å få finansiering av livsopphold for voksne som ønsker å studere for å gjøre seg mer attraktive i arbeidsmarkedet.
- Vurdere insentivordninger for livslang læring.
- Vurdere en ordning med Kompetansefunn etter modell av Skattefunn.
- Utvikle fleksible videreutdanningstilbud i digital kompetanse.
- Etablere bransjeprogram for bransjer som er særlig utsatte for digitalisering, automatisering og annen omstilling.
- Legge til rette for modulbasert opplæring på grunnskole- og videregående-nivå, for blant annet å styrke muligheten til å ta fagbrev for dem som mangler deler av opplæringen og gjøre det enklere å kombinere opplæring med arbeid. Dette skal gjøres i samarbeid med partene i arbeidslivet og utdanningsinstitusjonene.
- Gi fylkeskommunene et utvidet ansvar for den regionale kompetansepolicyen.
- Legge til rette for bedre samarbeid om digital kompetanse mellom arbeidslivet og utdanningssektoren.
- Styrke det frivillige, åpne og ubyråkratiske opplæringstilbudet i frivillig sektor, i regi av blant andre studieforbundene.
- Innføre en generell rett til kartlegging av grunnleggende ferdigheter for voksne.
- Tilpasse folkehøyskoletilbudet til studentenes valg slik at tilbud med lave søkerfall fases ut og nye tilbud kommer til, samt gå i dialog med folkehøyskolene med sikte på å finne en modell for å fase ut kortkurs.

En effektiv integreringspolitikk

Regjeringen vil gjennomføre et integreringsløft med mål om at innvandrere i større grad skal delta i arbeids- og samfunnsnivå. Innvandrere som skal bo og leve i Norge, må være en del av små og store fellesskap i det norske samfunnet.

Integrering krever en betydelig innsats fra den enkelte innvandrer selv, som må lære norsk og tilegne seg kunnskap om det norske samfunnet. Innvandrere må så langt som mulig forsørge seg selv og sine, og bidra aktivt i arbeids- og samfunnsnivå. Samfunnet må legge til rette for like muligheter for alle, uavhengig av bakgrunn. Hovedutfordringen på integreringsområdet er for lav sysselsetting, særlig blant flyktninger og kvinner. Dette fører også til utenforskap og fattigdom, som særlig rammer barn. En hovedårsak til lav sysselsetting er at mange mangler den kompetansen som et moderne arbeidsliv etterspør.

Regjeringen vil bevare et velferdssamfunn som er bygget på tillit, samhold, små forskjeller og muligheter for alle. Tendenser til økende ulikhet langs økonomiske, sosiale, geografiske og kulturelle skillelinjer må motvirkes. Regjeringen vil forhindre segregering og fremme integrering og fellesskap. Frivillige organisasjoner, idretten, kulturlivet og trossamfunn er sentrale aktører for å lykkes med

hverdagsintegreringen. Det er særlig viktig at barn og unge med innvandrerbakgrunn kan delta i aktiviteter på lik linje med andre barn. Tiltak som fremmer felles møteplasser mellom innvandrere og den norske befolkningen må prioriteres.

Utdanning er et kraftfullt verktøy for sosial mobilitet. Utdanning gir kunnskap og forståelse, selvstendighet og mulighet for arbeid og selvforsørgelse. Veien til arbeid og deltakelse i det norske samfunnet går gjennom utdanning og kunnskap.

Regjeringen vil reformere introduksjonsordningen og andre kvalifiseringsordninger, slik at flere får formell utdanning og kompetanse som dekker arbeidslivets behov. Barn og unge med innvandrerbakgrunn må få et godt og likeverdig utdanningstilbud. Norsk språk er nøkkelen inn i store og små fellesskap i det norske samfunnet. Regjeringen vil styrke norskopplæringen med mål om at alle som bor i Norge, kan snakke norsk.

Regjeringens integreringspolitikk skal gi rom for frihet og mangfold, men også fremme oppslutning om grunnleggende verdier og normer som det norske samfunnet er bygget på.

Regjeringen vil:

- Føre en integreringspolitikk i tråd med strategien Integrering gjennom kunnskap 2019-2022, og følge opp tiltakene der.
- Reformere introduksjonsordningen og andre kvalifiseringsordninger, slik at flere får formell utdanning og kompetanse som dekker arbeidslivets behov.
- Vurdere nye modeller for introduksjonsstøtten med mål om raskere fullføring for deltakerne, for eksempel gjennom sluttbonuser ved fullført program.
- Gjøre det lettere å kombinere deltakelse i introduksjonsprogrammet og ordinært arbeid.
- Reformere norskopplæringen, med sterkere vekt på resultater og krav om oppnådd kompetanse, slik at alle får et godt grunnlag for læring og for deltakelse i arbeids- og samfunnsniv.
- Gi arbeidsgiver styringsrett til å nekte ansatte å bruke ansiktsdekkende plagg i arbeidstiden.
- Samarbeide med partene i arbeidslivet om tiltak for å fremme mangfold i arbeidslivet som ressurs for verdiskaping, vekst og innovasjon.
- Legge til rette for at sosiale entreprenører, ideelle organisasjoner og andre private aktører kan bidra til god integrering.
- Styrke rekrutteringen av minoritetsspråklige barn til barnehage.
- Videreutvikle tilbud om forsterket grunnopplæring til unge med kort botid, slik at de får bedre grunnlag for å gjennomføre videregående opplæring.
- Sørge for at unge innvandrere som har rett til videregående opplæring får et tilbud gjennom ordinær opplæring, fremfor i introduksjonsordningen.
- Gjennomføre tiltak for rask oppstart av kvalifisering, blant annet gjennom kompetansekartlegging.
- Sikre at nyankomne flykninger bosettes i kommuner som har gode muligheter for arbeid og kvalifisering. Bosettingspolitikken skal fortsatt baseres på frivillighet og samarbeid med kommunene.
- Gjennomføre et prøveprosjekt for hurtigbosetting av enslige mindreårige asylsøkere etter modell fra Nederland.
- Gi fylkene en sterkere rolle på integreringsområdet i tråd med forliket om nye oppgaver til fylkene.

- At undervisningen ikke skal kunne kjønnsdeles av kulturelle og religiøse årsaker. Det har en egenverdi at jenter og gutter har felles undervisning i alle fag.
- Stille krav om å delta i norskopplæring for mottakere av økonomisk sosialhjelp, som på grunn av manglende norskferdigheter ikke er selvhjulpne.
- Forenkle og forbedre ordninger for godkjenning av medbrakt kompetanse, og videreutvikle tilbud om kompletterende utdanning.
- Gjennomføre forsøk med anonyme søknader i staten.
- Videreføre ordningen med at personer som takker nei til arbeid av religiøs overbevisning skal fratas offentlig støtte.
- Sikre at alle barn gjennomfører en obligatorisk test av norskkunnskaper ved fire-årskontroll.
- Følge opp barn som uteblir fra aldersbestemte helsekontroller.
- Tilby norskundervisningen og samfunnsundervisningen som inngår i introduksjonsprogrammet til arbeidsinnvandrere fra EØS mot egenbetaling.
- Sikre økt kunnskap om hvilke innføringstilbud som gir best effekt for nyankomne elever.
- Fremme forslag om en tolkelov og tiltak som bidrar til økt bruk av kvalifiserte tolker, blant annet gjennom bedre bruk av digitale verktøy.
- Videreutvikle målrettede tiltak for bedre bomiljø og levekår i områder med dårlige levekår og integreringsutfordringer.
- Samarbeide med frivillige organisasjoner, kulturlivet, idretten, trossamfunn og andre sivile aktører om tiltak som fremmer hverdagsintegrering.
- Styrke frivillighetens rolle i integreringsarbeidet.
- Sikre tilbud som gir innvandrere god kunnskap om det norske samfunnet og de grunnleggende verdiene det norske samfunnet er bygget på.
- Videreutvikle integreringsmottak for alle som har stor sannsynlighet for opphold.
- Sikre at offentlige støtteordninger stimulerer til arbeid.
- Sikre språktilbud i barnehagene, til førskolebarn med mangelfulle norskferdigheter.
- Gi rett til barnehageplass for alle barn i mottak.
- Sikre oppfølging av avhoppere fra ekstreme miljøer.
- Styrke politiets arbeid mot radikaliserings og ekstremisme.
- Trekke tilbake økonomisk støtte til trossamfunn som oppfordrer til brudd på norsk straffelov eller mottar støtte fra stater som ikke praktiserer religionsfrihet.

Negativ sosial kontroll

Noen jenter og gutter vokser opp i Norge uten frihet til selv å bestemme over sitt eget liv, sin egen kropp eller hvem de skal gifte seg med. Barn blir også sendt, mot sin vilje, på skoler i utlandet hvor de utsettes for vold og overgrep. Negativ sosial kontroll er et alvorlig samfunnsproblem som må bekjempes, og regjeringen vil legge bedre til rette for at hver enkelt får frihet til å bestemme hvordan de vil leve livet sitt. Arbeidet krever klare tiltak, bred tilnærming og arbeid på tvers av landegrensene.

Regjeringen vil:

- Videreføre og forsterke innsatsen mot tvang og negativ sosial kontroll som begrenser den enkeltes rett til å leve et fritt liv.
- Følge opp Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020).

- Vurdere tiltak for å hindre at predikanter som oppfordrer til vold og terror får innreise i landet.
- Sikre tilstrekkelig støtte og botilbud for ofre for æresrelatert vold og negativ sosial kontroll.
- Tydeliggjøre straffebestemmelsene i saker der foreldre etterlater barn under uforsvarlige forhold i utlandet, herunder vurdere strafferammen.
- Iverksette tiltak for å unngå at barn mot sin vilje sendes til skoler i utlandet hvor de utsettes for vold og overgrep.
- Støtte organisasjoner som jobber for å styrke minoritetskvinneres rettigheter og bekjempe æreskultur og negativ sosial kontroll.
- Sikre at skilsmisse etter norsk lov respekteres av de ulike tros- og livssynssamfunnene og motvirke fremvekst av religiøse domstoler.
- Vurdere i hvilken grad dagens straffelovgivning rammer ærbarhetsattester og uskyldighetskontroller før inngåelse av ekteskap, og eventuelt fremme forslag om å utvide lovverket slik at kvinner gis tilstrekkelig lovbeskyttelse mot slik undersøkelser. Vurdere nye tiltak mot kjønnslemlestelse, herunder tydeliggjøre foreldrenes ansvar for å avverge og anmelde slike alvorlige straffbare forhold.
- Oppfordre til tett oppfølging av elever og foreldre, herunder hjemmebesøk, ved mistanke om at barn holdes borte fra skolen.
- Sikre barns rett til å gå på skole og derfor vurdere regelverket for økonomiske sanksjoner mot foreldre som systematisk og bevisst fratrukket barn muligheten til å få den utdannelsen de har krav på.

12 – Klima og miljø

Naturmangfoldet og livsgrunnlaget må sikres for kommende generasjoner slik at vi overlater naturen og miljøet til våre barn i minst like god stand som vi overtok det fra våre forfedre. Klimaendringer, spredning av miljøgifter og tap av naturmangfold er vår tids største miljøproblemer. Det er en grunnleggende forutsetning for å nå FNs bærekraftsmål at disse miljøproblemene løses. Disse utfordringene må løses gjennom samarbeid og tiltak lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Naturen har gitt grunnlag for norsk velstand og vekst, men bruken av naturressursene må være bærekraftig.

Regjeringen vil føre en ambisiøs klima- og miljøpolitikk som bygger på forvalteransvaret og føre-var-prinsippet. Regjeringen vil føre en politikk som styrker Norges konkurransekraft, skaper grønn vekst og nye grønne jobber samtidig som utslipp av klimagasser reduseres. Det er nødvendig med en forsterket omstilling til et moderne og bærekraftig lavutslippssamfunn. Norge har høy kompetanse, teknologi og tilgang på kapital som gjør det mulig å bidra betydelig til denne omstillingen.

Regjeringen vil legge til rette for grønn næringsutvikling i Norge som en viktig del av løsningen på klimautfordringene. Regjeringen vil fremme en grønn omstilling ved blant annet å legge frem en handlingsplan for grønn skipsfart og en egen hydrogenstrategi, bidra til utvikling av avansert biodrivstoff og stimulere til biogassproduksjon. Regjeringen vil også ha tett dialog med næringslivet for å skape lønnsomme, grønne arbeidsplasser blant annet på grunnlag av deres veikart til lavutslippssamfunnet, og med utgangspunkt i prinsippene for grønn konkurransekraft.

Klima

Den siste rapporten fra FNs klimapanel viser at klimaendringene vil bli dramatiske. Den viser også hvor stor forskjell det er på 1,5 grader og 2 graders oppvarming. Verden trenger derfor en langt større og raskere omstilling enn det vi tidligere har lagt til grunn. Klimaendringene medfører også en betydelig klimarisiko for både Norge og andre land.

Disse utfordringene kan bare løses gjennom et globalt samarbeid, men Norge må også kutte egne utslipp betydelig, raskt og tilstrekkelig.

Regjeringens klimapolitikk har som mål å kutte utslipp raskest mulig og utvikle teknologiske løsninger som gjør det mulig for verden å nå felles utslippsmål. Regjeringen vil omstille norsk økonomi og bidra til at Norge blir et lavutslippssamfunn før midten av århundret. Denne omstillingen må også bidra til en utvikling som sikrer det biologiske mangfoldet og et bærekraftig velferdssamfunn.

Regjeringen vil støtte utvikling, bruk og spredning av nullutslippsløsninger og bidra til å skape markeder for ny nullutslippsteknologi. Regjeringen vil velge virkemidler ut fra prinsippet om at forurensere skal betale og at klimamålene oppnås mest mulig effektivt. Regjeringen vil fortsette arbeidet med et grønt skatteskifte. Regjeringen ønsker å redusere Norges klimarisiko og bidra til utvikling av fornybare energiløsninger i utviklingsland.

Regjeringen vil at Norge skal fortsette å være et foregangsland innen fornybar energi og nullutslipp fra transportsektoren.

Regjeringen vil at Norge skal være en pådriver i det internasjonale klimaarbeidet og vil forsterke klimaforliket. Norge skal oppfylle Kyotoprotokollen. Norges klimamål etter Paris-avtalen må forsterkes. Våre forsterkede mål for 2030 skal gjennomføres sammen med EU. Regjeringen vil følge

opp målet om at Norge skal være klimanøytralt i 2030, og bli et lavutslippssamfunn i 2050. Nasjonale tiltak skal ikke bidra til flytting av utslipp eller til økte globale utslipp.

Andre lands ambisjoner i klimapolitikken har stor betydning for Norges mulighet til å nå våre mål. Når en stor aktør som EU skjerper sine mål, utløser det mer teknologiutvikling og omstilling i næringslivet. Regjeringen vil arbeide for at EUs samlede ambisjonsnivå øker til 55 prosent, og melde inn et forsterket norsk klimamål i tråd med EUs ambisjoner.

Regjeringen vil:

- At Norge melder inn et forsterket klimamål til FN i 2020.
- At Norges ikke-kvotepiktige utslipp skal reduseres med minst 45 prosent sammenlignet med 2005. Regjeringen har som mål at reduksjonen skjer gjennom innenlandske tiltak og planlegger for dette. Om strengt nødvendig kan fleksibiliteten i EUs rammeverk benyttes.
- Gjøre Norge til et lavutslippssamfunn i 2050, hvor klimagassutslippene reduseres med 90-95 prosent.
- Utarbeide en plan for å oppfylle Norges klimaforpliktelser med 45 prosent innenlandsk reduksjon i ikke-kvotepiktig sektor når en avtale med EU om felles oppfyllelse er på plass.
- Gjennomføre en utredning med helhetlige forslag til tiltak og virkemidler for å oppfylle nye klimamål i 2030 og 2050 etter modell av «Klimakur».
- Utvide og videreutvikle rapporteringen om hvordan statsbudsjettet påvirker klimagassutslippene i hver enkelt sektor i tråd med klimaloven.
- Ha sektorvise ambisjoner for kutt i klimagassutslippene i ikke-kvotepiktig sektor, herunder halvere utslippene fra transportsektoren innen 2030 sammenlignet med 2005. Disse måltallene er basert på forbedringer av teknologisk modenhet i ulike deler av transportsektoren.
- Gjennomføre en forpliktende opptrappingsplan for CO₂-avgiften frem mot 2025, med start i 2020.
- Følge opp enigheten i Stortinget ved behandlingen av energimeldingen for å redusere klimagassutslipp.
- Innlemme bruk av mineralolje til byggtørk og byggvarme i forskrift om forbud mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygninger. Forbudet innføres fra 2022, slik at bransjen gis tilstrekkelig tid til å innrette seg etter forbudet. Det vil gis unntak ut over dette tidspunktet der det er nødvendig.
- Følge opptrappingsplanen for biodrivstoff for å nå målene for utslippskutt i transportsektoren, og ha et mål om 40 prosent innblanding i 2030 avhengig av teknologiutviklingen og utviklingen av alternative energibærere.
- Utarbeide et helhetlig forslag til virkemidler og avgifter i biodrivstoffpolitikken for å utelukke biodrivstoff med høy avskogingsrisiko både innenfor og utenfor omsetningskravet, og legge dette frem i forbindelse med statsbudsjettet for 2020.
- Ha en helhetlig strategi for forskning, teknologiutvikling og bruk av hydrogen som energibærer.
- Legge en plan for å nå målet om fossilfri kollektivtrafikk innen 2025.
- Videreføre arbeidet med et CO₂-fond for næringslivet.
- Legge til rette for rask utbygging av ladeinfrastruktur i hele landet, gjennom en kombinasjon av offentlige virkemidler og markedsbaserte løsninger, for å holde tritt med økningen i andel elektriske transportmidler.

- Legge måltallene i Nasjonal transportplan 2018–2029 til grunn for regjeringens arbeid. Måltallene innebærer at alle nye personbiler og lette varebiler skal være nullutslippskjøretøy og alle nye bybusser skal være nullutslippskjøretøy eller bruke biogass i 2025. Videre at innen 2030 skal alle nye tyngre varebiler, 75 prosent av nye langdistansebusser og 50 prosent av nye lastebiler være nullutslippskjøretøy samt at varedistribusjon i de største bysentra skal tilnærmet være nullutslipp.
- Stille krav om nullutslippstransport i leveranser til det offentlige der det ligger til rette for det.
- Stille krav om utslippsfrie eller fornybare løsninger i offentlige ferger- og hurtigbåtanbud der det ligger til rette for det.
- Legge frem en handlingsplan for grønn skipsfart med ambisjon om å halvere utslippene fra innenriks sjøfart og fiske innen 2030, herunder stimulere til null- og lavutslippsløsninger i alle fartøykategorier.
- Etablere egne planprogrammer for å redusere utslipp innenfor marin og maritim sektor, og i samarbeid med kommuner og havnemyndigheter ha som mål å ha utslippsfrie havner der det ligger til rette for det innen 2030.
- Ha tett dialog med næringslivet for å skape lønnsomme, grønne arbeidsplasser på grunnlag av deres veikart til lavutslippssamfunnet, og med utgangspunkt i prinsippene for grønn konkurransekraft.
- Ta initiativ til en bransjeavtale for omlegging til fossilfri plast.
- I samarbeid med bransjen, legge til rette for at bygge- og anleggsplasser skal være fossilfrie innen 2025. Det offentlige har et spesielt ansvar for at byggeplasser i offentlig regi går foran.
- Utarbeide en handlingsplan for å øke andelen klima- og miljøvennlige offentlige anskaffelser og grønn innovasjon, blant annet ved styrket veiledning og kompetanseutvikling gjennom Direktoratet for forvaltning og ikt (Difi).
- Videreføre 30 prosent miljøvekting ved offentlige innkjøp der det er relevant, eller benytte konkrete miljø- og utslippskrav der det er bedre egnet.
- Bruke offentlige anskaffelser og regelverk for å stimulere etterspørsel etter produkter som er produsert med lavutslippsteknologi, for eksempel sement og asfalt.
- Videreutvikle Enova som et viktig virkemiddel i klimapolitikken, og videreføre Enovas mulighet til å støtte omstilling til lavutslippsteknologi i alle sektorer.
- Utvikle et mer effektivt og koordinert virkemiddelapparat på klimaområdet der viktige virkemidler som Innovasjon Norges miljøteknologiordning, Forskningsrådets klimateknologiprogrammer og Enova ses i sammenheng.
- Styrke Norges grønne konkurransekraft ved å legge til rette for industriklynger som bidrar til å utvikle ny klimateknologi og skape nye lønnsomme arbeidsplasser som bidrar til reduserte klimagassutslipp.
- Styrke og videreutvikle klima- og skoginitiativet som en sentral del av den globale klimaløsningen.
- Øke støtten til klimafinansiering blant annet gjennom Det grønne klimafondet.
- Videreføre Norges innsats som en ledende bærekraftig investor i fattige land, gjennom blant annet Norfund.
- Gjennomføre en internasjonal satsing for å promotere energieffektivisering og utbygging av fornybar energi i utviklingsland, og bidra til utfasing av kull.
- Videreføre arbeidet med restaurering av myr og kostnadseffektive klimatiltak som gjødsling og planting av stedegen skog, økt plantetetthet, styrket skogplanteforedling og styrket oppfølging av foryngelsesplikten etter hogst.

- Stille strengere klimakrav under produksjonsfasen for felt på norsk sokkel, herunder krav om beste tilgjengelige teknologi.
- Bidra til å utvikle teknologi for fangst, transport og lagring av CO₂, og ha ambisjon om å realisere en kostnadseffektiv løsning for fullskala CO₂-håndteringsanlegg i Norge gitt at dette gir teknologiutvikling i et internasjonalt perspektiv.
- Bidra til å utvikle enklere teknologier for karbonfangst og -lagring som bruk av biokull, og nye jordbrukspraksiser som fører til økt karbonbinding i jord.

Miljø

Norge har en variert, frodig og ren natur. Dette er kvaliteter det er viktig å ivareta for fremtidige generasjoner.

Regjeringen vil legge til rette for en bærekraftig bevaring av landets sterke tradisjoner for jakt, fiske og friluftsliv med utgangspunkt i allemannsretten til fri ferdsel i utmark. Naturmangfoldloven skal ligge fast. Det er viktig å ta vare på bymarker og grønne lunger i byene som viktige rekreasjonsområder for befolkningen.

Spredning av miljøgifter og tap av naturmangfold er store globale miljøutfordringer. Selv om tilstanden i norske økosystemer i hovedsak er god, er det utfordringer knyttet til dette også i Norge. Regjeringen vil arbeide for å ta vare på truede arter og naturtyper og sikre et representativt utvalg av norsk natur. Regjeringens naturvernpolitikk skal bygge på tillit til enkeltmennesker og lokalsamfunn. Regjeringen vil legge vekt på naturforvaltning i arealplanlegging.

Eiendomsretten er grunnleggende og grunneiere bidrar i betydelig grad til å ta vare på og forvalte kulturlandskap, skog og vernet natur.

Regjeringen vil:

- Legge frem en strategi om styrking av innsatsen mot miljøkriminalitet både nasjonalt og internasjonalt.
- At Norge skal være et foregangsland i utviklingen av en grønn, sirkulær økonomi som utnytter ressursene bedre, og utarbeide en nasjonal strategi om sirkulærøkonomi.
- Gjennomgå organisering og regulering av vann- og avløpssektoren i samarbeid med KS, med sikte på å sikre innovasjon og kostnadseffektiv organisering og struktur. Et aktuelt virkemiddel kan være obligatorisk benchmarking.
- Arbeide for å nå ambisjonene i Aichi-målene, og følge opp naturmangfoldmeldingen i tråd med Stortingets innstilling.
- Bidra aktivt i arbeidet med å utvikle et nytt globalt rammeverk for naturmangfold etter 2020.
- Legge til grunn at en vernepolitikk som gjennom bruk både bygger opp under verneverdiene og gir grunnlag for verdiskaping, er et viktig virkemiddel i norsk naturforvaltning.
- Opprettholde allemannsretten og legge til rette for at alle kan oppleve natur og friluftsliv.
- Følge opp handlingsplan for friluftsliv.
- Utarbeide en ny veileder om fritidsbebyggelse og vurdere statlige planretningslinjer for fjellområder med stort utbyggingspress. Hovedformålet med eventuelle statlige planretningslinjer vil være å klargjøre nasjonal politikk for bærekraftig utvikling i

fjellområdene der hensynet til næringsutvikling, friluftsliv, landskap, naturmangfold, landbruk og energiproduksjon er viktig.

- Utvikle konsepter for helhetlige forvaltningsplaner for natur.

Rent og rikt hav

Norge er en hav- og kystnasjon og forvalter fantastiske naturverdier. Regjeringen vil styrke Norges internasjonale lederrolle i arbeidet mot marin forsøpling og gå foran med offensive nasjonale tiltak. Regjeringen vil redusere forsøpling, rydde opp i forurensing og ta i bruk alternativer til fossil plast. Dette kan gi nye muligheter for innovasjon, nyetablering og grønn vekst.

Havet er i endring som følge av klimaendringer, havforsuring og tilførsel av forurensning som miljøgifter og plastavfall. Dette påvirker ikke bare havmiljøet, men også grunnlaget for fremtidens havnæringer. Kunnskap om slike endringer og vår evne til å forutse og motvirke dem er svært viktig både for forvaltningen av arter og økosystemer og for den videre utviklingen av næringene. Dette vil også bidra til å oppnå bedre miljøtilpasning og styrket grønn konkurransekraft i havbaserte næringer.

Norge har gjort store fremskritt i forvaltningen av norske havområder med helhetlige forvaltningsplaner. Vi ser verdiskaping og miljø i sammenheng. Helhetlig havforvaltning er en forutsetning for å ta vare på miljøverdiene i havet og sikre grunnlaget for bærekraftig bruk og utvikling for fremtiden.

Regjeringen vil:

- Forsterke og profesjonalisere innsatsen mot marin forsøpling, ved blant annet å øke støtten til ulike former for oppryddingstiltak.
- Ta initiativ til en ny internasjonal avtale mot marin forsøpling.
- Arbeide for å sikre marin vegetasjon og blå skog for å binde karbon og å ivareta marint naturmangfold.
- Ha en offensiv strategi mot marin forsøpling og spredning av mikroplast nasjonalt og internasjonalt.
- Stille krav til utsortering og materialgjenvinning av plast og matavfall fra husholdninger og lignende avfall fra næringslivet. Regjeringen vil utrede nærmere tidsplan og rammer for iverksetting.
- Raskt følge opp EUs kommende direktiv om å redusere miljøkonsekvensene av engangsartikler av plast og fiskeutstyr.
- Styrke forskningen rundt marin forsøpling.
- Utvikle Senter for oljevern og marint miljø i Lofoten og Vesterålen som et nasjonalt og internasjonalt ledende kompetansemiljø for arbeidet med oljevern og mot marin plastforsøpling.
- Samarbeide med kommunene om oppfølging av handlingsplanen mot mikroplast.
- Forbedre kontrollen med avfall innen skipsfart, fiskeri og oppdrett, herunder styrke mottakssystem for avfall fra skip i norske havner.
- Videreutvikle ordningen for innmelding av tapte fiskeredskaper og innføre en tydelig merking av fiskeutstyr.
- Fortsette arbeidet med å rydde opp i massene på sjøbunnen i havne- og fjordområder som er sterkt forurenset av miljøgifter.

- Sikre god oljevernberedskap, havariberedskap, slepebåtkapasitet og overvåking av kystmiljøet.

Biologisk mangfold

Regjeringen mener det er viktig å ta vare på økosystemene våre. Regjeringen vil jobbe for å nå Aichi-målene, og naturmangfoldmeldingen må følges opp i tråd med Stortingets innstilling. Å ta vare på natur er en del av løsningen for å hindre global oppvarming, men det biologiske mangfoldet utgjør også en kjerne i hele vårt livsgrunnlag. Tap av natur kan få store konsekvenser. Det er et nasjonalt mål at et representativt utvalg av norsk natur som nasjonalparker, naturreservater og landskapsvernområder skal bevares for kommende generasjoner. Regjeringen vil følge Stortingets to rovviltforlik og flertallsvedtaket om ulv.

Regjeringen vil:

- Verne 10 prosent av skogen gjennom både privat frivillig vern og vern av offentlig eide skogarealer.
- Videreføre arbeidet med plan for marine verneområder, med mål om at et representativt utvalg av havområdene vernes.
- Ha et kunnskapsløft for norsk natur og fortsette arbeidet med et økologisk grunnkart for Norge.
- Øke antallet prioriterte arter, utvalgte naturtyper og utvalgte kulturlandskap.
- Sikre levedyktige bestander av de fem store rovviltartene jerv, ulv, bjørn, gaupe og kongeørn.
- Sikre en tydelig geografisk differensiering mellom rovvilt og beitedyr.
- Etablere en uavhengig rovviltklagenemnd som behandler alle klager på vedtak om kvoter for jakt og felling som er fattet av Miljødirektoratet og rovviltnebdene.
- Vurdere norsk deltakelse i EUs program for miljø og klimainnsats «LIFE 2021-2027».
- Styrke og bedre samspillet med de lokale fellingslagene for å sikre en god lokal forankring av jakten.
- Vurdere å åpne for nye og mer effektive jaktmetoder for uttak.
- Styrke norsk naturforvaltning og bedre forvaltningen av eksisterende verneområder.
- Vurdere suppleringsplanen av nasjonalparkplanen. Lokal medvirkning og aksept er en forutsetning for opprettelse av nye nasjonalparker, men det åpnes for å ta regionale hensyn (for eksempel i Østmarka).
- Ha en handlingsplan for å oppfylle kvalitetsnormen for villaks.
- Stoppe neddyrkingen av myr og restaurere ødelagt myr.
- Legge til rette for økt bevaring av våtmarker.
- Stanse planting av og bekjempe spredningen av fremmede arter med høy eller svært høy økologisk risiko, og fjerne slik arter fra norsk natur.
- Styrke norsk vannforvaltning og følge opp vannforskriften.
- Legge frem en handlingsplan for sjøfugl.
- Følge opp strategien for bier og andre pollinerende insekter med konkrete tiltak.

Miljøgifter og annen forurensing

Forurensning som skjer til vann, jordsmonn, luft og vegetasjon har ofte alvorlige følger for naturen. Miljøgifter samles også opp i næringskjeden. Det er derfor viktig å jobbe for å redusere spredning av miljøgifter og at Norge følger opp internasjonale avtaler om dette.

Regjeringen vil:

- Sette nye, ambisiøse mål for å utfase prioriterte miljøgifter.
- Legge frem en handlingsplan for giftfri hverdag.
- Jobbe for å styrke de internasjonale miljømerkeordningene.
- Redusere lokal luftforurensing.
- Kartlegge og rydde opp i gamle miljøutslipp.
- Sikre tilstrekkelig behandlingskapasitet for farlig avfall i tråd med nasjonale mål og internasjonale forpliktelser.
- Utarbeide en plan for å begrense mengden farlig avfall.
- Evaluere mineralloven for å sikre en bærekraftig ressursutvikling og sikre at miljøhensyn er tilstrekkelig ivaretatt. Evalueringen skal også vurdere sammenhengen mellom miljø- og minerallovgivningen, inkludert en særskilt vurdering av om lovverket for avfallsdeponering i gruveindustrien er tilstrekkelig, og samtidig utrede konsekvensene av et forbud mot nye sjødeponi. Det gis ikke nye utslippstillatelser til sjødeponi for gruveavfall i perioden.

Kulturminnevern

Kulturarven representerer både vår felles historie og store økonomiske og kulturelle verdier, og bidrar til identitet og fellesskapsfølelse. Den bygde kulturarven er også en ressurs i et gjenbruksperspektiv. Ny bruk av gamle bygninger bidrar til å redusere klimagassutslippene og redusere produksjonen av avfall, og er slik sett et bidrag i omstilling til sirkulærøkonomien og et moderne og bærekraftig lavutslippssamfunn. Kulturminner og kulturmiljøer spiller også en sentral rolle i bærekraftig byutvikling.

Regjeringen vil videreutvikle ordninger som motiverer til å bevare både materiell og immateriell kulturarv, og ivareta nye funn slik at også fremtidige generasjoner får glede av viktige kulturminner. Regjeringen vil styrke kulturminnefondet slik at flere private eiere kan få tilskudd til å sette i stand verneverdige eiendommer.

Regjeringen vil:

- Legge frem en ny kulturminnemelding.
- Styrke kulturminnevernet i fylkeskommuner og kommuner gjennom utvidet ansvar, kompetanse og insentiver, men samtidig ivareta det nasjonale ansvaret.
- Synliggjøre kulturminner og kulturhistoriske verdier som en ressurs i samfunnsutviklingen og som del av den samlede miljøforvaltningen, særlig innenfor by- og tettstedsutviklingen.
- Styrke norsk fartøyvern og tilpasse regelverket.

13 – Olje og energi

Norge er rikt på energiresurser. Gjennom en forutsigbar energipolitikk og bruk av velregulerte, markedsbaserte løsninger har disse ressursene skapt grunnlaget for vårt moderne velferdssamfunn. Regjeringen legger opp til at utvinning og foredling av energiresurser skal gi betydelig nærings- og teknologiutvikling i Norge, og bidra til arbeidsplasser og velstand for landets innbyggere. Nå står vi foran store endringer i globale energimarkeder, blant annet som følge av ny teknologi, skjerpet klimapolitikk og stadig økende energietterspørsel. Dette skaper nye utfordringer og muligheter, som regjeringen vil møte med en fremtidsrettet energipolitikk.

Norges posisjon som en av verdens ledende energinasjoner, også innenfor fornybar energi, skal opprettholdes og videreutvikles. Regjeringens overordnede mål i energipolitikken er effektiv og lønnsom utnyttelse av energiresursene, basert på forutsigbare rammevilkår og høy verdiskaping i Norge. Vår forvaltning av energiresursene har skapt en viktig og teknologirettet leverandørnæring som konkurrerer i et internasjonalt marked. Regjeringen vil bruke hele virkemiddelapparatet på en effektiv og samordnet måte, inkludert Norwegian Energy Partners, Innovasjon Norge og utestasjonene, for å bistå norske teknologibedrifter internasjonalt.

Fornybar energi

Våre vannkraftressurser skal forvaltes slik at de kommer våre lokalsamfunn og vår nasjon til gode. Vannkraften har vært, og skal være, et konkurransefortrinn for norsk industri. Omstillingen til et lavutslippssamfunn betyr at fornybare energikilder kommer til å spille en større rolle i energimiksen enn tidligere. Det gir nye muligheter for fornybarnæringene i Norge, både nasjonalt og internasjonalt.

All kraftproduksjon, også produksjon av fornybar kraft, vil kunne innebære miljøkonsekvenser. Gevinsten av økt kraftproduksjon må derfor i de enkelte saker avveies mot andre viktige miljøhensyn som bevaring av biologisk mangfold, villrein, naturopplevelser og friluftsliv.

Den regulerbare vannkraften vil fortsatt være ryggraden i energisystemet vårt. Omleggingen av energiforsyningen i Europa gir store muligheter for verdiskaping i Norge. Med et stadig mer uregulerbart europeisk kraftsystem er vannkraften et fortrinn for Norge. Vi må utnytte de mulighetene dette gir til lønnsom produksjon og foredling av norsk kraft. Derfor vil regjeringen videreutvikle produksjonskapasiteten til norsk vannkraft. Gjennom utveksling av elektrisk kraft med våre naboland kan vi også bidra til klimavennlig omstilling i Europa. Regjeringen vil derfor sørge for gode og stabile rammebetingelser for kraftproduksjon, samtidig som også naturhensyn ivaretas.

Norge har i dag en nær utslippsfri elektrisitetsproduksjon på fastlandet. Store deler av energiforsyningen vår er allerede basert på fornybare energikilder. Regjeringen vil legge til rette for en mer effektiv og klimavennlig bruk av energi i flere samfunnssektorer.

Regjeringen mener at driften av kraftsystemet og krafthandelen så langt som mulig må baseres på markedsmessige løsninger. Et veldrevet og effektivt strømnnett gir norske kraftkunder bedre forsyningsikkerhet og mer forutsigbare strømpriser. Et velfungerende kraftmarked øker elektrisitetens bidrag til verdiskapingen i Norge.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for samfunnsøkonomisk lønnsom produksjon av fornybar energi i Norge.
- Sikre et moderne og fleksibelt strømnnett, blant annet ved at alle energiforetak med inntektsramme fastsatt av Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) og mer enn 10.000 kunder må gjennomføre funksjonelt skille.
- Utrede og fremme tiltak for å utjevne nettleien for alle forbrukere gjennom et mest mulig effektivt organisert strømnnett.
- Sikre at norsk industri kan dra nytte av våre fornybare ressurser.
- Legge til rette for et grønt skifte med større vekt på fornybar energi, der ren energi brukes til å fase ut fossil energi i andre sektorer.
- Utvikle norsk næringsliv gjennom satsing på klimateknologi som kan være lønnsom over tid. Staten må legge til rette for dette gjennom forutsigbare rammevilkår, forskning, utvikling og støtte til piloter, demonstrasjon, risikoavlastning og markedsintroduksjon for ny teknologi.
- Legge til rette for utviklingen av nye teknologier og markedsløsninger som bidrar til å styrke forsyningssikkerheten.
- Bidra til realisering av demonstrasjonsprosjekt for flytende havvind, bølgekraft og tidevannskraft.
- Videreutvikle energisamarbeidet i Norden og med EU, og aktivt ivareta norske synspunkter og norske forbruker- og næringslivsinteresser, blant annet innen markeds- og regelverksutviklingen.
- Opprettholde, og gradvis styrke, mulighetene for egenprodusert energi for husholdninger, borettslag og landbruket.
- Legge til rette for energieffektivisering i alle deler av norsk økonomi, og gjennomføre EUs energieffektiviseringsdirektiver med nødvendige tilpasninger.
- Realisere målet om 10 TWh energisparing i bygg innen 2030.

Olje og gass

Norges petroleumsressurser tilhører det norske folk. Olje- og gassnæringen har vært en bærebjelke for norsk økonomi de siste tiårene. De kommende årene vil olje- og gassnæringen fortsatt spille en nøkkelrolle i norsk økonomi, og bidra i betydelig grad til finansieringen av det norske velferdssamfunnet.

Hovedmålet i regjeringens petroleumpolitikk er å legge til rette for lønnsom produksjon av olje og gass i et langsiktig perspektiv. Regjeringen vil videreføre en stabil og langsiktig petroleumpolitikk. Letepolitikken skal bidra til dette. Nye, lønnsomme funn som sikrer inntekter, verdiskaping og sysselsetting er viktig for å opprettholde vårt velferdssamfunn.

På sikt vil den globale etterspørselen etter olje og gass påvirkes av at de enkelte land gjennomfører klimatiltak som følge av at verden må nå klimamålene fra Paris-avtalen. Dette krever en omstilling fra fossil til fornybar energibruk og -produksjon, noe som vil få betydning også for norsk olje- og gassproduksjon. Ved beslutninger om nye utbygginger av olje- og gassfelt må klimarisikoen innarbeides i beslutningsgrunnlaget.

Gass fra norsk sokkel er på kort til mellomlang sikt en del av løsningen når kull skal fases ut i europeisk energiproduksjon, og vil bidra i overgangen til et fornybart lavutslippssamfunn i Europa. Regjeringen vil derfor legge til rette for fortsatt eksport av naturgass til Europa.

Det er lang tradisjon i Norge for at våre viktigste havnæringer kan utvikle seg side om side og ivareta miljøverdiene i våre havområder. Gjennom forvaltningsplanene for de ulike havområdene sikrer vi at ulike hensyn veies mot hverandre. Regjeringen vil videreføre dagens system med jevnlige oppdateringer og revidering av forvaltningsplanene.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for lønnsom produksjon av olje og gass, blant annet gjennom forutsigbare rammevilkår.
- Vurdere og følge opp anbefalingene og vurderingene fra klimarisikoutvalget, og stille krav til at selskapene synliggjør klimarisiko i sine utbyggingsplaner.
- Understøtte næringens arbeid med å øke verdiskapingen gjennom effektivisering, digitalisering og innovasjon.
- Videreføre dagens praksis med jevnlige konsesjonsrunder på norsk sokkel for å gi næringen tilgang på nye letearealer.
- Sette helhetlige rammer for næringsvirksomhet til havs, herunder sette områdespesifikke rammer for petroleumsvirksomhet i forvaltningsplanene for havområdene. Ved revidering av Forvaltningsplanen for Barentshavet og Lofoten vil regjeringen legge vekt på miljøfaglige råd i eller nær verdifulle og sårbare områder (SVO).
- Gjennomføre 25. konsesjonsrunde etter at revidering av Forvaltningsplanen for Barentshavet og Lofoten er ferdig behandlet, og ved utlysning legge vekt på miljøhensyn i tråd med forvaltningsplanen.
- Fortsette kunnskapsinnhenting gjennom videre kartlegging av petroleumsressursene, også i områder som ikke er åpnet for petroleumsvirksomhet.
- Ikke åpne for petroleumsvirksomhet, eller konsekvensutrede i henhold til petroleumsloven, i havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja i perioden 2017-2021, og ikke iverksette petroleumsvirksomhet ved Jan Mayen, iskanten, Skagerak eller på Mørefeltene. Fastslå definisjonen av iskanten i forbindelse med revidering av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, og i lys av anbefalinger fra Faglig forum.
- Videreføre kvoteplikt og CO₂-avgift som hovedvirkemidler i klimapolitikken på norsk sokkel, og samtidig opprettholde strenge miljøkrav til norsk oljeproduksjon.
- Oppdatere «kraft fra land»-studien fra 2008 og i den forbindelse vurdere å utvide utredningskravet om kraft fra land til også å gjelde andre klimaløsninger.
- Vurdere om det kan innføres krav om lav- og nullutslippsløsninger for nye driftsfartøy i fremtidige tillatelser til petroleumsproduksjon.
- Legge til rette for å videreutvikle både olje- og gassvirksomheten og andre havnæringer.
- Videreføre satsingen på petroleumsbasert forskning for å øke verdiskapingen, styrke internasjonal konkurransekraft og redusere klima- og miljøpåvirkningen fra virksomheten.
- Stille strenge klimakrav til produksjonsfasen på felt på norsk sokkel, herunder krav til beste tilgjengelige teknologi.
- Legge til rette for at norsk petroleumsindustri fortsatt skal være ledende, også på helse, miljø og sikkerhet.
- Bidra til en god oljevernberedskap, i samarbeid med private aktører.

Havbunnsmineraler

Det kan på lang sikt være potensial for lønnsom utvinning av havbunnsmineraler fra norsk sokkel. Samtidig må slik mineralutvinning skje på en miljømessig forsvarlig og bærekraftig måte. Regjeringen vil forvalte havbunnsmineraler i tråd med forslaget til ny havbunnsminerallov, og vurdere åpning av deler av norsk sokkel for kommersiell og bærekraftig utvinning av havbunnsmineraler.

Klimatilpasning

Et klimatilpasset samfunn er i stand til å begrense eller unngå skader som følge av klimapåvirkning. Økte og mer intense nedbørmengder gjør at elver og bekker finner nye veier. Nye områder blir mer flom- og rasutsatte. Klimaendringene gjør arealplanleggingen mer krevende. Dette krever økt kompetanse i kommunene.

Regjeringen vil:

- Fortsette arbeidet med forebygging av flom- og skredskader gjennom kartlegging, varsling, sikringstiltak og arealplanlegging.
- Følge opp Overvannsutvalgets innstilling.
- Stimulere til økt forskning på klimatilpasning.
- Videreføre sektorprinsippet der hver sektor er ansvarlig for klimatilpasning innen sitt område.
- Samarbeide med kommunene for å sette dem bedre i stand til å håndtere nye utfordringer som følge av klimaendringene, inkludert et forbedret tilbud fra NVE for veiledning om arealplanlegging.

14 – Samferdsel

God infrastruktur er en grunnpilar i et moderne samfunn, og regjeringen vil fortsette å bygge ut et toppmoderne samferdselsnett i hele Norge. Det er viktig med god infrastruktur både for å få varer og tjenester frem til de store markedene og for å skape gode bo- og arbeidsmarkedsregioner.

Avstandsulempene skal reduseres slik at distrikt og by knyttes tettere sammen, og regjeringen vil gjøre samferdselsnettet til en konkurransefordel for Norge og norsk næringsliv. Bedre infrastruktur skal gi en enklere og tryggere reisehverdag med reduserte miljøkonsekvenser, kortere reisetider, økt mobilitet og sterkere konkurransekraft i hele landet.

God infrastruktur gir stor nytte for samfunnet, og regjeringen legger til grunn at vi skal få enda bedre mobilitet for folk og næringsliv. Samtidig må vi jobbe for at negative sider reduseres. Reduksjon av støy, ulykker og forurensing er spesielt prioriterte områder for regjeringen.

Regjeringen vil videreutvikle infrastruktur og transportløsninger basert på ny og moderne teknologi, og vektlegge vedlikehold og investeringer i ny kapasitet. Nasjonal transportplan 2018–2029 (NTP) danner grunnlag for regjeringens politikk og innebærer et historisk samferdselsløft.

Regjeringen vil legge til rette for betydelige kutt i klimagassutslippene fra sektoren. Ny teknologi, økt bruk av biodrivstoff, utbygging av infrastruktur for nullutslippskjøretøy og skatte- og avgiftspolitikken vil være viktige virkemidler for å nå målet om at Norge skal bli et lavutslippssamfunn i 2050.

Regjeringens satsing på gods-, kollektiv-, gang- og sykkeltiltak og grønn skipsfart vil også bidra til å redusere utslipp fra sektoren. Innfasing av nullutslippsteknologi har allerede bidratt til fallende klimagassutslipp fra norske personbiler, og regjeringen vil fremover særlig legge til rette for økt bruk av nullutslippsløsninger for tungtransporten og andre tunge kjøretøy som for eksempel busser.

Regjeringen skal jobbe for å ivareta sikkerheten for alle som benytter norsk infrastruktur, både til lands, til vanns og i luften. Arbeidet med innfasing av stadig sikrere transportmidler og bedre infrastruktur bidrar til dette. Regjeringen vil ha oppmerksomhet på økt kunnskap, gode holdninger og trygg adferd i trafikken. Trafikksikkerhetsarbeidet skal styrkes, og frivillige organisasjoner skal spille en viktig rolle. Regjeringen vil bidra til å bygge god trafikkforståelse og trafikkultur. Barnas sikkerhet og trygghet må vektlegges i all samferdselsplanlegging.

Målene fra NTP 2018-2029 knyttet til nullutslippskjøretøy ligger fast. Forbedringer av teknologisk modenhet i de ulike delene av transportsektoren, slik at nullutslippsløsninger blir konkurransedyktige mot fossile transportløsninger, ligger til grunn for målene om utslippsreduksjoner.

Regjeringen vil:

- Legge til grunn ambisjonene i Nasjonal Transportplan 2018-2029.
- Legge til grunn at balansen mellom vei og kollektivtrafikk opprettholdes i tråd med planen i fire-årsperioden, og ha spesielt fokus på kostnadskontroll og økt samfunnsnytte i prosjektene.
- Fortsette arbeidet med innfasing av ny teknologi i kjøretøy og trafikkavvikling.
- Åpne for mer bruk av statlig plan, redusere planleggingstiden og samordne offentlige innsigelser bedre.
- At fremtidige nasjonale transportplaner gjøres mer overordnede og strategiske for å sikre en mer kostnadseffektiv og helhetlig utbygging, og strømlinjeforme NTP-prosessen slik at neste

NTP i større grad utarbeides med økt politisk styring i planfasen og tidlig involvering av relevante aktører.

- Sørge for at arealplanlegging samordnes bedre med utbygging av infrastruktur.
- Følge opp ambisjonen om å overføre gods fra vei til sjø og bane, og prioritere godstiltak som reduserer klimagassutslippene.
- Redusere klimagassutslipp fra sektoren ved å fase inn null- og lavutslippsteknologi, øke omsetningen av bærekraftig biodrivstoff og føre en målrettet skatte- og avgiftspolitik.
- Ta i bruk ulike teknologiske nullutslippsløsninger for tyngre kjøretøy.
- Ha gode vilkår for godstransporten og bidra til ryddige konkurranseforhold i næringen.
- Arbeide aktivt mot liberalisering av kabotasjereguleringen og redusere omfanget av ulovlig kabotasje.
- Sikre mulighet til å holde tilbake kjøretøy som bryter regler for kabotasje eller som begår annen transportkriminalitet.
- Sikre målrettet kontroll av transportnæringen langs vei, i bedrift og terminal, og legge til rette for effektiv håndheving gjennom godt formalisert samarbeid og deling av informasjon mellom håndhevingsmyndighetene.
- Vurdere økt bruk av gebyr som reaksjon ved mindre alvorlige overtredelser av regelverk.
- Sørge for at en større del av kontrollressursene målrettes inn mot næringstransporten.
- Skape et mer fleksibelt utdanningsløp for trafikklærere direkte rettet mot yrkessjåførfaget, og på den måten bedre både kapasitet og kvalitet i sjåførutdanningen.
- Doble infrastrukturfondet til 200 mrd. kroner over to år.

Veinettet

Regjeringen vil arbeide for en trygg, effektiv og fremtidsrettet veitransport med redusert reisetid. Gode hovedferdselsårer mellom landets regioner er viktig for å bidra til lønnsomhet for næringslivet og tungtransporten, og en effektiv persontransport. Gode veiløsninger betyr kortere reisetid, mindre miljøbelastning og økt trafikksikkerhet. Regjeringen vil fortsette å redusere vedlikeholdsetterslepet i veisektoren. Veireformen skal videreføres, og arbeidet med å få ned kostnadene ved veibygging skal fortsette.

Regjeringen vil fortsette det målrettede arbeidet med å innfri nullvisjonen ved å videreføre satsingen på innfasing av stadig tryggere kjøretøy, bygging av trygge og effektive bil-, gang- og sykkelveier i tillegg til holdningsskapende arbeid. Regjeringen vil særlig vektlegge vekst og utvikling i distriktene. Mange steder i Norge er folk helt avhengige av bil i hverdagen, både privat og i næringsssammenheng, og dette danner utgangspunktet for politikken på området.

Regjeringen vil:

- Legge til grunn en nullvisjon for hardt skadde og drepte i trafikken og prioritere holdningsskapende arbeid, vedlikehold og fornying av infrastrukturen og møtiefrie hovedveier for å øke trafikksikkerheten.
- Øke Nye Veiers portefølje i kommende NTP, både når det gjelder antall prosjekter og finansiering slik at veiselskapet får økt ansvar for oppfølging av NTP på de viktigste europaveiene.

- Fortsette arbeidet med å modernisere Statens vegvesen, med mål om større handlingsrom og mer effektiv tjenesteproduksjon.
- Sikre et desentralisert tilbud innen trafikant- og kjøretøyområdet i Statens vegvesen, blant annet gjennom økt bruk av teknologi og samarbeid med private aktører.
- Vurdere i kommende NTP hvordan staten kan bidra til at enkelte fylkesveier med høy andel tungbiler og eksport best mulig kan rustes opp.
- Planlegge og bygge nye veistreknings med et langsiktig perspektiv, slik at det tas høyde for en eventuell fremtidig kapasitetsutvidelse, hensyntatt kostnader.
- Legge til grunn Barnas Transportplan som en viktig del av NTP-arbeidet.
- Prioritere skoleveiene og barns trafiksikkerhet.
- Stille krav om utslippsfrie eller fornybare løsninger i alle offentlige ferge- og hurtigbåtanbud, der det ligger til rette for dette.
- Begrense bruken av streknings-ATK (automatisk trafikkontroll).
- Vurdere endringer i fartsgrenser slik at de er bedre tilpasset veiens beskaffenhet og moderne kjøretøy, herunder vurdere økt fartsgrense på de beste motorveiene.
- Åpne for fartsgrense på 120 km/t der dette gir økt samfunnsøkonomisk nytte og trafiksikkerheten blir ivaretatt.
- Legge til rette for at trafikanter kan få mer informasjon om bil- og sjåførrelaterte tjenester, slik som skilting til energipunkter, overnatting, spisesteder, knutepunkt og kulturattraksjoner.
- Legge frem en rasteplassstrategi.
- Legge vekt på behovene til bil- og motorsykkelenusiaster der kjøretøy brukes til fritid og hobby.
- Utrede ytterligere forenkling av førerkortkravene.
- Fortsette arbeidet med å forenkle kjøretøytekniske regler.
- Fortsette arbeidet med å effektivisere bompengesektoren for å redusere bompengbelastningen for bilistene.
- Innføre fradrag for bompengeutgifter.
- Sikre at utenlandske vogntog betaler bompenger og andre avgifter.
- Redusere bompengandelen i nye veiprojekter i kommende NTP.
- At bom på sidevei som hovedregel skal unngås, med mindre det er nødvendig for å realisere prosjektet.
- Fortsette reduksjonen av takster i eksisterende bomprosjekter gjennom å doble bevilgningene til tilskuddsordningen for redusert bompengbelastning.
- At bompengandelen i nye prosjekter ligger fast eller reduseres når kostnadene ved prosjektet reduseres.
- Åpne for lengre nedbetalingstid for bompenggjeld i fergeavløsningsprosjekter.
- Innføre statlig delgaranti for bompengelån til riksveiprojekter i fylker som er nær grensen for hvor mye garantier de kan stille, der ordningen gir en reell risikodeling mellom stat og fylke.

Jernbane, bymiljø og kollektivtransport

Urbanisering er en global trend som øker behovet for gode og miljøvennlige transportkjeder i byområdene. Regjeringen vil legge til rette for at flere kan velge sin hverdagsreise gjennom kollektive løsninger. Regjeringen har som mål at all vekst i persontrafikken i byene skal tas av kollektivtransport, sykkel og gange. Regjeringen legger blant annet til grunn et mål om at

sykkelandelen i byene skal være på 20 prosent og at staten skal bidra med 50 prosent finansiering av store kollektivprosjekter i de største byene, i tillegg til økt satsing på bymiljøavtaler og byvekstavtaler.

I NTP slås det fast at persontransportveksten i byområdene skal tas av kollektivtransport, sykkel og gange («nullvekstmålet»). Målet ligger til grunn for byvekstavtalene, og detaljer om hvordan oppnåelse blir målt i hvert geografiske virkeområde skal bestemmes i den enkelte avtale. Målet skal videreutvikles i forbindelse med neste NTP, i tråd med teknologiutviklingen med vekt på å redusere utslippene.

Jernbane er et viktig transportmiddel som er spesielt godt egnet for pendling i befolkningstette strøk og for godstransport på lengre distanser. Regjeringen vil fortsette den kraftige satsingen på jernbane gjennom økt vedlikehold og investeringer i økt kapasitet. Regjeringen vil fortsette arbeidet med å effektivisere sektoren for å få mest mulig jernbane igjen for pengene, herunder et bedre tilbud til de reisende. Det er også et mål for regjeringen at mer gods kan fraktes på jernbanen for å redusere miljøbelastningen fra tungtransporten.

Regjeringen vil:

- Følge opp jernbaneprioriteringene i NTP.
- Prioritere og følge opp Jernbanedirektoratets fremdriftsplan for InterCity-utbyggingen.
- Igangsette strekningsvise høyhastighetsutredninger for jernbane i tråd med NTP.
- Fullføre jernbanereformen for å oppnå en bedre organisering av sektoren, og sikre at staten kjøper jernbanetjenester fra tilbyderne som gir et best mulig tilbud for pengene.
- Legge til rette for effektiv godstransport på jernbanen gjennom realisering av godsstrategien i NTP.
- Ta initiativ til en skandinavisk jernbanestudie i samarbeid med Sverige og Danmark.
- Fortsette utbyggingen av effektive løsninger for kollektivtransport, gange og sykkel i byområdene gjennom etablering av byvekstavtaler og belønningsordninger i tråd med NTP.
- Liberalisere ekspressbusspolitikken fullt ut for usubsidierte ekspressbusser.
- Være en pådriver for å utvikle europeiske standarder for ladeløsninger for busser.
- Vurdere om byggeforskriftene utgjør en barriere for etablering av ladeinfrastruktur.
- Åpne for økt bruk av delingsøkonomi i persontransporten innenfor et regelverk og krav til tilbyderne som er forutsigbare.
- Prioritere innfartsparkering både i tråd med gjeldende NTP, og prioritere dette høyt også i neste NTP.
- Prioritere bedre sikkerhet for myke trafikanter i byområdene, gjennom utbygging av gang- og sykkelveier og andre sikkerhetstiltak.
- Legge bedre til rette for motorsykkel som et miljøvennlig og arealeffektivt transportalternativ i de største byene.
- Gjennomgå kjøreveisavgiften på jernbane.
- Gjennomføre ett prøveprosjekt med dynamiske fartsgrenser i byene slik at farten kun kan reduseres på dager med særlig høy luftforurensing.
- Gi økonomisk støtte til ladestasjoner og ladepunkt i borettslag, sameier og garasjelanlegg.

Luftfart

Luftfarten er en sentral del av det norske transportnettet, og regjeringen vil sikre at Norge har en god og fremtidsrettet infrastruktur for luftfart. Den er spesielt viktig for store deler av distriktene og er en forutsetning for verdiskaping i hele landet. Regjeringen vil føre en konkurranseorientert luftfartspolitik som bidrar til utviklingen av en konkurransedyktig norsk luftfartsnæring. Luftfarten er inne i en spennende utvikling der ny teknologi vil gi helt nye muligheter for redusert miljøbelastning og økt transporttilbud.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for bruk av elektriske fly.
- Legge til rette for økt bruk av biodrivstoff i fly.
- Samarbeide med Russland om overflyvningsrettigheter.
- Sørge for gode og rettferdige rammevilkår for ikke-statlige flyplasser.
- Legge til rette for at kommuner og private kan delta i utvikling av og rundt flyplasser.
- Bidra til økt eksport av sjømat og annen cargo fra norske lufthavner.
- Restrukturere luftfartsavgiftene med sikte på økt konkurransekraft for norsk luftfart.
- Gjøre ordningen med forenklet transfer på Gardermoen permanent.
- Utrede en ordning der Vinmonopolet kan delta i konkurranse om å drifte taxfreesalget på flyplassene. Regjeringen vil avvende denne utredningen før det tas stilling til dette spørsmålet. En forutsetning for valg av løsning er at det ikke går utover Avinors mulighet til å sikre grunnlaget for en desentralisert flyplasstruktur og de privatdrevne flyplassenes eksistens, eller bidra til å svekke grunnlaget for Vinmonopolet.

Post og elektronisk kommunikasjon

Regjeringen satser på digital infrastruktur der Norge er i verdenstoppen. Den digitale infrastrukturen får en stadig større og viktigere rolle i takt med den raske digitaliseringen av samfunnet, både for nye og eksisterende tjenester og bruksområder. Regjeringen vil legge til rette for god bredbåndsinfrastruktur og 4G/5G-dekning over hele landet. Videre vil regjeringen satse på å sikre trygge alternative kjernenett, og ytterligere fiberkabler til utlandet.

Regjeringen vil fortsette arbeidet med å tilrettelegge for sunn konkurranse, høye investeringer og økt sikkerhet. Regelverket må bidra til å holde kostnadene nede. Kommersielle aktører har økt sine investeringer kraftig og står for den største delen av utbyggingen av både mobil nettdekning og bredbånd til husstander. Kommersielle investeringer vil være svært viktig for å nå målene om god dekning i hele landet, men det er naturlig at staten bidrar i områder hvor dette ikke er mulig.

Regjeringen vil fortsette å prioritere arbeidet med å gjøre den digitale infrastrukturen sikker og robust og samtidig sikre at alle skal ha tilgang til internett, slik at det ikke er boområder og næringsliv som ikke har dekning.

Regjeringen vil sikre et godt og likeverdig posttilbud over hele landet, tilpasset den endrede etterspørselen etter posttjenester.

Regjeringen vil:

- Legge til rette for bruk av intelligente trafikksystemer, autonome løsninger og annen ny teknologi i transportsektoren der det gir bedre kapasitetsutnyttelse, økt trafiksikkerhet og et bedre tilbud til de reisende.
- Gjennomføre en omfattende evaluering av norske lover og regler med sikte på å identifisere unødvendige regler som hindrer eller forsinker bruk av transportteknologi og IKT-løsninger.
- Legge til rette for pilotprosjekter for selvkjørende kjøretøy med hovedfokus på kollektivtrafikken.
- Sikre at alle innbyggere har mulighet for tilgang til internett i hjemmet.
- Legge til rette for økt bredbåndsutbygging, blant annet gjennom å videreføre statlige bidrag til bredbåndsbygging i distriktene.
- Utrede hvordan det kan legges til rette for en markedsdrevet vei til «gigabitsamfunnet».
- Oppdatere «Digital Agenda» i løpet av perioden.
- Prioritere arbeidet med sikkerhet i den norske digitale infrastrukturen.
- Legge frem en strategi for sikker og robust nasjonal ekom-infrastruktur.

Kyst

Nærskipsfarten har en lang historie i Norge og er en viktig del av transporttilbudet langs kysten. For transport inn og ut av Norge står godstransport på sjøen for 80 prosent, og for innenrikstransport ca. 50 prosent.

Regjeringen vil legge til rette for at mer gods fraktes på kjøll og at skipsfarten fortsatt utvikler seg i en mer miljøvennlig retning. Regjeringen vil fortsatt prioritere sikkerhet og beredskap i maritim sektor.

Regjeringen vil legge frem en ny havne- og farvannslov for å styrke sjøtransportens konkurransevne. Loven vil bidra til sikker og effektiv sjøtransport, og bygge oppunder næringsutvikling og vekst.

Regjeringen vil:

- Legge frem en ny havne- og farvannslov.
- Legge til rette for autonom kystseilas.
- Redusere vedlikeholdsetterslepet på kystinstallasjoner langs kysten.
- Satse på sjøsikkerhet og tiltak mot maritim forurensing, herunder oljevernberedskap.
- Bruke insentivordninger for nærskipsfart som virkemiddel for å redusere de totale utslippene fra godstransporten.
- Forbedre og utdype farleder inn til de viktigste byene og havnene.
- Vurdere bruk av internasjonale standardskipsstørrelser i forbindelse med større farledsprosjekter der dette er aktuelt.
- Fortsette arbeidet med digitalisering av kart.
- Utvikle Senter for oljevern og marint miljø i Lofoten og Vesterålen som et nasjonalt og internasjonalt ledende kompetansemiljø for arbeidet med oljevern og mot marin plastforsøpling.

15 – Forsvar

Statens viktigste oppgave er å sørge for innbyggernes trygghet og sikkerhet. Forsvars- og sikkerhetspolitikken må bygge på avspenning, avskrekking, beroligelse, konfliktforebygging og sikkerhet og stabilitet i våre nærområder, samt arbeid for å forhindre at internasjonal terrorisme sprer seg. Regjeringens utgangspunkt er at Norges sikkerhet best ivaretas gjennom internasjonalt samarbeid, forpliktende allianser, økt handel og dialog med flest mulig land. Norge skal være en forutsigbar partner, og vår deltakelse i internasjonale operasjoner er et viktig bidrag til både vår egen og alliertes sikkerhet. Nordområdene forblir Norges viktigste strategiske ansvarsområde. Stortingsforlikene om Langtidsplanen for Forsvaret (LTP) og Landmaktproposisjonen sett i sammenheng danner grunnlaget for forsvarspolitikken.

Norges sikkerhetspolitiske omgivelser er i endring. Situasjonen i våre nærområder og i Europas randsone har blitt mer uforutsigbar. Globale forhold endres raskere og påvirker oss sterkere enn tidligere. Internasjonal terrorisme, organisert kriminalitet og cybertrusler utfordrer oss på måter som dagens etablerte sikkerhetsstrukturer ikke er beredt på. Summen av disse utfordringene stiller nye krav til hvordan Forsvaret må innrettes.

Regjeringen ønsker å videreutvikle forsvaret, slik at det er godt rustet til å sikre Norges interesser, vår suverenitet og til å oppfylle våre NATO-forpliktelser. Regjeringen vil prioritere operativt forsvar, kampkraft og utholdenhet i alle forsvarsgrenene. Forsvarsorganisasjonen skal være kostnadseffektiv og profesjonell, innenfor forsvarlige økonomiske rammer som sikrer ressurser til trening, vedlikehold, investeringer og rekruttering av egnet og motivert personell.

De som har vært i internasjonal tjeneste må få god oppfølging. Veteraner må få den anerkjennelsen de fortjener. Regjeringen vil stimulere til at flere kommuner lager egne veteranplaner, gjerne i samarbeid med veteranorganisasjonene, slik at veteraner får god lokal oppfølging. Regjeringen vil også arbeide for regional koordinering av innsatsen for veteraner. Kommunene og fylkene skal oppmuntres til å støtte lokale velferdsorganisasjoner økonomisk og til å stille egnede lokaler til disposisjon for organisasjonenes arbeid.

Regjeringen vil:

- Fortsette med en reell styrking av Forsvaret og sikre balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi. I tråd med enigheten fra NATO-toppmøtet i Cardiff vil regjeringen ta sikte på at Norge beveger seg ytterligere i retning av toprosentmålet.
- Videreutvikle landmakten, blant annet gjennom fortsatt styrking av Hæren og Heimevernet, anskaffelse av nytt kampluftvern og artilleri og delt helikopterløsning Rygge/Bardufoss som sikrer dedikert støtte til spesialstyrkene.
- Anskaffe moderne stridsvogner med sikte på innfasing fra 2025 og sørge for levetidsforlengelse av eksisterende stridsvognkapasitet frem til nye stridsvogner er operative.
- Bekjempe internasjonal terrorisme ved bruk av politiske og økonomiske virkemidler og gjennom deltakelse i internasjonalt samarbeid.
- Beholde allmenn verneplikt for kvinner og menn.
- Styrke Hæren og Heimevernet i nord.

- Styrke den sjømilitære tilstedeværelsen og forsvaret av kysten i nord, samt sikre tilstrekkelig helikopterkapasitet for Kystvakten.
- Investere i fremtidsrettede, strategiske kapasiteter og etterretning for å sikre god situasjonsforståelse, suverenitetshevdelse og kontroll i nordområdene.
- Vurdere konsekvensene av KNM «Helge Ingstad»-forliset med sikte på å opprettholde Forsvarets operative evne.
- Tillate tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk informasjon, utformet slik at det både øker vår beskyttelsesevne mot trusler mot rikets sikkerhet og ivaretar sentrale menneskerettigheter og personvernforpliktelser. Venstre tar forbehold om mulig dissens i regjering når denne saken kommer til behandling.
- Opprettholde Norges NATO-forpliktelser, og sikre fortsatt norsk innflytelse i NATO gjennom aktiv deltakelse i politiske og militære fora.
- Videreutvikle den sikkerhetspolitiske dialogen med EU, og søke å delta aktivt i EUs sikkerhets- og forsvarspolitiske fora, samtidig som våre NATO-forpliktelser ivaretas.
- Videreutvikle det nordiske forsvarssamarbeidet (NORDEFKO) der det er naturlig, som et supplement til samarbeidet med våre allierte i NATO.
- Styrke arbeidet med å håndheve og få flere land til å ratifisere konvensjonen om forbud mot landminer og klasevåpen. Norge bør ta aktivt del i arbeidet med destruksjon av klaseammunisjon.
- Styrke norsk forsvarsindustri gjennom aktiv bruk av industrisamarbeidsavtaler ved anskaffelser der det er formålstjenlig.
- Etablere en funksjon for teknologikoordinering for å sikre at større anskaffelser gjennomføres kostnadseffektivt og tilpasses fremtidens militære krav og behov.
- Videreutvikle samarbeidet med alliansepartnere om anskaffelser av forsvarsmateriell.
- Følge opp effektiviseringsarbeidet i forvaltning og administrasjon av bygg og anlegg i Forsvaret, for å sikre rasjonell drift og høy kvalitet på tjenestene.
- Etablere et masterprogram innenfor sikkerhet og beredskap, hvor deltakere fra Forsvaret, Politiet, DSB, NSM, departementene og andre relevante aktører utdannes til samarbeid mellom sektorene og en felles forståelse for sikkerhets- og beredskapsarbeid.
- Sikre at de som har vært i internasjonal tjeneste får god oppfølging, og gi veteraner den anerkjennelsen de fortjener.
- Følge opp arbeidsgruppen som gjennomgår og vurderer de eksisterende erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner med psykiske belastningsskader.
- Legge til rette for etterbruk av fasiliteter på Andøya flystasjon så raskt som mulig, gjennom en samhandlingsavtale som gir gode muligheter for både sivile aktører og eventuelt mottak av allierte styrker.
- Legge til rette for tettere samarbeid mellom forsvarssektoren og det sivile samfunn for å styrke den nasjonale beredskapen, forsvarsevnen og totalforsvaret.

16 – Utenriks og utvikling

Utvikling

Regjeringens hovedmål i utviklingspolitikken er å bidra til å bekjempe fattigdom og fremme økonomisk utvikling og velferd i utviklingsland. Regjeringen vil bidra til å nå FNs bærekraftsmål innen 2030 og støtte opp om utviklingslandenes mål om å bli uavhengige av bistand.

Regjeringen vil videreføre de fire tverrgående hensynene i norsk utviklingspolitikk: anti-korrupsjon, miljø, likestilling og menneskerettigheter.

Aldri før har så mange blitt løftet ut av fattigdom, og utviklingen de siste tiårene viser at markedsøkonomi og internasjonal handel er viktige forutsetninger for bekjempelse av fattigdom.

Regjeringens politikk tar utgangspunkt i at alle mennesker har universelle rettigheter som statene skal verne om. Regjeringen vil derfor styrke kampen for grunnleggende menneskerettigheter.

Regjeringen vil bidra til å bekjempe vold og undertrykking, og rette særlig oppmerksomhet mot utsatte grupper som kvinner, barn, religiøse minoriteter, personer med nedsatt funksjonsevne og seksuelle minoriteter.

Solide samfunnsinstitusjoner, økonomisk og politisk åpenhet, sterke sivilsamfunn, maktspredning, en velfungerende rettsstat og et privat næringsliv med høy verdiskaping, er nøkler til økonomisk fremgang og et bærekraftig velferdssamfunn. En god fordeling av ressurser bidrar til at den økonomiske fremgangen kan komme alle til gode, også de fattige.

Regjeringen vil styrke rammevilkårene for næringsutvikling i utviklingsland. Norske investeringer og kompetanse er etterspurt i mange utviklingsland. Et sterkere samarbeid med norsk næringsliv vil skape flere jobber og bidra til fattigdomsreduksjon og økonomisk vekst.

Regjeringen vil videreutvikle Norges ledende rolle innen global helse og utdanning. Utdanning og helse er avgjørende for at hvert menneske kan realisere sitt potensial, kjenne og sikre sine rettigheter og bidra til samfunnet. At utviklingsland investerer mer i egen befolkning er en grunnleggende forutsetning for fattigdomsreduksjon. Arbeidet med å sikre retten til utdanning, særlig for jenter, må fortsette.

Regjeringen vil ta en lederrolle i arbeidet med rene og rike hav. God forvaltning av marine ressurser, bidrar til verdiskaping, nye jobber og mer mat til en voksende befolkning. Innsats mot marin forurensing og plast i havet skal prioriteres og bedre avfallshåndtering blir viktig for å løse problemet.

Klima og miljø skal være sentrale satsingsområder i utviklingspolitikken. Det skal bli lagt økende vekt på klimatilpasning og på målrettede og kostnadseffektive klimatiltak som utvikling av fornybar energi.

Mange utviklingsland er rike på ressurser som verden trenger. Det er viktig at ressursene kan utvinnes på en bærekraftig måte, og med respekt for grunnleggende rettigheter.

For å nå FNs bærekraftsmål er det anslått at minst 90 prosent av finansieringen må komme fra landene selv. Regjeringen vil derfor bidra til nasjonal ressursmobilisering gjennom kapasitets- og kompetanseprogrammer i Kunnskapsbanken, styrkede skattesystemer og økt skattegrunnlag gjennom jobbskaping og næringsutvikling.

Norsk bistand skal være ubunden, effektiv og resultatorientert. Regjeringen vil ha tydelige resultatmål i alle bistandsprogrammer.

Regjeringen vil ta en pådriverrolle for økt bruk av ny teknologi og digitalisering, for å bidra til større effektivitet og bedre resultater i utviklingsprogram, og legge til rette for at utviklingsland kan dra nytte av moderne teknologi.

Nasjonale myndigheters egeninnsats og politiske eierskap til egen utvikling er en forutsetning for norsk støtte. Bærekraftsmålene vektlegger prinsippet om at «ingen skal utelates», og regjeringen vil derfor styrke fattigdomsorienteringen i utviklingssamarbeidet. Derfor vil andelen av norsk bistand som går til de minst utviklede landene (MUL), særlig i Afrika sør for Sahara, trappes opp frem mot 2021. Bistand som gis til sårbare stater, skal prioriteres til de landene med størst fattigdom og ustabilitet. Den tematiske og geografiske konsentrasjonen av bistanden skal fortsette i tråd med dagens føringer.

Bistandsbudsjettet har økt betydelig over tid. Et økende bistandsbudsjett forutsetter god forvaltning og sterke fagmiljøer innenfor tilskuddsforvaltning og utviklingspolitikk. Det er behov for et enhetlig utviklingsfaglig miljø for å sikre kvaliteten i bistanden. Regjeringen vil derfor reformere forvaltningen av utviklingspolitikken med mål om å samle, ivareta og videreutvikle den utviklingsfaglige kompetansen hjemme, unngå dobbeltarbeid og sikre god utviklingsfaglig kompetanse på utestasjonene.

Målet er å gi bedre kvalitet i bistandsforvaltningen, mer effektivitet og vesentlig bedre samspill mellom Norges betydelige multilaterale utviklingsinnsats og Norges innsats på landnivå. Det vil også etableres en ny resultatportal, som vil forbedre bruken og læringseffekten av mål og resultatstyring.

Regjeringen vil:

- Bevilge én prosent av anslått brutto nasjonalinntekt til offisiell utviklingsbistand (ODA) hvert år.
- Følge opp samstemthetsreformen ved å føre en politikk for utvikling der bærekraftsmålene legges til grunn og ulike initiativ i størst mulig grad trekker i samme retning. De årlige samstemthetsrapportene skal baseres på jevnlig eksterne vurderinger.
- Ikke støtte organisasjoner som oppfordrer til vold eller som fremmer hatefulle ytringer, rasisme eller antisemittisme, herunder i de palestinske områdene.
- Trappe opp innsatsen mot moderne slaveri og samle den i et eget bistandsprogram.
- Videreføre og tydeliggjøre ordningen med partnerland i utviklingssamarbeidet, blant annet ved å utarbeide landstrategier for hvert enkelt partnerland.
- Prioritere kapasitetsbygging og faglig bistand, blant annet gjennom å videreutvikle Kunnskapsbanken.
- Styrke samarbeidet med norsk næringsliv, for økt jobbskaping og investeringer i utviklingsland.
- Løfte yrkesfaglig utdanning i norsk bistand gjennom markedsrelevante tiltak som bidrar til å styrke landenes utdanningstilbud.
- Intensivere innsatsen for miljø og bekjempelse av miljøkriminalitet.
- Trappe opp bistanden til matsikkerhet og klimatilpasset landbruk, og legge frem en handlingsplan for bærekraftige matsystemer som skal se matsikkerhet, handel, landbruk og ernæring i sammenheng.

- Utarbeide en strategi for å sikre at marginaliserte grupper, som tros- og livssynsminoriteter, LHBTIQ-personer og mennesker med nedsatt funksjonsevne, blir hensyntatt i relevante satsinger.
- Bidra til å etablere et støttefond for ofre for seksualisert vold i krig og konflikter.
- Gjennomføre en internasjonal satsing for å promotere energieffektivisering og utbygging av fornybar energi i utviklingsland, og bidra til utfasing av kull.
- Lage en ny strategi for fornybar energi, herunder vurdere etablering av en garantiordning og tiltak for å erstatte kullkraft.
- Videreutvikle samarbeidet med sivilsamfunnsorganisasjoner for å bidra til å oppnå målene i norsk utviklingspolitikk og bygge et sterkt sivilsamfunn i utviklingsland.
- Ha en offensiv innsats mot marin forurensing og plast i hav.
- Styrke innsatsen for global helse, særlig innen vaksinasjon, barnehelse og seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, herunder utdanning av jenter og mødre- og barnehelse.
- Arbeide for at OECDs definisjon av offisiell bistand ikke utvides til å inkludere sikkerhetstiltak og militær sektor i utviklingsland.
- Sikre forutsigbarhet og langsiktighet i viktige utviklingspolitiske satsinger som helse, utdanning, næringsutvikling (inkludert landbruk og matsikkerhet) og klima, miljø, fornybar energi, og forankre dette i langsiktige politiske strategier.
- Sikre at humanitær bistand når frem dit det er størst behov, også til glemte konflikter og katastrofer, samt øke bruken av innovative løsninger og sikre bedre kobling mellom humanitær og langsiktig bistand.
- Stille tydelige krav til land som mottar norsk bistand om fremgang innen demokrati, sivilsamfunn, antikorrupsjon, liberale rettsstatsprinsipper, tros-, livssyns- og ytringsfrihet og likestilling.
- At Norge skal være en pådriver for frihandel både gjennom internasjonale og bilaterale frihandelsavtaler.
- Øke handelen med fattige land. Det skal legges til rette for import og handelsfasilitering.
- Ta et internasjonalt initiativ for å motvirke «gendecide», den systematiske selekteringen og volden mot jenter som har ført til et stort kvinneunderskudd i flere land.

Utenriks

Regjeringen vil føre en verdiforankret utenrikspolitikk. Utenrikspolitikkenes hovedmål er å ivareta og fremme sentrale norske interesser, inkludert internasjonalt samarbeid om FNs bærekraftsmål, internasjonal avspenning, sikkerhet og stabilitet, fred og forsoning, en friere verdenshandel, økonomisk vekst, liberale verdier og respekt for menneskerettigheter.

Verden rundt oss har blitt mer uforutsigbar. Grunnleggende verdier som demokrati, menneskerettigheter og rettsstat er under press. Det samme gjelder internasjonale institusjoner som regulerer samarbeid mellom stater. Regjeringen vil bidra aktivt for å forsvare, bevare og styrke disse verdiene og institusjonene.

Hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk ligger fast. Norge skal være en forutsigbar, trygg og troverdig partner. Regjeringen vil bygge sin politikk på et forpliktende internasjonalt samarbeid. Norge skal være en aktiv bidragsyter i FN, NATO, WTO og andre internasjonale organisasjoner. Regjeringen vil videreføre og styrke samarbeidet med det norske sivilsamfunnet for å oppnå målsettingene i norsk utenrikspolitikk.

Norges viktigste interesse- og verdifelleskap forblir de nordiske, europeiske og atlantiske. Regjeringen vil aktivt søke samarbeid med nye partnere og engasjere seg globalt. Samtidig krever endrede politiske, økonomiske og militære maktforhold en enda sterkere verdimeslig og realpolitisk forankring i de vestlige fellesskap av naboer, allierte og handelspartnere.

Regjeringen vil:

- Prioritere Norges nærområder i utenrikspolitikken.
- Utvikle og forsterke det nordiske samarbeidet og bedre utnytte potensialet for økt samarbeid der det gir større felles nytte for innbyggere, næringsliv og landene.
- Føre en aktiv nordområdepolitikk og styrke samarbeidet mellom både landene i Arktis og med EU, for å forebygge og begrense naturkatastrofer og menneskeskapt katastrofer.
- Arbeide for et modernisert, sterkt og mer effektivt FN, og fokusere norsk innsats og økonomisk engasjement i retning av de delene av FN som effektivt leverer gode resultater og som arbeider i tråd med norske prioriteringer.
- Bruke internasjonale forhandlinger til å fremme norske interesser.
- Arbeide målrettet for å bistå norske borgere og norsk næringsliv i utlandet.
- Styrke arbeidet for menneskerettigheter, både gjennom internasjonale fora, utviklingspolitikken og støtte til utviklingen av sivilsamfunn.
- Prioritere sivile og politiske rettigheter, helse og utdanning og arbeid for kvinners rettigheter.
- Arbeide for internasjonal bekjempelse av ulovlig kapitalflukt og skatteunndragelse, svart økonomi og korrupsjon.
- Støtte internasjonalt arbeid og jobbe for åpenhet om kapitalplasseringer og kapitalbevegelser mellom land, og støtte det internasjonale arbeidet som skal sikre mer effektiv og rettferdig beskatning av globale selskaper.
- Samarbeide med andre land for å gjennomføre økonomiske og politiske sanksjoner ved alvorlige og vedvarende brudd på folkeretten.
- Utrede hvordan Norge, som del av en bred felleseuropeisk løsning, kan bidra til utvikling av et sanksjonsregime mot personer for grove brudd på menneskerettighetene.
- Samarbeide med utsatte demokratiske land om økonomisk og demokratisk utvikling, særlig på Vest-Balkan og i Europas randstater.
- Styrke det internasjonale arbeidet for å bekjempe illegalt våpensalg, narkotikahandel og menneskehandel.
- Videreutvikle den norske innsatsen for fred og forsoning, og bidra til FNs fredsbevarende operasjoner.
- Arbeide for å inkludere ungdom og kvinner i fredssamtaler og fredsbyggende arbeid, spesielt der Norge spiller en aktiv rolle.
- Videreføre og styrke arbeidet for tros- og livssynsfrihet.
- Støtte Den internasjonale straffedomstolen og arbeide for at flere nasjoner godtar domstolens jurisdiksjon.
- Legge til grunn en balansert holdning til Midtøsten-konflikten, aktivt støtte målet om Israel og Palestina som to stater innenfor sikre og internasjonalt anerkjente grenser, og støtte opp under demokratisk utvikling i Midtøsten.
- Legge til rette for styrket forsknings- og utviklingssamarbeid, handel, turisme og kulturutveksling med Israel. Regjeringen anser ikke boikott av Israel som et bidrag til dialog, forståelse og en fredelig utvikling i Midtøsten.

- Markere en tydelig kritisk linje overfor alle former for antisemittisme og aktivt motarbeide økonomiske bidrag til terrorisme, inkludert fangelønn.
- Videreføre innsatsen for at det ryddes opp i det russiske atomavfallet, og arbeide for å redusere miljøtruslene fra Kolahalvøya.
- Være i front internasjonalt i initiativ for å rense havene for plast, og følge opp nullvisjonen for marin forsøpling.
- Bruke Norges posisjon, blant annet som bistandsyter, til å sikre flere returavtaler og økt aksept for prinsippet om at alle land har plikt til å ta imot egne borgere.
- Opprette en søkbar støtteordning for norske organisasjoner som jobber med fred og nedrustning.

Europa

De europeiske landene og EU er Norges nære naboer, venner og viktigste handelspartnere. Tilgangen til det indre markedet gjennom EØS-avtalen gir norsk næringsliv forutsigbarhet og mulighet til å selge sine varer og tjenester. Det er avgjørende for å sikre økonomisk vekst og velferd i Norge. Derfor må norsk utenrikspolitikk begynne i Europa. Regjeringen er grunnleggende positiv til forpliktende internasjonalt samarbeid.

Regjeringen legger til grunn EØS-avtalen og de øvrige avtalene med EU som ramme for Norges forhold til Europa. Regjeringen vil arbeide for forbedringer innenfor EØS-avtalens rammeverk og føre en aktiv europapolitikk, som tar sikte på å øke norsk innflytelse over beslutninger som påvirker Norges interesser.

Tilliten til vår felles yttergrense i Europa må gjenopprettes, og regjeringen vil støtte EUs innsats for å finne gode løsninger på felles utfordringer med migrasjon. Regjeringen mener at Norge må bidra i dette arbeidet. Utviklingen av EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk skaper merverdi for NATO som allianse. Regjeringen er positiv til EUs forsvarssamarbeid og vil arbeide for at tredjeland kan delta i dette.

Regjeringen vil:

- Delta i utvikling av felleseuropeiske løsninger for justis, migrasjon og klima, og søke gjennomføring av den felles klimapolitikken i EØS-avtalen.
- Ivareta norske interesser ved å medvirke tidlig i prosesser og politikktutforming i EU.
- Ivareta norske interesser før, under og etter Brexit, gjennom tett samarbeid med EU og Storbritannia.
- Aktivt støtte opp under EUs politikk om rettsstatsprinsipper i Europa.
- Søke å utdype bilaterale relasjoner med sentrale europeiske land.
- Jobbe for tiltak som kan begrense og stanse eksport av velferdsytelser, blant annet arbeide for aksept i EU for kjøpekraftjustering av velferdsytelser.
- Sikre at EØS-midlene bidrar til å styrke demokrati og rettsstat i Europa, samt bærekraftig økonomisk vekst.
- Delta i uformelle og formelle europeiske fora, spesielt der EØS-avtalen gir oss adgang.
- Styrke koordineringen av statsforvaltningens samlede håndtering av europasaker, for å sikre effektiv saksbehandling og bedre norsk medvirkning.
- Involvere Stortinget tidlig i viktige EØS-prosesser.

- Følge opp regjeringens initiativ overfor EU om styrket arbeid mot arbeidskriminalitet.

Sikkerhetspolitikk

Norges sikkerhetspolitiske omgivelser er i endring. Situasjonen i våre nærområder og i Europas randsone er mer utfordrende enn tidligere, og en kombinasjon av tradisjonell geopolittikk og nye, mer ukonvensjonelle utfordringer, skaper en mer kompleks situasjon. Globale forhold påvirker oss også mer direkte enn tidligere. Regjeringen vil prioritere sikkerhet og stabilitet i Norges nærområder i sikkerhetspolitikken. Vi må bygge vår sikkerhet i samarbeid med andre, forankret i NATO og det transatlantiske forholdet. Fred og stabilitet sikres best gjennom et bredest mulig sikkerhetspolitisk samarbeid.

Arbeidet med verifikasjon er det mest konkrete pågående nedrustningsarbeidet. Regjeringen ønsker å utvikle konkrete løsninger i samarbeid med andre land, som vil gjøre land både med og uten kjernevåpen bedre i stand til å overvåke destruksjon av disse våpnene. Regjeringens mål er en verden uten kjernevåpen.

Regjeringen vil:

- Prioritere sikkerhet og stabilitet i Norges nærområder i utenriks- og sikkerhetspolitikken.
- Føre en sikkerhets- og forsvarspolitik som bidrar til at NATO fortsetter å være en sterk og troverdig allianse, og som sikrer at Norge forblir en forutsigbar, trygg og troverdig alliert.
- Søke medlemskap i FNs sikkerhetsråd 2021-22.
- Ytterligere styrke det transatlantiske forholdet og samarbeidet med sentrale europeiske allierte og partnere.
- Videreutvikle den sikkerhetspolitiske dialogen med EU, og søke å delta aktivt i EUs sikkerhets- og forsvarspolitiske fora, samtidig som våre NATO-forpliktelser ivaretas.
- Ha et strengt, tydelig og stabilt kontrollrammeverk for eksport av alt forsvarsmateriell, med stor åpenhet, i tråd med Norges internasjonale forpliktelser og med forutsigbarhet på kort og lang sikt for norsk industri. Alle vurderinger av eksportlisenser skal legge vekt på respekt for grunnleggende menneskerettigheter og faren for misbruk i konfliktsituasjoner eller intern undertrykking i mottakerlandet.
- Arbeide aktivt på internasjonale arenaer for å skape enighet om felles format og norm når det gjelder sluttbrukerdokumentasjon og reeksportforsikringer.
- Gjennomgå det norske eksportkontrollregelverket (lov, forskrift og retningslinjer) for å få et mer tilgjengelig regelverk.
- Samarbeide med allierte om å intensivere innsatsen for aktiv, balansert, irreversibel, gjensidig og etterprøvbart nedrustning av atomvåpen innenfor Ikke-spredningsavtalens rammer.
- Videreutvikle Norges internasjonale lederrolle innen verifikasjon av kjernevåpennedrustning for å bidra til at reell nedrustning finner sted og øke tilliten til nedrustningsavtaler.
- Styrke arbeidet med å håndheve og få flere land til å ratifisere konvensjonen om forbud mot landminer og klasevåpen. Norge bør aktivt ta del i arbeidet med destruksjon av klaseammunisjon.
- Vektlegge arbeidet mot nye globale sikkerhetstrusler som terrorisme, organisert kriminalitet, irregulær migrasjon, digital sikkerhet og illegitim informasjonspåvirkning.

Nordmenn i utlandet

Regjeringen har som mål at det skal være så enkelt og ubyråkratisk som mulig for nordmenn å oppholde seg eller bosette seg i utlandet, spesielt i land innenfor EØS-området, og å flytte hjem igjen.

Regjeringen vil:

- Bistå norske borgere og norsk næringsliv i utlandet og sikre gode konsulære tjenester.
- Gjennomgå toll- og avgiftsregimet for nordmenn som flytter tilbake til Norge.
- Videreføre arbeidet med en felles digital ID-løsning for nordiske statsborgere.
- Forenkle prosessen for å få giftemål mellom nordmenn og andre EØS-borgere godkjent i Norge.
- Opprettholde gode betingelser for Sjømannskirken.